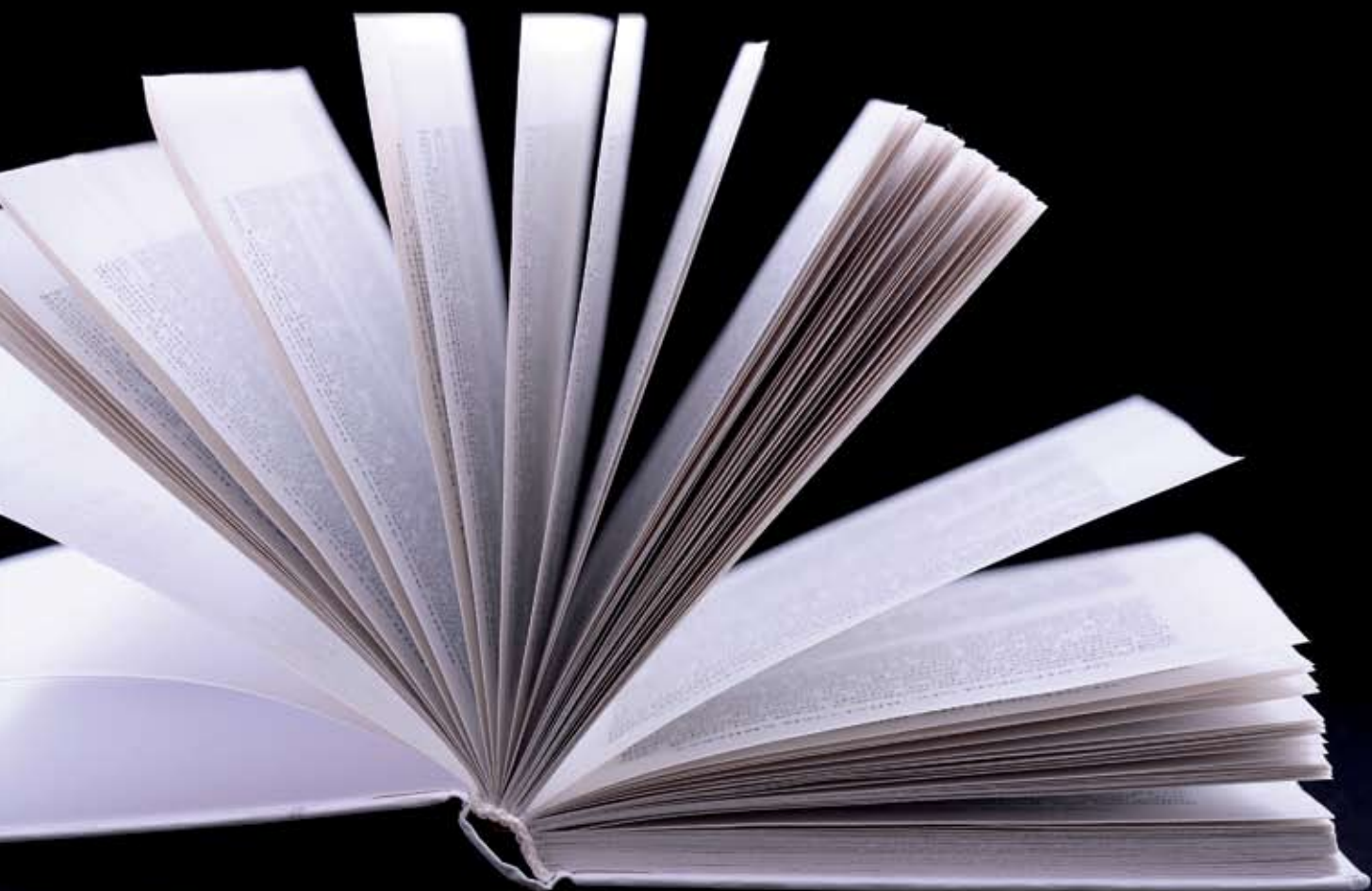


Najstarejša slovenska revija za kulturo in družbo

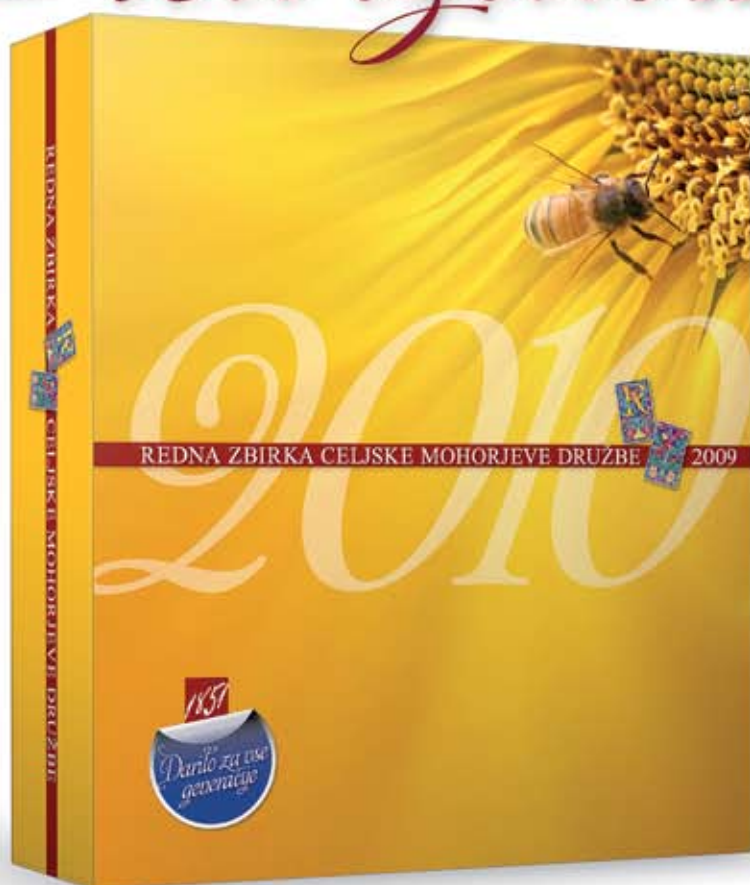
ZUON

4⁰⁹



Pogovor • Leposlovje • Esej • Razmišljanje • Ocene in zapiski

Pred izidom



CELJSKA MOHORJEVA DRUŽBA
— Prva slovenska založba —

ZVON

Najstarejša slovenska revija
za kulturo in družbo

2009, letnik XII, številka 4

Glavni urednik
Andrej Arko

Urednica za posebne naloge
Marjana Lavrič

Uredniški odbor
Andrej Arko
Jože Faganel
Hanzi Filipič
Jože Kopeinig
Jadranka Cergol
Marko Tavčar

Oblikovanje
Jurij Jančič

Marketing
Simon Ozvatič
simono@celjska-mohorjeva.si

Naročniška služba
Lidija Koštomaj
info@celjska-mohorjeva.si
Tel.: 03/426-48-00

Naslov uredništva
Nazorjeva 1
Ljubljana
Tel.: 01/244 36 54

Založili
Društvo Mohorjeva družba
zanj Jože Planinšek
Celjska Mohorjeva družba d. o. o.
zanjo Jože Faganel
in Goriška Mohorjeva družba
zanjo msgr. Oskar Simčič

Tisk
Tiskarna Pleško d. o. o., Ljubljana

Cena
Posamezna številka
5,40 EUR / 1.294 SIT
Letna naročnina
27 EUR / 6.470 SIT
Letna naročnina za tujino
45 EUR / 10.784 SIT

Revijo sofinancira Javna agencija
za knjigo Republike Slovenije

www.revijazvon.si

Uvodnik

- 3 Zadušeni veter sprememb
Gašper Blažič

Leposlovje

- 5 Rimski soneti
Dr. Andrej Capuder
- 8 Daljave so sinje
Danijela Zupan
- 10 Mojih dvaintrideset let
József Attila
- 13 Dnevnik 2000 (III)
Akad. Alojz Rebula
- 18 Iz dnevnika
Akad. Janez Menart
- 23 Gospod Usepobt
Janez Kajzer
- 26 V gorah Balkana
Janez Suhadolc
- 31 Vam vaš in meni moj Libanon
Halil Gibran

Esej

- 33 Wagner v Ameriki
Vladimir Frantar
- 37 Še zmeraj darvinist?
Dr. Vladimir Kos
- 38 Samostansko zdravilstvo
Dr. Nina Mazi
- 42 Domoljublje v stihih
France Pibernik

Pogovor

- 43 Heidelberg 1968
Jure Polc z Jožetom Horvatom

Zapiski in ocene

- 47** France Pibernik: Začudene oči otroštva
Igor Gedrih
- 47** France Pibernik: Kje, domovina, si?
Jože Horvat
- 48** Mag. Marijan Tršar: Razmišljanja ob paleti
Boris Gorupič
- 49** Nataša Konc Lorenzutti: Jezik molka
Marija Mercina
- 50** Dr. Joža Mahnič: Sence in luči z moje poti
Jože Horvat
- 51** Miroslav Košuta: Spomini Angela Katice
Iztok Ilich
- 52** Franc Drolc: Trenutki tišine za Prešerna
Jože Horvat

Zadušeni veter sprememb

Gašper Blažič



Foto: arhiv CMD

Deveti november 1989 bi bil čisto običajen dan, če se ne bi tedaj v Berlinu zgodilo nekaj, kar je bil – parafrazirano po Neilu Armstrongu –, majhen korak za Evropejca, a velik korak za Evropo. Tisti dan je namreč padel berlinski zid, ki je kot najvidnejši del železne zavese simboliziral delitev Evrope na dva dela. »The Wind of Change«, kot so tedaj aktualno dogajanje označili člani glasbene skupine The Scorpions, torej veter sprememb, je končno združil razdeljeno Evropo. Kot da bi se silnice zgodovine hotele upreti posledicam dogodka, ki se je zgodil pol stoletja prej, ko sta Ribbentrop in Molotov, zunanja ministra tedaj Hitlerjeve Nemčije in Stalinove Sovjetske zveze, podpisala pakt o nenapadanju in s tem tudi razdelitev interesnih območij Vzhodne Evrope, čemur je nato sledil začetek druge svetovne vojne.

Pred dvajsetimi leti smo Slovenci, tedaj še v okviru komunistične Jugoslavije, prav tako rušili svoje berlinske zidove. Leto 1989 je namreč »naplavilo« prve demokratične stranke, obenem pa tudi konflikt z centralistično oblastjo v Beogradu. Slednja se je zapletla tudi v »družinski spor« s slovensko komunistično elito, ki je tisti čas »sestopala z oblasti«. Sledili so prve demokratične volitve, plebiscit in osamosvojitve. Nato so prišla težavna leta tranzicije, ki so prinesla prikrito, včasih pa tudi odkrito nostalgijo po »egiptovskih loncih mesa« (po Dragu Jančarju) ter regresijo v slovenskem demokratičnem razvoju, ki jo je na ideološki ravni narekoval »sistem ohranjanja in razvijanja revolucionarnih izročil« (po Jožetu Dežmanu). Sreča v nesreči pa je bila, da so se na početje tranzicijskih plenilcev ter varuhov izročil preteklosti ves čas odzivali demokratično usmerjeni intelektualci in sicer z izjavami, kot so »Ura evropske resnice za Slovenijo«, »Majniška izjava« in »Nekaj je treba storiti«, z zbornikom Sproščena Slovenija, nazadnje pa z Zborom za republiko, čemur je nato sledila težko pričakovana zamenjava na oblastnem vrhu.

Po delnem olajšanju, ki ga je prinesla zamenjava oblasti leta 2004, je Slovenija v očeh dominantnih medijev – navkljub vstopu v evroobmočje in schengenski sistem ter predsedovanju Evropske unije –, kar naenkrat pristala v »totalitarizmu«, iz katerega nas menda še vedno osvobaja sedanja vladna koalicija, pa čeprav zgolj z obljubami o srečni prihodnosti. Bistvo problema stanja duha na Slovenskem pa je v tem, da slovenski berlinski zid še ni padel, pač pa zidovi še vedno stojijo – v glavah. Če namreč drži misel Dušana Uršiča, da si svoboden šele takrat, ko si svoboden v glavi, potem imamo opravka s tako rekoč suženjsko socialno mentaliteto. To je pojav, ki ga Justin Stanovnik posrečeno poimenuje »totalitarna poškodovanost« in ki se kaže v odnosu tako do preteklosti kot tudi prihodnosti.

Poglejmo primer: slovenski poslanci v Evropskem parlamentu – tudi tisti iz sedaj vladajočih slovenskih političnih strank –, so podprli Resolucijo o evropski zavesti in totalitarizmu. Za slednjo pa slovenska vladajoča elita meni, da je povsem dovolj, če se slovenski parlament z njo zgolj seznaní, kar z drugimi besedami pomeni, da se mu do resolucije ni treba opredeliti. Če bi se naš hram demokracije do resolucije opredelil s podporo, bi morali varuhi izročil preteklosti – med njimi podpredsednik državnega zbora, ki trdi, da komunizma po letu 1953 ni bilo, ali pa, da režim med letoma 1945 in 1990 ni bil v celoti totalitaren –, priznati dokončen moralni poraz komunizma. V primeru slovenskega »ne« resoluciji pa bi se Slovenija omadeževala pred vsem svetom.

Toda v resnici se je Slovenija že omadeževala. Če predsednik države (in nesojeni generalni sekretar Organizacije združenih narodov) najdbo posmrtnih ostankov žrtev povojnih pobojev v Hudih jami označi za drugorazredno temo ter tako rekoč v isti sapi vzame v bran politika, ki so ga dobili na laži, potem je z državo – in ne samo s predsednikom –, nekaj hudo narobe. Tudi zaradi tega, ker je Ljubljana znova dobila cesto, poimenovano po komunističnem diktatorju, in ker se vlada na posledice svetovne gospodarske krize odziva v duhu samoupravnega socializma, istočasno pa izvaja kadrovske čiščenje, ker ji je prejšnja vlada »menda« zapustila katastrofalno dediščino. Čiščenje seveda še ni končano, saj še ni jasno, kdo bo »razgnal bando« (po Nikoli Damjaniću) na nacionalni RTV, če je že osrednja tiskovna agencija postala lahek plen ministrice za kulturo. Slovenski berlinski zid torej še ni padel in v takšnih okoliščinah si tudi uradna Avstrija lahko privošči povsem odkrito sprenevedanje v zvezi z dolžnostmi, ki jih nalaga Avstrijska državna pogodba v odnosu do koroških Slovencev. Veliko huje od vsega tega pa je, da so doslej kritični intelektualci ob omenjenem dogajanju povsem otopeli, molči pa tudi Zbor za republiko.

Je ob vsem tem dogajanju sploh presenetljivo, da nekateri Slovenci svojo domovino na svetovnem spletu predstavljajo kot »Demokratsko ljudsko republiko Slovenistan«?

Rimski soneti

Vsak sonet je sebi svet

Andrej Capuder

II

*Na Ponte Milvio visi veriga,
ki vsakdo sam jo mora s kljuke sneti,
da pade, kar se je nabralo z leti,
in pot odpre, ki dušo k Bogu dviga.*

*Zaman se delam, kot da me ne briga,
In se tolažim z rimskimi poletji;
pozdravljam dan, ko zarja mi zasveti,
in noč, ko osel z ulice zariga.*

*Čez most grem, kjer se žabic je nabralo,
ki v njih ljubezen nora se zaklepa
in misli, da, kar sklene, bo držalo.*

*Kako lahko tu množica je slepa!
To oni ve, ki mlad zagriže v žvalo
in zgodba h koncu mu postane lepa.*

IV

*Iz mene brizgnil si, o, vir spoznanja,
podoben starcu z rimskega vodnjaka,
ki vodo iz mednožja ven pretaka
in se ljubeče nad gladino sklanja.*

*Ni mar mu množice, občudovanja,
odveč se njemu zdi beseda vsaka:
zamišljen v drži modrega očaka
v svoj mokri element strmi in sanja.*

*Enako v času dežja kakor suše;
po kakšnem čudežu si najde žilo,
da znova spet privre mu izpod ruše?*

*Kje je resnica, kje je tu slepilo?
Zasidran v krogotoku svoje duše
spet vračam, kar prihaja kot darilo.*

VI

*Tvoj zadnji kip sem videl, Buonarotti,
ki nisi, mojster, ga uspel skončati,
sinu tam križanega nosi mati,
ki smrti je pogumno šel nasproti.*

*Kako lahko pogled človeka zmoti:
ni matere, tam mož stoji bradati,
ki Kristusa drži kot brat med brati,
kot da bi skupaj šla po isti poti.*

*Kdo bil je križan, mojster ali delo?
Kdo zbežal tam je iz lesene ječe
in pustil nam je truplo osamelo?*

*Ti, ki lepoto klesal si čuteče,
ko je okrog človeštvo krvavelo,
spoznal si rano, ki jo usoda seče.*

VII

*Lahko bi te opeval, večno mesto,
kot marsikdo slovitejših pred mano,
a rajši sedem v sonce pred fontano
in čakam kot mladenič na nevesto.*

*In gledam s kamni tlakovano cesto
kot ta, ki se napotil je v neznano,
kot tisti, ki zakriva srčno rano,
kot oni, ki svoj križ prenaša zvesto.*

*Iz množice bi rad dobil človeka,
ne kot zatič neuvrščene gmote
ne kot pospešek, ki za sabo teka*

*in v sebi poteptal je mik samote:
a kamor zrem, povsod je preobleka
in tihi stok razžaljene lepote.*

VIII

*Obstala sva in zrla v ruševine,
ki v njih preživel se je vek Avgusta,
nekoč bel marmor, zdaj opeka pusta,
ki divje jo prepredajo rastline.*

*In zreva v glavo zvrnjenega hrusta,
v muzej postavljeno na tla iz gline,
še zdaj oholo gleda me z višine,
a glas ne pride mu čez bleda usta.*

*Kaj naj pove pritlikavcu pred sabo:
da stara zgodba bo odmev imela
in si jo vgradil boš v vsakdanjo rabo,*

*da bodi svoj in glej na dobra dela.
Tako morda ostane sled za tabo
takrat, ko se bo doba obletela.*

X

*Iskal sem zlo in našel ga v posesti,
pri njem, ki ti ob hiši kol zatika
in gledati začne te prek mejnika
in pazi, kje bi mogel te zalesti.*

*To pride, če je lakot prevelika
in zine več, kot zmogla bo pojesti:
tak se izgubil bo na ravni cesti,
ko zemljo gleda skoz oči lastnika.*

*Hudič je prvi rekel: to je moje,
in s tem izkopal je prepad med dvema
in svet porinil v bratomorne boje.*

*Posest je konec bratskega objema,
zavoljo nje, kot stara pesem poje,
Kajn Abla je ubil in Romul Rema.*

XI

*Čez noč prišla je doba ljubezniva,
ob Tiberi razpenja se platana
in gorko sonce vabi ven Rimljana,
po ulicah se množica razliva.*

*Poprsje spet si deklica odkriva,
lasje ramena božajo ožgana,
v poljubu si dvojica je predana,
berač si z vinom dušico zaliva.*

*Le pesnik v sobi sanja nad soneti
in išče stik, ki ga zapenja rima,
da prav zapoje, kar ga v srcu muči.*

*On ve, da drugega izhoda nima,
zato da v njem, ko zunaj sonce sveti,
zunanja luč umre notranji luči.*

XIII

*Pod kupolo, kjer sveti Peter biva,
sede možje vijolični in rdeči,
a oni, ki med njimi je največji,
odet je v belo, z belim se pokriva.*

*Od spodaj gleda množica spoštljiva
na nas, ki znali smo se prav obleči:
mož v uniformi se izogne gneči,
za pred oltar ta pot je zanesljiva.*

*Med njimi, ki se drenjajo v ogradi,
na daleč tam zagledam siromaka,
ki ne spuste naprej ga močeradi.*

*Pred helebardami stoji in čaka,
pred njimi, ki pozabijo preradi,
da Kristus za na križ ni rabil fraka.*

Daljave

Pesnikova noč

Noč diši po zrelih slivah,
po mehki trav.
Tiho po koruznih njivah
lega hlad daljav;
lega, prav počasi lega,
kot da ga je strah
gostih dolgih listov,
vsega,
najraje bi zbežal.

Noč diši po zrelih slivah.
Prijazno se nasmihla Muza ...
zvezde daleč in drhtavo tihe.
V rahlem spanju šelesti koruza,
Veter nosi njene stihe.

Noč diši po zrelih slivah ...

Noč v znano neznani deželi.

Postanek

Oblaki v mehkih risih
brišejo obzorje.
Drevesa temna
v svojem zelenilu.

Ob rečnem bregu
divje race.

Z dvorišča
se usul je otroški smeh.
Golobi
so vzleteli
preko streh.

Izginjanja

Nežen cvet
na oknu stare hiše.
Pozabljen svet ...
počasi čas ga briše.
Pozabljen kolovoz.
Razpadel križ.
Slaboten šum
usihajočega potoka.
Že zdavnaj miren mlin.
Davna roka je na vogalu hiše
zasadila oleander.

Od nekod
v zraku zadiši jasmin.

SO SINJE

Danijela Zupan

Nemoč

Škrlatni mesec vzhaja iznad smrek.
V gostoti vej
molčijo črni ptiči,
otrpli, togi, kot da ne živijo več,
kot da jih vsakič noč otrple izmaliči,
jim pristriže perutnice,
jim polomi kljune
in jih nato v gostoto teme,
brezna,
sune ...

Na svetu je
toliko gneva in zablod, preprek!

Škrlatni mesec
je za hip obstal
na vrhu smrek.

V popoldnevu

Cveto na oknu zapoznele rože:
škrlatno rdeče se blešče v jesenski dan.
Pesem, ki je že zdavnaj več nihče ne poje.
Ljubezen, ki vse življenje išče se zaman.

Vsak hip bo stara pesem izzvenela.
Morda že jutri več ne bo
cvetočih rož –

kakor oster nož
jim bo škrlat
pogubna slana vzela.

Cveto na oknu zapoznele rože ...

Razseljenost

Čutiti, kako v vazi umirajo rože ...
poznojesenske, nabrane in poslednjih vrtovih.
Slišati, kako zunaj listje lega na tla,
utrujeno od vročega sonca, ki so ga žgali
celo poletje in dosti jesenskih dni.

V zraku zadiši po kostanju
in iz kleti po sladkem moštu.

Slutiti duše ljudi,
ki ob nedeljah odhajajo od doma,
lačni novih domačih
umirajočih večerov,
nepogašeno žejni sladkih vetrov, ki prečesavajo
domače drevje ...

Odhajajo z doma,
s pobožno svetinjico v sebi
in s svetinjico v žepu:
modro sije Njen plašč ...

*... da jim bo laže v velikem mestu,
kjer bodo znova drug pred drugim
skrivali podobe doma
za zaprtimi in togimi obrazi,
dan za dnem, do vnovične vrnitve
... kot rože svoja umiranja v vazi ...*

*V zraku diši po kostanju ...
... iz kleti po sladkem moštu ...*

Na koncu

*Jesen se oglašā.
Prvo listje posipava poti;
pada z dreves, padca ne čuti,
leži na tleh, ničesar ne sluti ...
Le nekaj listov
veter zanese,
kot bi jih hotel rešiti;
začudeno srečni
počasi drsijo čez vodo
na poti v čudno hladno svobodo ...*

József Attila

Mojih dvaintrideset let

SZÜLETÉSNAPOMRA

Harminckét éves lettem én -
meglepetés e költemény

csecse

becse:

ajándék, mellyel meglepem
e kávéházi szegleten

magam

magam.

Harminckét évem elszelelt
s még havi kétszáz sose telt.

Az ám,

Hazám!

Lehettem volna oktató,
nem ily töltőtoll koptató

szegény

legény.

De nem lettem, mert Szegeden
eltanácsolt az egyetem

fura

ura.

Intelme gyorsan, nyersen ért
a "Nincsen apám" versemért,

a hont

kivont

szablyával óvta ellenem.

Ideidézi szellemem

hevét

s nevét:

"Ön, amig szóból értek én,
nem lesz tanár e féltéken" -

gagyog

s ragyog.

ZA MOJ ROJSTNI DAN

Postal sem dvaintridesetleten -
presenečenje ta pesem

ljubek

okrasek:

darilo, s katerim

tu v kotu kavarne presenetim

sebe,

sebe.

Mojih dvaintrideset let je izpuhtelo,
a mesečnih dvesto se ni nikoli nateklo.

Resnica,

Domovina!

Lahko bi postal prosvetni delavec,
ne pa nekak perogrizec

revček

ubožček.

Toda nisem postal, kajti odsvetoval me je
v Szegedu univerze

poglavar

čudakar.

Z ukorom me je zadel naglo,
zaradi pesmi Očeta nimam, surovo,

z ognjem

in mečem

branil je pred menoj očetnjavo.

Duh moj prikliče njegovo

pojavo

ihtavo:

»Vi, dokler se jaz kaj spoznam na besedo,
iz vas profesor na tej polobli ne bo« -

vrešči

in se blešči.

Ha örül Horger Antal úr,
hogy költőnk nem nyelvtant tanul,
 sekély
 e kéj -

Én egész népemet fogom
nem középiskolás fokon
 tani-
 tani!

1937. ápr. 11.

Tiszta szivel

Nincsen apám, se anyám,
se istenem, se hazám,
se bölcsőm, se szemfedőm,
se csókom, se szeretőm.

Harmadnapja nem eszek,
se sokat, se keveset.
Húsz esztendőm hatalom,
húsz esztendőm eladom.

Hogyha nem kell senkinek,
hát az ördög veszi meg.
Tiszta szívvvel betörök,
ha kell, embert is ölök.

Elfognak és felkötnek,
áldott földdel elfödnek
s halált hozó fű terem
gyönyörűszép szívemen.

1925. márc.

Če se gospod Antal Horger veseli,
da se naš pesnik slovnice ne uči,
 plitek
 užitek -

jaz bom vse svoje ljudstvo
več kot srednješolsko
 učil,
 pilil!

11. apr. 1937

Čistega srca

Nimam očeta ne matere
ne Boga ne domovine
ne zibelke ne mrtvaškega prta
ne poljuba ne dekleta.

Ne jem že tretji dan,
ničesar, ne več ne manj.
Mojih dvajset let zakon,
svojih dvajset prodal bom.

Če nikomur ne bo mar zanje,
naj jih vrag vzame.
Vlamljal bom iz čistega srca
in ubijal, če bo treba.

Prijeli me bodo in obesili,
z blagoslovljeno prstjo prekrili
in vrh čudovito lepega srca
bo smrtonosna bilka uspevala.

Marec 1925

Poslovenila Judita Trajber



Dnevnik

2000 (III)

Alojz Rebula

Ponedeljek, 1. maja

Snoči, na slikarski razstavi v velikem kletnem prostoru Starostnega doma, se je dalo govoriti s profesorjem iz Trbovelj o pesnikih, za katere ni tako lahko najti sogovornika: na primer o Pindarju in Mallarméju, pa o svetih ljudeh, za katere boš še težje našel sogovornika, kakor na primer o Mandiču in Špeliču.

Cvička je bilo malo preveč, a danes ga ne čutim. Nasprotno, po dopoldanskem tipkanju me potegne gor proti Žirovnici. Spotoma me samopobudno pobere ljubezniivi radeški avto, ki me zapelje v hrib do konca asfalta, kjer se odcepi cesta proti Čelovniku. V 24 minutah sem pri dragi stari cerkvi sv. Duha. Naredim ljubeč krog okoli nje in se ustavim ob vrvi, ki visi z zvonika.

To navdihovalno vrv sem že večkrat omenil v svojem pisanju, nisem pa omenil treh vozlov v njej. Pa naj jih omenim zdaj. Naredil jih je ključar Urgl, potem ko je staro vrv zamenjala nova. Naročil jo je v vrvarni v Murski Soboti, potem ko je videl, da je bila stara, verjetno že večstoletna, od rabe stanjšana in zguljena.

Tudi ti, nova vrv, še naprej kliči Duha nad dolino ...

Ko med spustom v dolino vidim avte pred vikendi, me ne motijo. Svojo bivanjsko upravičenost imajo, kakor jo ima nova vrv pri cerkvi.

Ko je konec kolovoza, s težavo iščem stezo v visoki mokri travi. Naj ne pozabim zabeležiti zanimivega tihožitja: na kupčku razvalin razpelo brez korpusa v venču razcvetenih orhidej. Klanec se potem stemni v znani predor skozi leskovje, a na koncu ne pridem na svetlo, ampak do češnjevga drevesa, ki se je zvrnilo čez pot in jo zadelalo. Moram se vrniti na stezo, ki me popelje v zložen kolovoz. Zdaj lahko hodim sproščeno, a ne več zadoščen, ampak z domotožjem po slastnih strminah nad kolovozom. Moram se spomniti, da je šele maj, pre zgodaj, da bi tam gori kaj iskal.

V uti se vrnem h knjigi, ki mi jo je poklonil prijatelj Edi: Joël Schmidtl, *L'apôtre et le philosophe* - Apostol in filozof (domnevna korespondenca med sv. Pavlom in Seneko ...) Dobro branje za osvežitev zgodovinskega znanja, na robu romansiranja. Na primer, da je Savel prevzel ime Pavel od cesarskega namestnika na Cipru ...

Sobota, 6. maja

Samo nekaj vrstic z nekajdnevnega obiska Koroške.

Ko sva včeraj stopila v Vinkovo pisarno, je bilo treba odstraniti s stola Kanta.

Ali more njegov transcendentalizem povedati še kaj človeku, ki je spoznal Kristusa?

Danes po predavanju v Tinjah (30 ljudi, iz Ljubljane samo dr. Vencelj z gospo) je bila kar živa diskusija o vlogi slovenščine in nemščine v kulturi.

Nedelja, 7. maja

Blagoslovljen tržaški dan, a v katerega sem šel pomirjen šele potem, ko sem se nahranil z besedami: *Me tarassestho hymon he kardia; pisteuete eis ton Theon. Kai eis emauton episteuete.* (Naj se vaše srce ne vznemirja; zaupajte v Boga. In zaupajte vame.) Prej je moral porovrati jutranji demon. To si lahko zapišem šele zvečer. Zjutraj sem se namreč tega dneva, tega krsta svojih vnukov v cerkvi sv. Ivana, bal. Bo vsak izliv krstne vode na čela vnukov izliv ognja v mojo rano? Sedim med Zoro in neko neznano redovno sestro. Fantka, Ivan in Marko, sta očarljiva v kremni barvi. Iztegnjene roke krstitelja gospoda Nemca so polne miru ... Ne, to niso izlivi ognja na veliko rano. So izlivi balzama.

Kosilo v restavraciji v Banah. Davna rana se zaceljuje. Tudi tukaj mi največ pomaga gospod Nemac. Pomek z njim, duhovnikom, ki je pustil svojo Istro, da je prišel delat v ta naš razdejani vinograd. Po strojni srednji šoli pedagoška fakulteta, po pedagoški teologija. Tajnica celice na pedagoški je jokala, ko se je vpisal na teologijo ...

Sem v območju božjih treskov ... Ja, danes eno samo treskanje, od katerega sem omamljen. Ko se v lepem večeru peljemo nazaj, si moram reči: nič ni bilo strašno. Drugače je bilo: ob krstu sublimno do pritiska solz, med kosilom pomirljivo, ob g. Nemcu pa božje.

Sobota, 13. maja

Med kuhanjem – danes sem za kuharja – telefon Svetka Gregoriča: »Prosim vas, da bi 9. septembra na srečanju primorskih katoliških centrov govorili v Drežnici pod Krnom.« – »O čem naj bi govoril?« – »O čemerkoli!« veselo ustrela ta očarljivi človek. Kako reči ne gospodu Gregoriču ob njegovem čudovitem »čemerkoli«, čeprav sem pravkar odpovedal govor v Stični v juniju ...

Sicer pa je na televiziji Fatima: beatifikacija Jacinte in Frančiška. In blagoslavljanje bolnikov, ki jim Janez Pavel II. izreče pretresljive besede: »Pred vami je pomlad vstajenja.« Trenutek senzacije nastopi, ko kardinal Sodano razgrne vsebino tako imenovane tretje fatimske skrivnosti. V simboličnem videnju otrok je »beli škof« stopal med pobitimi, dokler sam ni padel ustreljen. Lucija in druga dva pastirčka so v njem videli papeža. Sodanu je vsebina skrivnosti v glavnem stvar preteklosti: v bistvu je izražala kalvarijo Cerkve pod komunizmom.

Seveda ostaja vprašanje: kako je bila prerokba izpolnjena, če je papež Wojtyła še živ?

Ponedeljek, 15. maja

Stopiš na vrt pogledat, ali bo kaj češenj, ozreš se po ocvetelih jablanah, potem pa sedeš v uto in sežeš po

pisalu, ki iz spomina obuja pot v Grčijo. Danes si na cesti iz Bojotije proti Delfom. Greš mimo križišča, kjer je Ojdip srečal Sfingo, potem pa gor v skalnato globel. Mimo studenca Kastalije, studenca pesniškega navdiha, se prebiješ pod Parnas, domovanje Muz, v samo osrčje svetega kraja, v Delfi z onemelim prerokiščem, a z govornico svojega poganskega misterija. In nazaj grede neke iz doline zaviješ proti Askri. Prideš v nekakšno zaspano grško Loko v sončni pripeki. Tam iščeš klanec, po katerem je Heziod z glavo, polno bogov, vodil svoje ovce past na Helikon ...

Sreda, 17. maja

V Ljubljani na Slovenski Matici ob simpoziju tržaškega rojaka dr. Borisa Furlana. Zaradi zamude vlaka del prvega predavanja dr. Vodopivca zgubim, od predavanja dr. Sirca in dr. Verginelle s sedeža v zadnji vrsti moj sluh komaj kaj ujame. A ni mi žal, da sem žrtvoval dopoldan človeku, ki sem z njim prebil vsaj eno uro življenja.

Prijatelj jurist me je, študenta, povabil, naj grem z njim na predavanje dr. Furlana. Enkrat na teden je namreč profesor peščici svojih študentov v nekakšnem zasebnem krogu govoril na dekanatu o grški filozofiji. Vsebine se ne spominjam, a še imam v očeh podobo dostojanstvenega in umirjenega gospoda s tehtno besedo poglobljenega intelektualca. Nekaj ne preveč tržaškega.

Čez nekaj dni je bil aretiran. Še imam v ušesih lajanje javnega tožilca.

Ob njegovi smrti sem zvedel, da je v zaporu prišel k veri. To me je dosti bolj impresioniralo kakor to, da je v Trstu obiskoval tečaj angleščine pri pisatelju Jamesu Joyceu. Če je namreč dr. Furlan sprejel vero, jo je sprejel zares.

Nedelja, 21. maja

Skozi vonj bezgov na prijateljev grob. Potem ko se nahranim ob napisu »Smrt je začetek življenja« in stopim s pokopališča, ostanem v dvomu, kod naj se vrnem: ali dol po hribu ali v širokem loku čez Okroglice. Odločim se za prvo možnost in, ne da bi slutil, za dva zanimiva »slučaja«. Prvi je bil ta, da sem se že spuščal dol po hribu, ko se mi je postavil naproti pes, in sicer tako nevarno grozeče, da sem se raje obrnil. Ko ne bi bilo tistega psa, ne bi bilo drugega slučaja, še zanimivejšega: ob prijateljevem vrtu je stala njegova hčerka, ki sicer živi v Kranju. »Prišli ste prav na njegov dan!« me je ogovorila. Na njegov dan? Da je odšel okrog 20. maja, tega sem se spominjal. A da sem res zadel natančen datum? Pretresenemu se mi je zjasnilo: prijatelja sem nevede obiskal prav na njegov rojstni dan za večnost. Prav na četrto obletnico ... »Sosedov pes je povzročil, da sem vas srečal!« A bilo je še kaj: njegovo belo vino na terasi, kjer

se ustavim nekaj minut. Tam slišim, da je prijatelj dejansko shiral od pogrešanja žene. Po njeni smrti jo je imel stalno na jeziku. Po hribu se spustim z občutkom, ko da prihajam od njega živega. Ko bi utegnil priti na vlak, bi bilo že preveč »slučajev«: gomulka gre mimo, ko sem še nekaj sto metrov od postaje na Bregu. O, kako lahko bo danes iti naprej peš ...

Ponedeljek, 22. maja

Kmalu potem, ko Vinko stopi iz avta, me zaplete v mračno temo: o možnem bližnjem koncu sveta. Tudi sam je mračen. Jaz postanem, ko zvečer stopiva v klub na Donizettijevi. Doslej še nisem prišel v takšno praznino: 20 ljudi. To me ne začudi, a me deprimira, čeprav gremo proti koncu kulturne sezone. Moram iskati v spominu, o čem je govoril, o Koroški ali o ljubljennem esperantu.

Edina tolažba dneva; topel odziv dr. Marka Kremžarja iz Buenos Airesa na moje *Jutranjice za Slovenijo*.

Torek, 27. maja

Grčija je za mano, spet sem med lesom in kamnom Trsta. Iskal sem po zalogi svojih slik, če bi bilo kaj s poti v Grčijo, pa kaj sem našel: Internuncija, ki objema pisatelja Zidarja. Nekoč sem pisatelja popeljal na ljubi hrib. Pa ga nisem preveč osrečil. Gledal je, ko da je pristal na miniranih tleh, s tistim svojim sumapolnim pogledom, ko da čuti nevarno travo rasti. Verjetno ga je nerazpoložila Internuncijeva kuhinja, zaradi številnih svetih podob bolj podobna kapelici. Pa vendar sam nima nič proti svete-mu: v denarnici nosi podobico Male Terezije. Tudi ko se vračava, nevarna trava ni nehala rasti.

Iz Helade torej v les in kamen Krasa.

Bivša učenka, ki pripravlja zbornik o kraških mlekaricah, me prosi za zadeven sestavek. Vrzimo torej na papir stran o kraških mlekaricah, o teh naših potujočih Kariatidah, saj je tudi naša mama občasno bila ena od njih. O, kajkrat je pod plenirjem prehodila tiste kilometre med Šempolajem in Križem ... In se bala tistega trakta pod železniško proggo, skozi goščavje Jesenikov ...

Četrtek, 25. maja

Prijatelj, kristjan, toži čez našo tukajšnjo duhovščino. In se sprašuje, ali se Cerkev v Sloveniji ne vrača v klerikalizem.

Petek, 26. maja

Župnik dr. Štrubelj in prof. Valenčičeva se zanimata za to, da bi bila moja italijanska knjiga o Jakobu Ukmarju prevedena v slovenščino.

Sobota, 27. maja

Blažena uta v tišini in zorenju vrta ... Sicer pa je danes prišlo kaj prijaznega tudi iz sveta. Slikar Horvat mi je poslal iz Rečice svoj risarski album, z dolgim pismom pa se mi kljub mojemu molku oglašja Manlio Cecovini.

Revija *Tretji dan* se mi zdi žalostno odtujena od slovenskega časa. Se katoličani bojimo pogledati v ogle-dalo?

Nedelja, 28. maja

Dolgo pismo Cecoviniju, da se mu oddolžim za svoj večmesečni molk.

Prvič sem bral češnje na drevesu, ki je bilo zmeraj jalo-vo. A človeka lahko preseneti samo to, kar raste.

Ponedeljek, 29. maja

Iz Škofje Loke sporočilo, da je umrl Ivan Mrak, pred vojno vajenec v tastovem podjetju, po vojni pa v najbolj-ših odnosih z njim in z njegovo družino. Tako sem se tudi sam spoznal in spoprijateljil s tem skromnim, a teh-nim, brihtnim človekom. Med okupacijo je partizanalil v Prešernovi brigadi, a ostal je veren. Spominjam se dveh izletov z njim – na Lubnik, ki ga je on, zagret »lubnikar«, skozi leta naskakoval tako rekoč vsak dan, in na naš Sveti Lovrenc. Kot bivši partizan je moral težko gledati stran-ska pota režima, a v to njegovo rano nisem dregal. Raje sem z njim govoril o tem, kar je imel rad, o hribih. Po-sebno pa o čebelah. Bil je več kot čebelar, bil je čebelar-ski strokovnjak, napisal je knjigo o čebelarstvu v dolinah pod Blegošem. RIP.

Prebral sem prvih 50 strani *Dosjeja* dr. Bajta, knjige, ki zdaj razburja slovensko javno mnenje, ob veliki zadre-gi režimske kontinuitete. K branju sem pristopil kritič-no, saj je pisec, prominenten ekonomist, kazal do kon-ca režima pravoveren obraz, drugačen od tistega, ki ga je razkril v knjigi. Torej še en slovenski dvoobrazni Janus poleg mnogih drugih manjših. Vendar moram priznati: velika inteligenca, temeljna poštenost, spretno in učin-kovito pero.

Sreda, 3. junija

V sanjah se mi je don Silvani prikazal drugačen kot v življenju, a vendar ves on, prisrčen kot pri vseh obiskih v svoji knjižnici, ko da z lestvico v rokah čaka, da bi po njej stekel po zaželeno knjigo ...

Pripombe k popravljenemu gradivu za sinodo, nare-jenemu v starem sholastičnem ključu. O predlaganem pogledu v polpreteklo zgodovino na Slovenskem ni sle-du.

Bajtova pripoved se dramatično napne, potem ko se pisec odloči za več kot tvegan naklep, da se bo skušal čez fronto v Apeninih prebiti na zavezniško stran. To mu kljub drznim poskusom ne uspe. Vrne se proti severu in v Rimu najde zvezo z Mihajlovičevimi ljudmi. Za to Udba ni nikoli zvedela.

Na obisku pri znancih stopim h knjižni polici z nobelovci. Vzamem kaj, polistam in spet odložim. Danec Pontoppidan in Švicar Listener: kdo se ju danes spominja? *Sic transit gloria litterarum*.

V pismu se zahvaljuje za zadnji dnevnik in – kako ohrabrujoče –, čaka na nadaljevanje: kdo? En sam: Franc Rode. Obenem mi pošilja študijo o medžugorskih vidcih.

Ponedeljek, 5. junija

Ko Zora odhaja v Ljubljano na simpozij o slovenščini, mi izroči zbirko svojih otroških pesmi s šaljivim pripisom: »Nežno odpreti in pozorno brati.« Zbirko preberem, ko se vrnem z vrta od smukanja češenj. Melodičnost, eleganca, narurna liričnost.

Treda, 7. junija

To že moram zabeležiti iz domače politike, da je bil po zaslugi dveh ženskih glasov za šefa vlade izvoljen dr. Bajuk. Vsaj drugače se bo dihalo kot pod kontinuitetnim šotorom.

V svojem nastopu v Strasbourgu je Kučan omenil nationalsocialistične zločine, lepo pa zamolčal komunistične; predsednik evropskega parlamenta mu je vrnil milo za drago. Ne razumem takšnega političnega neposlušna – da ne rečem ostrejša besede –, pri politiku. Sicer pa, ali je bilo znamenje poslušna kandidirati za predsednika parlamentarne Slovenije, potem ko si bil šef totalitarne Partije z njeno Udbo?

Sobota, 10. junija

Delo ob računalniku, potem obiranje češenj. Že četrtač na istem drevesu. Tako fantastično je obrodilo.

Bajt, *Dosje*. Evropska knjiga. Veličastno zgodovinsko delo. K njemu se bo treba še vrniti.

Nedelja, 11. junija

Še naprej pretikam dragocenosti iz Bajta. Na primer, da je Kominterni še leta 1934 hodila po glavi svetovna revolucija. Ali da se je Kocbek manj upiral Partiji kot Hebrang, ko je ZAVNOH prepovedal verouk v šoli. Ali še, da si je Tito v svoji votlini v Drvarju pripravil pravo gizdalinško gnezdo z baldahinom iz padalske svile.

Torek, 13. junija

Na Opčinah, kamor sem prišel za nekaj dni, je čakalo pismo z vsebino, kakršno bi bil lahko pričakoval iz kakšne revolucijske Dolenjske, pa je prišla iz bližnjega Tomaja. Pošilja ga meni neznana 89-letna Mara Šonc. Opiše svojo družinsko tragedijo iz vojnega časa. V septembru 1943 so partizani njenega moža vrgli iz postelje in odpeljali, medtem ko je ona, ki je imela že štiri otroke, ležala na porodni postelji z dvojčkoma ... Gospe bom odpisal. Seveda v transcendentnem ključu, saj je vsako drugo sočustvovanje zanič.

Petek, 16. junija

Ezio Gošnjak, urednik lista videmske škofije *Vita Nuova*, prosi za nastop v Sedilisu – kje je to? –, 1. avgusta na temo *Molitev za 3. tisočletje*. Obljubim.

Nedelja, 18. junija

Deset Slovencev iz Trsta gre danes v Amsterdam na tekmo Španija - Slovenija, drugih deset, med njimi midva z Mariom, v Kočevski rog na letno komemoracijo za pobitimi domobranci. Na gozdni poti je nepregledna vrsta vozil in potrebujeva pol ure, da prideva do jame Pod Krenom. Prijatelj gre naprej proti oltarju, jaz obstojim kaka dva metra od brezna. Med mašo razglasitev več kot 200 slovenskih mučencev. Naši iz Primorja: Jakob Ukmar, Placid Sancin, Lado Piščanc, Lojze Bratuž. Igra na koncu se mi zdi problematična, namreč s svojo tendenco po identifikaciji Cerkev z domobranstvom. Domobranstvo je tragičen zgodovinski pojav, Cerkev pa presega zgodovino. Po kosilu pri Miheliču v Ribnici stopiva v cerkev, a naju prestreže župnik Ipavec. Ves mentorsko razpoložen nama pokaže Groharja v oltarju. V župnišču se ob kozarcu štajerca razgovori o kraju. Obisk cerkve je 30-odstoten. Ko je pod komunizmom za božič pritegnil v cerkev kar 400 otrok, si je priklical na glavo 10 udbovcev.

Nazaj grede pozdrav Balantiču na pokopališču v Grahovem in pred njegovo ploščo pred šolo.

Letos gredo izidi tekem svetovnega nogometnega prvenstva popolnoma mimo mene.

Sobota, 24. junija

Zori toliko odléze od nove slabosti, da se lahko odpeljeva v Maribor na škofovsko posvečenje dr. Antona Stresa, ki je nama več kot znanec. Cerkev ga je, imenitnega misleca, vzela slovenski filozofiji, ki bo brez njega še bolj modno imanentistična in nezanimiva. V mariborski stolnici slišim njegov možati »Hočem«, s katerim odgovori

na vprašanja celebranta. Obred se konča s Haydnovo muziko. Vse je lepo organizirano, v občutenem veličastju. Na sprejemu sem dal roko neštetim in se pomenil o marsičem (Bajt in njegova knjiga, misijon v Kongu, protokoli škofa Hrena itd.). Zadnjemu sem dal roko novemu škofu in mu rekel, da si ni mogel izbrati lepšega gesla kot »Zaradi evangelija«. Sem res ujel svetoletni odpustek? Daroval sem ga za tri pokojne domače godovnjake. Ko se peljemo domov, nam dež bije v šipe avtomobila. A sicer je bil to tudi vremensko srečen dan.

Nedelja, 25. junija

Bral zadnje strani Bajtovega *Dosjeja*. In si rekel: največja slovenska knjiga po vojni poleg Dolenčevih spominov in Kocbekove *Tovarišije*.

Sprehod do lovske koč. Ovinek v gozd, čeprav je moke na tleh in v vejah, nič nedeljski. Čelo brez lisičk.

Ponedeljek, 26. junija

Po dolgem času Morfejeva milost: šest ur trdnega spanja. Tako mi pet strani dnevnika steče kakor po olju. A nič ni oljnat šentjurski gozd, po katerem zablodim brez orientacije. V prazno vsi odcepi in sestopi, da moram ponižno najti pot, po kateri sem prišel. Doma me potolaži *Bogoslovni vestnik* s člankom o filozofinji - mučenki Edith Stein.

Zora ves dan v pregledovanju italijanskega prevoda mojega Ukmarja (prevajalci profesorici Kacin in Valenčič ter dr. Štrubelj).

Torek, 28. junija

Senzacija v svetu znanosti: odkritje genomskega zemljevida, seveda brez večje vere v neumrljivost. Pobeg iz ute, kjer sem dobro delal, pred grozečo nevihto.

Četrtek, 29. junija

V sevniški knjižnici se začitam v *Novo revijo*, v Heideggra, pedantno vrtajočega v pesnika Hölderlina. Vtis odtujenosti od prave resnice sveta. Vtis alienacije tudi pri sami reviji. Beg iz slovenskega prostora, v katerem edinem lahko polno eksistiramo.

Zora še zmerom v pregledovanju prevoda mojega Ukmarja.

Največ občutka resnice sveta popoldne, ko moram po viljamovko za višnje k podjetju Pec. Pot tja mi je kakor med dvema absolutoma: med velikim nasadom jablan na levi in med dolgo njivo koruze na desni. Dve mili epifaniji zemeljskega; morje jablan sega tja do vznožja hriba, čez koruzno morje pa se oko ustavi šele na grebenu Gorjancev na jugu.

V podjetju mi postreže mlad fant in mi povrh nalije še šilce borovničevca: tu ni alienacij ... Nič heideggrovskega ...

Janez Menart

Iz Dnevnika

Ob 80. obletnici književnikovega rojstva

Uvodne opombe

Le redkim je znano, da je tudi Janez Menart približno tri desetletja bolj ali manj redno pisal svoj dnevnik. V Menartovem primeru ne gre za literarna ali esejistična besedila, ali le izjemoma, temveč predvsem za dokumentarno, pričevalno zapisovanje o njegovem delu, o dogodkih in osebah, s katerimi se je temeljiteje srečeval. Kljub temu se je v kopici zvezkov ohranilo toliko zanimivega in vrednega kronističnega pisanja, da bo v izbrani podobi lahko napolnilo prepričljivo knjigo, ki bo dobrodošla številnim ljubiteljem in občudovalcem mojstrskega pesnika in prevajalca.

Za pokušino iz rokopisa objavljamo nekaj dnevniških zapisov iz leta 1975, ko se je pesnik resno lotil dnevniškega pisanja in ga na začetku tudi utemeljil. Besedila morda niso najbolj tipična, saj kasneje prevladujejo literarne, kulturološke in politične teme, so pa zanimiva, verodostojna in dovolj temeljito izdelana.

Mihael Glavan

Petek, 7. november 1975

Kljub temu, da pravijo »petek – slab začetek«, je enkrat vendarle treba začeti, pa čeprav na petek. Že vse od 1. novembra se namreč spravljam k temu poslu, pa se nikakor ne morem spraviti.

Dnevnik sem začel pisati že večkrat, a zmeraj se je slabo in kaj kmalu končalo. Prvič sem ga poskušal pisati, in nekaj dni tudi vzdržal, še kot študent, ko sva še stanovala skupaj s Cirilom Zlobcem pri Žigonu, tam okrog leta 1950. Danes mi je zelo žal, da sem se dal »oplašiti«. Dnevnik bi bil lahko izreden vir podatkov za celo obdobje literarnega snovanja od nastanka Besede pa vse preko Revije 57, Perspektiv itd. Izreden vir zaradi tega, ker sem v tistih letih stalno ali pa vsaj občasno živel in prihajal v stik z vsemi imeni, ki so tedaj v literaturi že kaj bila ali pa so nastajala. Toda zgodilo se je, da je moj Dnevnik slučajno odkril moj sostanovalec Zlobec in me zbadel, če že računam na nesmrtnost ali nekaj takega. Postalo mi je nerodno in volja me je minila, tisto, kar je bilo napisano, pa sem zavrgel.

Seveda pa Čirota ne smem prav zares dolžiti, da je bil on kriv tega prvega dnevniškega bankrota. Pozneje, ko se je že poročil in odselil, sem dnevnik začel pisati vsaj še dvakrat, pa obakrat ni bilo nič trajnega. Tisto malo, kar je nastalo, bom na primernih mestih vpletel v ta dnevnik. Tudi tisto, kar je na nekem magnetofonskem traku in se začinja z zapisom pogovora, ki sem ga imel z Vidmarjem o Vorancu in ga ob prihodu domov zdiktiral v mikrofona. Prav tako tisto, kar sem začel pisati pri štiridesetih letih in tisti komentar k pesmim, ki je nastajal in prenehal že po nekaj straneh dobrih petnajst let pred tem.

K pisanju tega dnevnika me je nagnilo prepričanje, da je preselitev v novo stanovanje dovolj pomemben prelomni trenutek za tak korak. Razen tega sem zdaj prvič v življenju dobil dovolj prostora in udobja (svetloba, toplota), da lahko upam vsaj na občasno pisanje; da bi pisal vsak dan, skoraj ne verjamem, pa tudi potrebno ni.

Kar se tiče same smiselnosti takega početja, bi dejal, da ima vendar vsaj nekaj smisla, čeprav je najbolj

zanimiva in živahna doba mojega življenja že mimo. Človek nikdar ve, kaj še pride, kaj ga še čaka. Prav te dni sem – in to je bila znatna vzpodbuda –, bral Hugojev dnevnik *Choses vues* 1847/48, ki ga je začel pisati točno toliko star, kot sem jaz, in je na marsikateri strani mnogo bolj zanimiv kot mnoge pesmi istega avtorja. Sploh človek ne ve, kaj bo čas izbral (če bo sploh kaj in v kolikor bo). Tudi meni se lahko zgodi, da za menoj ne bodo »ostale« moje pesmi, ampak morda ta dnevnik ali pa morda – še bolj »nesmiselno« –, tisto, kar se igram s »sestavljanjem« ločilnega slovarja in slovarja popačenk. Ali pa sploh kaj drugega.

Danes je bil pri meni na obisku Rado Bordon, ki si je prišel ogledat novo stanovanje in iskat izvod Byrona, ki sem mu ga bil obljubil. Pred kakimi tremi leti sem ga namreč zaprosil, naj bi mi »pomagal« pri jubilejni izdaji Byrona (150 let), ker sam ne bom zmogel vsega pravočasno. Sprva se je navdušil, da bi delal *Don Juana*. Ker pa mu nisem povsem zaupal, da bo delo res opravil (Kajetan mi je povedal svoje velike težave z njegovim prevodom Tarasa Ševčenka), sem ga obzirno pregovoril, naj bi prevedel rajši III. Spev Childea Harolda (Grofiča Heralda), s čimer se je slednjič sprijaznil. V to smer sem ga nagovarjal zato, ker sem vedel, da knjige brez *Don Juana* ne morem izdati, brez *Childea Harolda* pa lahko. Razen tega mislim, da bi prevod *Childea Harolda* njemu ležal bolj kot *Don Juana*, saj je Bordon kot ustvarjen za malo patosa. No, izkazalo se je, da je bila moja preudarnost pametna. Ko je namreč potekel, že kar krepko, zadnji rok, za katelega sva se zmenila, še zmeraj ni imel nič prevedenega. Ker sem jaz medtem svojega *Don Juana* in ostalo že končal – hitreje, kot sem mislil –, sem potem sam prevedel nekaj značilnih odlomkov iz *Childea Harolda*. Bordonu je bilo malo nerodno, vendar mu je vseeno odleglo: imel je namreč prav tedaj hude težave v službi, tako da ni bil za delo. Jaz pa tudi nisem mogel tvegati. Takrat, ko se je dokončno »odpovedal« prevodu – bil sem pri njem doma –, in ko sva se zmenila, da bom tudi *Childea Harolda* prevedel jaz, mi je podaril vse Byronove knjige, ki jih je imel; od njih je zlasti dobrodošel italijanski nerimani prevod *Don Juana*. Zelo lepa gesta.

Celotni prevod Byrona sem potem pravočasno oddal, kljub temu pa je izšel z zamudo šele v letu 1975. Kajetan je slab urednik. Prav malo mar mu je, kdaj in kako kakšna stvar izide. Villona je »poslal« v svet julija, ko je mrtva sezona – kljub mojim predhodnim opozorilom. Skoraj vse moje knjige (izvirne) so izšle ali v neprimernem času ali z zamudo, največkrat januarja ali februarja, tako da sem zmeraj izpadel iz kombinacij za nagrade tistega leta, naslednje leto so pa že pozabili, da so izšle »še« v tistem letu. Tudi popolnoma brezbrizen je – vsaj do mojih –, rokopisov. Ko sem mu prinesel Časopisne stihe, mi več tednov ni rekel

ne bev ne mev ne ustno ne po telefonu. Šele (mislim) čez tri mesece, ko ga je malo v rožcah srečala Tonka, ji je rekel: »Bomo tiskali.« Za Villona je sklenil pogodbo, pa me ni nikdar nič vprašal, več let. Ko sem mu na njegovo prošnjo, da bi pač lahko zaključili Shakespeareova Zbrana dela, prevedel Venero in Adonisa, čeprav sam nisem imel tega namena – torej čista usluga –, in mu prevod prinesel, ga ni bilo. Zato sem rokopis pustil kar tam. Vendar se mu ni zdelo vredno, da bi potelefoniral, ali sploh kdaj pozneje prevod omenil. Isto je bilo za *Tri renesančne drame*: rokopis sem mu osebno izročil, pa še do danes ni rekel nobene. Sploh za noben moj rokopis ni nikdar našel nobene »strokovne« besede: ne za, ne proti. Nič. Nemo. Pač pa je daleč najboljši urednik od vseh, kar jih poznam, kar se tiče sprejemanja del, honorarjev in izplačevanja. Nikdar ne dela – vsaj meni ne –, niti najmanjših težav. Vse, kar prinesem ali ponudim, sprejme brez debat, plača zmeraj več, kot pričakujem, in če potrebujem kaj predujma, zmeraj stvar pravočasno uredi. Tako mi je omogočil, da sem za Byrona in svojo zbirko *Pod kužnim znamenjem* dobil že pred štirimi leti predujem, polovico, tako da sem lahko dal bančni polog za stanovanjsko varčevanje, pa čeprav ni imel v rokah enega samega verza. Tudi *Tri renesančne drame* je takoj sprejel v program, da sem se kar čudil; tu bi res lahko imel izgovore, da je to nekurantna roba. Tako mi je v mnogočem olajšal pot do stanovanja, v katerem sem.

V zvezi s honorarji je zanimiva tale zgodbica. Ko so mi ponudili ponatis *Semaforov*, sem šel na založbo s trdnim sklepom, da bom zahteval za verz toliko, kot sem dobil za prvo izdajo, kljub temu, da gre za ponatis. Pri tem sem pozabil na delno devalvacijo, ki pa vendar v dveh letih ni bila prehudna. Ko me je Kajetan vprašal, koliko pričakujem od verza, sem rekel, da naj mi da, čim več more. Računal sem, da bo poskusil s kakšnimi 200-250 dinarji za verz, nakar bom jaz »povedal svoje«. On pa je rekel takole in si značilno zanj počasi mel pest v dlani. »Veš, Johnny, drugače zdaj plačujemo verz največ po 800, ker gre v tem primeru za ponatis, ti res ne morem dati več kot 600.« Od presenečenja sem najbrž dobil čuden izraz, ki si ga je razlagal očitvidno po svoje in mi nekako nerodno ponovno zagotovil. »Več res ne morem.« Tako sem enkrat na svoji koži doživel pregovor, da je »molčati zlato«, saj sem dobil dvakrat več, kot sem nameraval zahtevati.

Ker sem zašel na stransko pot in je že pozno, naj bo za nocoj dovolj tega prvega zapisa.

8. november 1975

Danes sem prebral v časopisu (Delo, 8. november 1975, Sobotna priloga) z resnim, čeprav novinarskim, pristopom napisan članek o problemu NLP (neznani

leteči predmeti). Ti predmeti so se zadnje dni pojavljali na letalskih progah med Beogradom in Zagrebom, o čemer so poročali piloti in tehniki, ki se ne dajo preslepiti kar tako in je treba njihovo poročanje jemati resno, če že ne z vero. V članku sem z zanimanjem prebral tudi navedbo ameriških vesoljcev o srečanju njihove rakete z dvema NLP, o čemer je bil ves pogovor med njimi in zemljo posnet in posredovan javnosti. Vesoljca sta na NLP opozarjala povsem stvarno in spraševala zemljo, kaj je to. Pri tem je prav neverjetno, da je kontrola na zemlji odgovarjala prav »pišmevritično« in problem puščala vnemar, kar bi skoraj kazalo na to, da bi NLP, ali vsaj tista dva, utegnili biti ameriške proizvodnje, torej nekaj tajnega. Ob tem se postavlja vprašanje, zakaj bi potem gradili tako okorne rakete za na Luno, če bi že imeli taka vesoljska vozila. Očitno ni šlo za satelite, glede na opisano obliko in njihovo gibanje, razen tega bi tem primeru poskrbeli, da NLP ne bi bili v tistem območju ali pa bi vesoljce vnaprej posvarili, naj ne bodo pozorni na eventualno srečanje z NLP. Tudi Rusi se najbrž ne bi »martrali« z raketami, če bi imeli breztežnostna letala.

Notice in članke o NLP sem zmeraj z zanimanjem prebral, ni me pa to vprašanje nikdar notranje pretreslo, nikdar nisem začutil niti sledi kakšnega »kozmičnega strahu« ali kako bi temu rekli. Predvsem me je zanimalo, kaj ti NLP v resnici so, ali sploh so kaj. To zadnje vprašanje je bilo zmeraj potrebno zaradi številnih čenč, mnogih pojasnenih primerov ter razkrinkanih goljufivih prerokov in prevarantov. Če pa bi se ugotovilo, da so NLP res vesoljskega izvora, me to ne bi niti najmanj šokiralo ali navdalo s strahom ali čem podobnim. Popolnoma razumljivo se mi namreč zdi, da v vesolju nismo sami in da so mnogi prebivalci drugih svetov lahko daleč pred nami, kot so spet drugi lahko tudi mnogo bolj zaostali kot mi, saj tem razumnim bitjem niti ni potrebno ravno preveč časovnega »naskoka«, da so na višji razvojni stopnji, kot smo Zemljani. Treba je samo pomisliti, kako hitro to gre. Leta 1895, ko se je rodila moja mama, ni bilo še uporabne elektrike in še v mojih mladih letih so po cestah vsak večer prižigali plinske svetilke. Poznali so samo dvokolo in vlak. Šele kakih deset let zatem sta brata Wright poskusila poleteti, da o radiu, televiziji in filmu niti ne govorimo. V dobri polovici stoletja pa so bili ljudje že na Luni, slike prihajajo z Marsa in Venere in od še bolj daleč, v barvah, kljub hudi vročini na kraju snemanja. Ni treba naštevati. In če bi bili, recimo, na Marsu ali kje drugje primerni pogoji za življenje ljudi, bi lahko že danes tam mirno ustanovili kolonije. Kaj bi se torej toliko čudili eventualnim obiskom iz vesolja, zlasti še zato, ko tudi na Zemlji že nekaj sumijo, da bi se dala premagati teža s tokom ionov po vnanji površini kovinskih predmetov

ali nekaj takega, ko so že odkrili obstoj antimaterije, posumili v popolnost enačbe $E = mc^2$, preverili možnost nadsvetlobne hitrosti, potovanja skozi čas »po bližnjici« in take stvari, ki si jih laik ne more niti prav predstavljati.

Izvenzemeljski izvor NLP je torej povsem možen, le predstaven nam ni, ker smo pač »zadaj«, razen tega pa je nekaterim, zlasti predstavnikom velikih sil, bolj po godu, da so NLP utvara in to tudi podpirajo. Z obstojem kakih vesoljcev bi se namreč izkazalo, da tudi ti »veliki« ne pomenijo nič ali pa vsaj ne kaj dosti, da so tudi oni »zamorčki«, za kakršne imajo male narode in države. Zato po pravilu »raje prvi v vasi kot drugi v Rimu« zavračajo, morda pa tudi prikrivajo in ovirajo vse, kar bi govorilo v prid obstoja NLP. Meni osebno je vseeno. Tudi to, kar so že iznašli na svetu, recimo atomsko energijo in še marsikaj, je toliko nad mojim dojetjem, da mi je prav vseeno, če kdo iznajde še kaj bolj zapletenega. Tako lahko rečem, da bi rajši videl, da pridejo k nam vesoljci, kakor pa na primer Nemci ali kdo drug. Ker ti vesoljci zaradi visokega razvoja verjetno nimajo nobenih potreb, ki bi jim lahko stregli Zemljani, in ker očitno niso napadalni, bi od njih lahko prej pričakovali kaj dobrega kot ne.

Zadnjič je bilo prav ganljivo, ko je Marjan Brezovar dejal v tej zvezi, da bi on kar rad videl, da bi ti vesoljci prišli iz svojih NLP, ker imajo skoraj gotovo kakšno zdravilo, ki bi končalo njegovo golgoto bolezn. Če pa bi ti vesoljci iskali »nov življenjski prostor« zase, potem pa po eni strani nimamo kaj storiti, po drugi strani pa človek umre vsak sam zase in samo enkrat, to pa se mu tudi brez vesoljcev lahko kaj hitro zgodi tudi pod nadvlado milijard ljudi. Kaj bi se torej človek bal! Bati se je noža. Človeka, ki je zagotovo še zmerom zver, kar vesoljci mogoče le niso več.

Včeraj je Bordon povedal več zanimivih reči o »starih« časih izpred vojne in kako se je prebijal med okupacijo po Italiji. Zaradi razdrobljenega in skakajočega pripovedovanja je nastal samo vtis, ne pa podoba, tako da ni mogoče potegniti zgodbe o njem samem. Pač pa sta zanimiva orisa dveh osebnosti, ki ju je podal.

Prva skica se tiče Lada Kozaka¹, mislim, da gre za bratranca Juša in Ferda, ki je imel poznejšo gostilno Činkole, ki so ji v tistih časih rekli Pri Štrajzlu (Poljanska cesta, nekaj deset metrov od tod, kjer zdaj stanujemo). V tej gostilni so se v levih sobah (recimo levih) zbirali klerikalci, v desnih liberalci, v prvem nadstropju, pri Ladu Kozaku doma, pa komunisti. Bordonov oče, ki se je iz neukega človeka povzpел do policijskega poročnika, je temu Kozaku, po Bordonovem pripovedovanju, večkrat sporočil kaj koristnega. Lado Kozak je bil namreč eden najstarejših komuni-

1 Menart dosledno piše Lado, čeprav je pravo ime Vlado.

stov, zelo načitan, filozofsko izobražen in bister človek, ki je »vzgojil« precej poznejših komunistov, med njimi Kardelja, Kidriča, Tomšiča idr. Ti so ga zmerom zelo spoštovali. Bil pa je bolj teoretik in zelo previden, tako da ni nikdar zašel v težave. Kaj je bilo med vojno, Bordon ni povedal, po vojni pa se je umaknil, ni mu šlo za oblast. Bil je urednik Kmečke založbe, kjer je na Bordonovo priporočilo sprejel v službo Jožeta Šmita. Ta Šmit ima zanimivo zgodovino, a o tem kdaj drugič. Lado Kozak si je bil že kmalu na jasnem o Stalinu, že pred vojno, če sem prav razumel, vendar se je o tem pogovarjal samo z Bordonom, Kardeľju in Kidriču je prikrival. Tako je bil ob Informbiroju leta 1948 zelo dobro pripravljen in tedaj so k njemu hodili na posvet vsi stari komunisti, njegovi nekdanji »učenci«. Njega, ki ni bil »kompromitiran« kot komunist, so poslali na dolgo potovanje po zahodnih državah, da bi (dobro je znal nemško pa tudi še enega ali dva jezika) »pridobil« socialne demokrate teh držav oziroma jim pojasnil, za kaj gre. Lado Kozak je misijo dobro opravil, po vrnitvi pa se je spet umaknil v zasebnost. V Portorožu so mu dali neko hišico z zemljo, kjer zdaj prideluje zelje in goji trto. Kadar pa se kaj »zaplete«, se še zmeraj zatečejo k njemu po nasvete, tako Kardelj kakor tudi mnogi drugi. Jaz ga nisem nikdar videl.

Druga zgodba se tiče pred kratkim umrlega Dušana Kermavnerja², Tarasovega očeta. Ta je bil prav tako eden najstarejših komunistov in je baje sprejel v KP vse današnje veljake. Ker pa se je po podpisu postavil proti rusko-hitlerjanskemu paktu (skupaj še z nekaterimi drugimi, npr. Dragom Šego, Vladom Vodopivcem idr.), so ga kot starega komunisto samo odrinili na stranski tir, medtem ko so druge izključili. Kermavner je mislil, da bo zaradi tega imel med vojno mir in se ni umaknil v ilegalo. Toda Italijani so ga zaprli in Bordon ga je srečal v taborišču nekje v srednji Italiji, kamor je slednjič padel tudi sam. V tem taborišču so bili tudi zelo slavni italijanski komunisti, med njimi Luigi Longo, s katerim se je Bordon osebno spoznal. Po padcu fašizma leta 1943 so oblasti vse druge izpustile, obdržale pa nekaj tisoč Slovencev, vendar so interniranci večinoma zbežali. Največ jih je odšlo proti Anconi, od koder so se skušali prepeljati v Jugoslavijo na barkačah. Toda medtem so se Nemci znašli, potopili nekaj ladij, večino pa zajeli še na bregu in jih vtaknili v staro taborišče. Drugi so pod vodstvom Bordona in njegovega brata zbežali v podnožje Apeninov nad taboriščem, se utaborili in formirali brigado. Dušan Kermavner je vse to imel za avanturizem in ostal v taborišču, kjer je postal nemški tolmač. Ker taborišče še ni bilo neprodušno zastraženo, je Bordon poslal ponoči ponj in po nekega Habeta, naj pri-

deta na sestanek, da bi pripravili izpad internirancev in njihov odhod v hribe. Ko sta oba poklicana ponoči prišla, ju je Bordon prepričeval, naj ostaneta v hosti, ker ju bodo sicer Nemci odpeljali na prisilno mesto v Nemčijo. Prav zato je poslal ponju. Haba je ostal, Kermavner pa je nekaj mencal, da ga ljudje v lagerju potrebujejo za tolmača in se je še isto noč ilegalno vrnil v taborišče. Nekaj dni zatem je Bordon z daljnogledom opazoval, kako so Nemci naganjali taboriščnike na kamione in jih odvažali v nemške lagerje. Tam je bil Kermavner baje prav tako tolmač. Po vojni so ga partizani zaprli za kaki dve leti, nato pa je dobil neko mesto in se ukvarjal z zgodovino delavskega gibanja do smrti. V svojih polemikah je bil precej strasten, nestrpen, pa tudi posmehljiv in nesramen. Nekaj sem jih bral tudi sam.

Verodostojnosti vsega tega ne morem preveriti, tako mi je pač povedal Rado. Mislim pa, da mu lahko verjamem, govoril je v prostem pogovoru, nepretenciozno in slučajno o tej snovi, ker je pač tako nanese beseda.

Dušana Kermavnerja sem osebno videl nekajkrat na cesti pa tudi v počitniškem domu na Bledu. Bil je na splošno prijazen, vendar zelo vase pogreznjen, a po drugi strani vzkipljiv, če mu ni bilo kaj prav, zlasti še, če je beseda nanese na notranjo upravo. Nekoč sem mislil, da ga bo kap. Na splošno bi dejal, da je bil budno prisluškujoč, oster, celo silovit, a človeško zamorjen tip. Dejal bi, da se usoda včasih grdo poigra z ljudmi. Kdo ve, kako bi se v istem položaju vedel in obrnil ta ali oni, ki mu je bilo prizaneseno, da bi bil moral izbirati.

9. november 1975

Ves dan sem bil doma, po malem brkljal in se spravljal k pisanju pesmi »kot bolan s...«. Šele proti večeru se mi je posrečilo, da sem začel pisati in napisal po dolgem času spet prvo pesem, ki sem jo začel že večeraj ponoči v postelji.

Včeraj sem prebral do konca poljudno knjigo Jacqueline Džian *La médecine contemporaine* – Sodobna medicina. Nič takega, česar še ne bi vedel.

10. november 1975

Zjutraj sem bil na razpravi zaradi stanovanja, ki sem ga dal, kot je bilo dogovorjeno s Triglav filmom, Zoranu Prebilu. Viba, Milan Ljubič, pa me je ali iz lastne jeze ali na pritisk tistih okrog njega prijavila javnemu tožilcu v kazenski postopek po nekem novem zakonu, ki predvideva tudi do šest mesecev zapore ali 5.000.000 din kazni. Advokat Jože Hribernik meni, da javni tožilec v to ovadbo najbrž sploh ne bo ugriznil ali pa bo stvar predal naprej preiskovalnemu sodniku. Pa tudi če bi prišlo do tožbe, zatrjuje, da zaporna kazen sploh ne prihaja v poštev, denarna pa tudi naj-

2 Dušan Kermavner (7. 12. 1903 – 11. 6. 1975).

več do 5.000 novih dinarjev. Ščiti me namreč Izjava, ki jo je dal Triglav film, da smem razpolagati s stanovanjem, tudi v primeru, da izjava ni pravno veljavna.

Zvečer sem bil na Društvu književnikov, kjer je bila proslava 80-letnice Josipa Vidmarja. Razposlanih je bilo 350 vabil, prišlo pa je, razen TV in novinarjev, kakih 50 ljudi. Stvar je organiziral Marjan Marinc, zelo dobro, pristrčno, a vendar elegantno. Govorili so Ivan Potrč, Miloš Mikeln (za PEN) in Zlobec. Prvi je nekaj pleteničil, drugi je bil kratek in v redu, Čiro pa je prav lepo sestavil in tudi prebral. Verjetno bo govor kje objavil. Poudaril je, kako se je Vidmar v vseh zgodovinskih trenutkih znal pravilno zadržati. Razen tega pa še, da je zmerom imel odmev pri ljudeh, bodisi kot »mit« bodisi kot »travma«. Na koncu je spregovoril še sam Vidmar, ki ga je na začetku za nekaj sekund stresel hlipajoč jok. To je bil višek večera. »Vidmarja dotlej ni še nihče videl jokati«, so govorili. Toda kmalu se je obvladal in imel zatem krajši, ne preveč značilen, čeprav prav nič starčevski govor, ki ga je zaključil z ugotovitvijo, da je, če je že res to, kar je govoril Zlobec, rajši travma kot mit, da mu je bilo zmerom glavno to, da ljudi zgane k lastnim mislim. Med proslavo so nastopili tudi Boris Kralj, Jerca Mrzel in Rudi Kosmač in brali odlomke iz Vidmarjevih del.

Po proslavi smo odšli v klub. Jaz sem sedel z Grabnarjem, Mikelnom in Vugo. Pogovor je bil prijeten, a nič posebnega. Kljub temu nam je bilo žal, ko je prisedel Sedonja, trd kot že dvajset zadnjih let, in nas začel moriti. Ko nam je pri mizi slednjič vse polil in zaspal, smo plačali in po prstih odšli.

Še to. Ko je že malo prej odhajal Vidmar, ga je tudi neusmiljeno moril Štefan Sedonja. Preden je odšel, je Vidmar rekel, da »mora pozdraviti Menarta« in se je prišel posloviti. Nekaterim bi to bilo v »sramoto«, jaz pa sem se čutil počaščenega, čeprav sem Vidmarjeve pozornosti navajen, saj se z njim po njegovi volji že več let tikava, le da mi on pravi Menart, ne Janez, jaz pa njemu ne Jože ali Jozula (kot nekateri), temveč predsednik.

Domov me je ob 21:45 odpeljal Boris Grabnar.

11. november 1975

Kljub temu, da sem se sekiral zaradi Vibe in spal le slabe štiri ure, mi ni bilo nič slabo. Šel sem v službo in

opravil vse, kar je bilo potrebno. Popoldne sem poskušal spati, pa sem le malo.

Zvečer sem bil na proslavi Klopčičeve 70-letnice. Bilo je nekaj manj ljudi kot predvčerajšnjim, a skoraj isti: Vošnjak, Pavček (pri Vidmarju ga ni bilo), Mikeln, Borko, Vodnik, Zihlerl, Potrč, Janež, Vrančičeva, Morder (ki je govoril), Marinc, Zlobca ni bilo, Jerman in njegova žena – prevajalec je bilo pač nekoliko več. Igrali so bratje Lorenz. Recitirali Mraz in Makarovičeva, v ruščini pa Klopčičev brat France, ki ima precej slab »naglas«, če človek pomisli, da je bil v Rusiji dobrih dvajset let, od tega osem v katorgi!³

Po proslavi smo odšli v klub, jaz z Vošnjakom, Pavčkom, Mikelnom in Francetom Filipičem. Menili smo se o uspehu pri ureditvi meje z Italijo, potem pa prešli na Koroško in na plebiscitne čase, o čemer sta Vošnjak in Filipič vedela mnogo podrobnosti. Mitja je povedal, da je član mednarodne razmejivne komisije Miles predlagal našim, naj uprizorijo nered, če ne zaupajo glasovanju, pa bodo potem morali veliki poseči vmes. Francozi pa so že po izgubljenem glasovanju predlagali našim, naj zasedejo cono do Drave in podrejo mostove, Francozi pa da bodo stvar podprli v naše dobro. Toda naši so baje hoteli biti »poštejni« – če smo izgubili, smo izgubili.

To pot nas je prišla zamorit Vida Brestova, ki je nad vse »gmajn«, še zlasti, če je pijana. Je sicer zelo nesrečno bitje in se človeku smili, toda je že onkraj, ni ji pomoči in kadar je pijana, je težka. Vošnjak, Mikeln in Filipič so kmalu odšli, za njimi še Vida, s Tončkom pa sva prisedla k sosednji mizi, kjer sem se spoznal s prevajalcem Simonitijem, ki je napravil name zelo dober vtis. Je klasični filolog, morda tudi malo komplicira preproste reči, ampak zna precej, dobro in mirno govori in je sploh prijeten. Jerman pa je malo preglasen, preveč skače z mislimi, morda malo važen, prevečkrat »vzhičen« nad čim, vsekakor pa podkovan v filozofiji.

Domov sem prišel ob treh zjutraj. Po poti mi je Pavček rekel, da je tudi on začel z epiko, da bo opisal svoja medvojna doživetja na Dolenjskem.

³ Sovjetska taborišča, v katerih je bil Klopčič konfiniran osem let.

Janez Kajzer

Gospod Usepobt

Odločil sem se, da bom počakal, saj se je zdelo, da je frizerka z obdelovanjem možakarja, ki ji je sedel na stolu, že skoraj pri koncu. Segel sem torej po revijah, da bi se ob prebiranju smešno-žalostnih nenovic iz družabne kronike kisló nasmihal. Brkati moški, ki ga je večidel prekrivalo razsežno frizersko pregrinjalo, je nekaj momljaj vase, frizerka pa kakor da mu je na enak način odgovarjala.

Nič, nič, nič ni bilo v rumenih lističih, ki sem jih premetaval po rokah, ne za smejat se ne za zjokat se. Zdolgočaseno sem se zazrl v moža na stolu, ki so mu črni brki zdaj sršeli v strogem prirezanem redu, enak red pa je bilo razbrati tudi iz posebnega lasišča istega gospoda. Skušal sem preceniti njegov družabni status: ni bil rejen, ne presuh, torej gospod, ki zna skrbeti zase in se ima na vaje; sedi na frizerskem stolu, kar priča o njegovi privzgojeni skrbi za videz; nič na njem ne govori o kakršnikoli mlahavosti ali o površnosti, nasprotno je ves tip-top.

Po kakšnih desetih minutah sem sodil, da bo možakar vsak hip dokončno obdelan in bom lahko sam zavzel njegovo mesto. Toda frizerka je še vedno vneto vrtela v rokah zdaj škarje, zdaj strižnik, nato mu je prirezovala veke, si vnovič ogledovala brke in stopala okrog njega kot mačka okrog vrele kaše. Iz njega pa je še kar nekaj bobnelo.

Moral sem celo skrčiti nogo, tako blizu njiju sem bil, da se ne bi nenehoma naokrog skakljajoča frizerka spotaknila obnjo. Naposled sem prisluhnil, o čem ji predava oziroma o čem nama je od tistega trenutka dalje predaval obema.

Možakarja visokih srednjih let, kakršnih je na tisoče drugih, povsem neopaznega in z ničimer nase opozarjajočega, s povsem nedoločljivim poklicem, a karkoli je že počel, je moral biti v svoji stroki nepogrešljiv, je očitno nekaj hudo grizlo, saj sem kaj hitro lahko ugotovil, da je predmet njegovega govora strogo razmejen. Predmet pa je bil pravne oziroma pra-

vosodne narave v najširšem smislu. Zdi se, kakor da ljudje navadno niso kaj dosti voljni govoriti o tistem, kar počnejo sami in na kar se navadno tudi spoznajo, ampak raje sežejo po temah, ki so zunaj njih in jim navadno niso kos. Toda končno živimo v parlamentarni demokraciji. Če se lahko izvoljeni poslanci razčveka-jo o čemerkoli, kar jim že pride na misel, zakaj ne bi tega po njihovem zgledu počeli tudi njihovi volivci, vsi do zadnjega. Ta kultura se je razvila. Če so včasih po čakalnicah, takšnih in drugačnih, vsi modro molčali, zdaj vsi predavajo in glasno izražajo svoja mnenja. Še zjutraj mi je neka gospa v neki drugi čakalnici omenila, da je včerajšnji veter razbistril ozračje in da se kar laže diha. Pritrdil sem ji, sam naveličan poprejšnje večtedenske vlage, ki je tičala nad mestom. A mi je dala že naslednji hip vedeti, da ni navadna kramljavka, kot sem morda napačno domneval, ampak je veter omenila le metaforično, v resnici pa je imela v mislih policijski ali morda celo politični veter, ki je odgnal pred meč resnice nekaj belih ovratnikov.

Izkazalo se je, da je s svojim govorjenjem meril na prav iste bele ovratnike tudi moj možakar, še vedno tesno zavrt v frizersko ogrinjalo. Ne da bi natančno vedel, kaj so zasliševanci zagrešili in ali so sploh zagrešili, je že klical nadnje hitro sodišče. O tem, da so krivi, sploh ni dvomil. Barabe! Prej so se pajdašili z rdečimi! Zdaj se s črnimi! Kradejo! Milijone, ampak milijone evrov. Iz vseh se delajo norca! Boste videli, zdaj jih bodo pa ujčkali. A veste, koliko vse to stane! A veste, koliko mi vsi skupaj plačujemo policiji za takole akcijo? Koliko voženj je bilo, koliko tehnike uporabljene! Koliko bo zaslišanj, preiskovalcev, javnih

tožilcev in odvetnikov! Koliko ur, dni bodo potekale sodne razprave! Pa saj tudi te niso zastonj. A veste, koliko bo stal kvadratni meter nove sodne palače, ki jo bomo morali graditi zaradi teh barab? A veste, da je nazadnje kar nekaj treba plačati snažilkam, ki jih čistijo! A veste, koliko bo člankov v neštetihih časopisih in v drugih medijih, in nič ni zastonj, še ena beseda ni zastonj. In vse to bomo plačali davkoplačevalci. Če bi bilo po njegovem, bi se lahko odpovedali vsem tem neznanskim stroškom in vso zadevo uredili že danes: *Pobt jih je treba, use!*

Nato utemeljuje svoj predlog z živim primerom. Prebral je, kako so v Iranu justificirali 26 zločincev hkrati: prekupčevalcev z mamili, zvodnikov, trgovcev z orožjem, roparjev, tatov. Nobenega odvečnega govorjenja ali pregovarjanja! Zalotili so jih, jih prijeli, odgnali pred sodnika in ta jim je presodil po njihovih zakonih: smrt!

Naslednji hip se je zdelo, da je slišal (ali dojel) moje neizgovorjene besede, ki so zveneje nekako takole: kaj pa človekove pravice, ki grede obtoženemu; kaj pa pravica do odvetnika, do obrambe; do drugačne resnice; do milosti? Odpredaval je namreč, da vsi ti odvetniki ne mislijo na drugo kot na denar. A smo res tako bogata družba, da lahko plačujemo vse to! Če pogleda v svojo denarnico – izvlekel jo je od nekod izpod tistega frizerskega ogrinjala in jo demonstrativno pokazal –, mora odgovoriti, da nismo. Še ne!

Potem je zavihnel nad naš predel frizerskega salona, tokrat že precej gromoglasno, nov adut. *Primer Trobec!* Najprej zažge ne vem koliko žensk v tisti kmečki krušni peči, potem ima s tem opraviti cela vojska pravnikov vse tja do vrhovnega sodišča, končno ga uspejo obsoditi na najvišjo kazen. Redimo ga leta in leta, celo desetletja, ko je jasno, da nikoli ne bo nič z njim. Končno se *fenta* sam. A veste, koliko denarja znese vse to? Koliko bi *pršparal*, če bi mu takoj dali šus!

Sam pri sebi se zalotim, da sem se nemudoma prelevil v Trobčevega odvetnika: kaj pa razmere, v katerih je psihopatski morilec odraščal? Kaj pa njegovi morebitni patološki vzgibi za kruta dejanja? Seveda moramo ves ta davek plačati, da ne bi s kakšno hitrico in silovitostjo naredili škode najprej osumljencu, zatem obtožencu in obsojencu!

A ko sam pri sebi zbiram še druge argumente, moj ostrizenec že brede v novo vablljivo smer. Koliko pa jih je skuril v tisti peči? Ampak saj vseh sploh niso našli! Pozneje je menda sam povedal še za nekaj trupel v greznici. A veste, da tja sploh pogledali niso? Ja, kakšne pa so bile tiste ženske? A so bile domačinke? Kako pa mu je *ratal*, da jih je zvalil k sebi? Očitno je bilo, da vso to snov zelo podrobno pozna in da jo je vso natančno preštudiral v sočasnem časopisju in si jo za večno zapomnil. Ob tolikšnem po-

znavanju najmanjših podrobnosti žgečkljive snovi, zadevajoče patološke intimne odnose med moškim in žensko, zatem pa nečloveške surovosti, ki so se končale v razžarelem ognju, ga je očitno zažejalo po vnovičnem odpiranju vratc tiste peči. Frizerka, vaje-na nenehnega profesionalnega čebljanja, ki ji je krajšal dolgi delovni dan, mu je pritrjevala, mu odgovarjala na vprašanja, ki so bila večidel samo retorična, mu pojasnjevala iz svojega vedenja in iz premlevalnja iste klasične snovi z drugimi strankami. Klient, ki ga je obdelovala s svojimi škarjami in z drugim frizerskim orodjem, se ji je bržkone zdel eden družabnejših, zgovornejših, njun pogovor pa, v celoti vzeto, fin, sproščen družaben pomenek, kakršen ni mogoč ravno z vsako stranko. Še hodijo po svetu gospodje stare šole, ki jim teče jezik!

Z grozo sem opazil, da so frizerkini ritmični koraki, usklajeni s švistom njenih škarij, vse počasnejši, in da s slednjimi vse pogosteje sega v zrak in ne v lasišče. Čeprav se je zdela klientova frizura že povsem urejena, je vnovič in vnovič popravila še kakšno malenkost ali pa se samo delala, da jo popravlja. Takole še zlepa ne bom prišel na vrsto!

In res je njen klient prehajal v nov govorniški zagon. V zanosu se je nekoliko dvignil na vrtljivem stolu, tako da je bil, ves odet v belo frizersko ogrinjalo, podoben – komu že? Nikar, za hip sem imel pred seboj v prvem planu samo njegove ozko prirezane brčice, nad njimi prodoren, vročičen pogled. Ves obraz urejen, oster, napet, usta odprta v obliki črke o, skozi se bo vsak hip usulo nekaj rezkega, prodornega. In je vnovič usekal: *Sam božat jh ne! Sam crkljat jh ne! Use pobt!*

Tokrat se odločna zahteva ni več nanašala na Irance, ki so bili v tem pogledu po njegovem tako in tako zgledni, ne več na mojstra kmečke peči, saj je bil tako in tako že zdavnaj pokojni, ampak na domače uživalce mamil, na domače pohajkovalce po ulicah, na klošarje vseh vrst, na vse, ki iztezajo roke, na vse, katerih rok se rado kaj prime. Nekoliko pridvignjen v stolu je iz sekunde v sekundo bolj grmel. Ta hip se je domislil pravega. *In ta norc od ministra*, je kričal, da je šlo skozi ušesa, *k nč ne zna in nč ne ve in ne vem, od kod se je uzeu, s przadeva uvest dosmrtnega. D bomo ja usi do smrt plačval za te barabe! Mu bom že dal dosmrtnega. Nej pride, če se upa, bo eno dubu, ve se, kam! Č bomo tko delal, nomo nkol nč pršparal. Barabe je ja treba pobt, že zto, d je čim mn stroškou!*

Sedel sem v neposredni bližini čedalje bolj zagretega govornika in se že ves čas delal, kot da njegovega vpitja sploh ne slišim in kot da gre zgolj za zasebno

zadevo, ki poteka med klientom in frizerko. V trenutku, ko je z *barab* preključil na *pravosodnega ministra*, kajti za tega je šlo, me je do neke mere celo zabaval. Zabavno se mi je zdelo slišati, kako se bo gospod Gobec po zgledu na nekatere parlamentarne ironike, ki jih je gotovo poznal in cenil, lotil ministra in njegove stroke, o katerih gotovo ni vedel kaj drugega od povrhnjice. Toda tisti trenutek sem se vprašal, ali je tale gospod Zunanjež sploh kdaj zarinil v *Kazenski zakonik* ali pa v knjigo *Rimsko pravo* na primer ali pa v strahovito razsežni *Komentar Ustave*, v katerem se je kot urednik podpisal obravnavani minister. Ali kdaj v *Angleško slovnico*? Ali kdaj v *Nemško-slovenski slovar*? Ali kdaj v druge pravne razsežnice, podpisane z ministrovim imenom? Se je gospod Viharnež kdaj ustavil in temeljito premislil deset božjih zapovedi? Ali karkoli drugega? Minister gotovo dela napake, tako kot vsi, ki kaj počnemo. Ne bi jih delal, če bi se pogreznil v svoj ministrski fotelj in sladko zadremal. Najlaže pa je biti pogreznjen v takle frizerski fotelj, ki ga je zavzel gospod Čenčnik, in iz njega vesoljnemu svetu oznanjati svoje puhloglavstvo.

Do sem sem govoril samemu sebi, sprva globoko v mislih, nato drgetaje in že s pregibanjem ustnic in

z zamahovanjem z rokami, in sem hkrati skoraj molil, da bi ostal trden in da bi mi uspelo narediti vtis, kot da me vse to sploh ne zadeva, prav na temle mestu pa je moje notranje nasprotovanje predrlo molčečnost. Že nekaj časa da sem prisiljen prisluškovati nesmiselnemu nakladanju, sem sporočal naokrog. Toda le kdo me more prisiliti, da pogoltnem vse te oslarije, ki jih trobi gospod Ničnik. Glasno mu ne morem ugovarjati, saj se niti ne poznavam in mi lahko celo očita, da mu prisluškujem. Ne preostane mi drugega, kot da vstanem in rečem adijo. Frizerka, ki je sprevidela morebitno izgubo stranke, ta pa je dandanes vedno dragocena, mi hiti zagotavljati, da je z delom pri koncu, vsak hip da bom na vrsti. Gospod Usepobt se je zazrl v svoje ravno prirezane sršeče brke in se dela, kot da so moje besede namenjene nekemu tretjemu. Drugi frizerski stoli se nekoliko vznemirijo in se od daleč zazrejo v dogajanje. Samemu sebi ne verjamem, da v resnici nisem pogoltnil vsega tega Klobasanja, ampak tudi v resnici vstajam, si natikam klobuk, odpiram vrata ... Zdaj me čaka težavna naloga: najti drugo frizerijo, v kateri zagotovo ne bosta sedela ne gospod Usepobt in ne gospa Usepobt. Težka bo.

Janez Suhadolc

V gorah Balkana

S kolesom med spreminjajočo se makedonsko krajino in smetmi

Tak je naslov enega znamenitih pustolovskih romanov Karla Maya, ki je bil sicer bolj znan po svojih indijanaricah, Winnetouju in Old Shatterhandu. To so bile knjige moje mladosti. Vsi smo brali knjige Karla Maya. Bile so obupno izdelane in obrabljene, začetki in konci so običajno manjkali, platnic ni bilo, tudi vmes so manjkali posamezni listi. Kar je manjkalo, si je bilo treba izmisliti in domisliti. Tudi to je bil svojevrsten čar knjig Karla Maya. Karl May je pozabljen pisatelj, Karla Maya skoraj nihče več ne bere.

Letos sem se s kolesom podal v Makedonijo, Albanijo, Grčijo in Bolgarijo. Vozil sem se po gorah in dolinah Balkana. Potovanje je minilo brez posebnih zapletov. Bilo je čisto zanimivo in poučno, čeprav se mi zdi, da s kolesom v te kraje ne bom več zahajal. Enkrat zadošča. Tudi morebitnim drugim kolesarjem in popotnikom potovanja v te kraje v bistvu ne priporočam. Za ta nasvet imam več razlogov.

Prevladujoč vtis o teh deželah so smeti. Nasmetenost je temeljno določilo teh držav. Smeti so povsod: največ jih je ob cestah, po vsemogočih zakotjih, dvoriščih, ob spomenikih, parkih, počivališčih, gradbiščih, posebno nasmeteni so javni vodnjaki in fontane. To, da so zasmetene vse železniške proge in postaje, se razume samo po sebi. Ogromno smeti je okrog prepolnih smetnjakov, ki jih komunalne službe očitno ne obvladujejo. Ponekod se kar tako nabirajo veliki kupi smeti, ki menda nikogar ne motijo in niso nikomur mar. Vtis nasmetenosti je neprijeten in celo moreč. V primeri z naštetimi deželami je Slovenija, kar zadeva nasmetenost, zgledna dežela. Avstrija, Švica ali Nemčija so glede smeti še veliko bolj natančne dežele. Tako pač to je. Tudi nasmetenost je relativen pojem.

Velikansko večino zgradb vseh vrst, prometnih naprav in civilizacijske infrastrukture so zgradili v zadnjih dvajsetih ali tridesetih letih. Prevladuje najbolj boleč vulgaren modernizem. Prav neverjetno je, v

kakšne neokusne zmešnjave in primitivizem se lahko sprevrže tako opevani in priporočeni funkcionalizem in racionalizem v arhitekturi. Večkrat se mi zdi, da je od arhitekturnega modernizma in racionalizma do vulgarnosti le majhen korak ... Vtisi s potovanja po gorah Balkana to domnevo potrjujejo. Gradnja zadnjih desetletij v teh deželah je ena sama velikanska arhitekturna polomija. Če nekoliko pretiravam: gre za gradnjo velikih arhitekturnih smeti. Ni je sile, ki bi lahko stampedo arhitekturne nemarščine kakorkoli premaknila ali preusmerila. Vse se seveda dogaja v imenu napredka in dohitevanja sodobnosti. Za protitež so nekatere bahate novogradnje na debelo obložene s cenenimi psevdohistoričnimi motivi iz mavca in betona. Prevladujejo oboki, obokci, nadzidki, izzidki, prizidki, balkoni in balkončki, stebri vseh stilov in velikosti, balustri, profili ... Keramika in granit vseh vrst in barv so posebej poudarjeni materiali. Take stavbe so po svoje še bolj neokusne, kot je že omenjena arhitekturna modernistična vulgarnost. Za vse naštete gradnje velja, da so nemarno in površno narejene, pokonci jih drži prepričanje, da beton vse prenese. V primeri s tem, kar se gradi v gorah Balkana, je gradnja v moji domovini prav harmonično zgledna. Spet bi moral omeniti relativnost.

V teh krajih pa si je komaj kaj vredno ogledati. To so civilizacijsko precej izpraznjene in opustošene pokrajine. To je precej grobo in naravnost povedano, žal je

temu res tako. Otomanska zasedba teh dežel v štiri-najstem stoletju je prekinila antično-bizantinsko-pravoslavno kulturo. Odločujoča je bila zasedba Carigrada leta 1352 in s tem konec bizantinskega cesarstva. Nekateri samostani in cerkvene stavbe le preživijo do današnjih dni in so redki spomeniki, vredni ogleda. Džamije, medrese, hani, hamami, mostovi in druge monumentalne zgradbe v skladu s turško zasedbo in islamom so podrli in odstranili potem, ko so se balkanske države v začetku dvajsetega stoletja osvobodile in osamosvojile. Komunistični režimi po drugi svetovni vojni niso bili naklonjeni niti pravoslavju niti islamu. Najhuje je bilo v Albaniji. »Brdoviti i barutni Balkan« je bila včasih pogosta oznaka za te dežele. In res, po teh deželah so kar naprej divjale vojne vihre vseh vrst med Turki, Rusi, Benečani, Avstrijci, Romuni, Bolgari, Grki, Srbi, Črnogorci, Bošnjaki, Albanci, Makedonci ... v vseh mogočih zavezništvih in razporedih. Zadnja se je končala pred komaj dvanajstimi leti! Za svoje interese na Balkanu so se vmešavali Nemci, Francozi, Italijani, Angleži, Američani, Evropska unija in NATO. Vsako vojno dogajanje je po svoje opustošilo in degradiralo kulturno podobo teh krajev. Spet sem se spomnil na domovino. V zadnji vojni so pri nas propadli mnogi gradovi in dvorci. Mnogi so premogli staro opremo, arhive, slike in knjižnice. Šlo je za »obračun s« temačno fevdalno preteklostjo« Slovenije. Kar je ostalo, se povečini samo od sebe podira. Kar tako mi na misel prihaja, na primer, Trebanjski grad. Odkar je bila narejena znana cesta v Zagreb, mislim, da leta 1958, je mimo tega gradu prevozilo na milijone in milijone vozil vseh vrst in porekla. Vseh teh petdeset let ni bilo dovolj, da bi častljivo stavbo dostojno uredili, da nas ne bi bilo sram pred sabo in pred tujci. Sliši se kot slaba in obrabljena lajna, da ni denarja za popravilo. Pogledati je treba le, kaj vse se je v Trebnjem v zadnjih petdesetih letih pozidalo iz potrebe in tudi brez potrebe. Porabili so velikanska sredstva. Obnova gradu bi bila lahko ob vsej tej gradbeni aktivnosti opravljena mimogrede. Itn.

Ko sem se jaz izučeval za arhitekta, sem večkrat slišal o »makedonski in bosenski hiši«, ki da naj bi bili sila imenitni. Zanosno so mi pripovedovali o stanovanjskih zgradbah v teh deželah. Šlo naj bi za orientalsko-turške stanovanjske zgradbe, prirejene lokalnim potrebam in podnebjem. Gradnja teh stavb, tlorisni raspored in način bivanja v njih naj bi bili vzor za zahodnjaški funkcionalizem in modernizem v arhitekturi zadnjih osemdeset let. Sam veliki Le Corbusier naj bi se navdihoval po tradicionalni balkanski stanovanjski arhitekturi. Take stavbe so prevladoval v podobah mest in vasi še pred nekaj desetletji, kakor sodim po starih fotografijah in razglednicah. Nekaj malega mi je ostalo v spominu z maturitetnega izleta leta 1960 po Jugoslaviji. Zgoščenost, priprav-

nost, lahkotnost in slikovitost bi lahko bile najbolj izpostavljene značilnosti teh zgradb. Vse je bilo narejeno le iz kamna, lesa, opeke in ometa. Kovinskih delov je bilo le tu in tam za vzorec. Za prebivalstvo so veljale te stavbe za zastarele in preživele. Ko sem se letos vozil s kolesom po teh krajih, jih ni bilo več. V kakšni vasi je bil tu in tam še kakšen po tradicionalno zgrajen skedenj. To je bilo skoraj vse. Domala vse tradicionalne stanovanjske zgradbe so že podrte. Nadomešča jih omenjeni modernistični vulgarizem.

Iz vsega naštetega sledi, da v teh krajih res ni veliko ogleda vrednih stvari. Narava je lepa, pašniki, gozdovi, studenci, hribi, pečine, gore in tako naprej, vendar le na višavju, do koder še ni segla civilizacija.

To so splošne pripombe k mojemu letošnjemu kolesarskemu potovanju po gorah Balkana.

Ekspresni vlaki najbolj zamujajo

Vozovnico sem kupil do Soluna. Po grško so to Thesaloniki. Večerni ekspresni vlak je imel do Beograda dve uri zamude, do Niša je imel že štiri ure zamude in potem so nekje ob progi gasili požar in na majhni postaji Predejane smo stali še dolge tri ure. Namesto v Solunu sem bil pozno popoldne šele v Skopju. »Dovolj, vsake stvari je enkrat dovolj« sem si rekel, čeprav vožnje z vlaki v načelu cenim. Izstopil sem v Skopju. Poklical sem Mileta.

Mile

Mile je eden od krmarjev posadke, ki sestavlja slovensko veleposlaništvo v Skopju. Njegova sestra Jana je soproga fotografa Janeza Pukšiča, s katerim sodelujem in prijateljujem nekaj zadnjih desetletij. Tako to gre.

Po večerji me je peljal k Anastasu v njegov knjižni antikvariat. Rekel je, da ima zame presenečenje.

»Nič me ne more več presenetiti pri mojih letih« sem si mislil, no, vseeno sem bil tiho. Mile mi je v antikvariatu kupil, »za dobrodoščilo« je rekel, velik album Oto Grebenc: Moderno slovensko pohištvo po narodnih motivih« iz leta 1938. To je bilo presenečenje. Kako se je ta tisk znašel v Skopju in Makedoniji, kdo naj bi ga potreboval, čemu naj bi služil, bo ostalo za zmeraj skrivnost. Tole bi bila možna špekulacija: po prvi svetovni vojni se je večina Turkov izselila iz novonastale Kraljevine Srbov Hrvatov in Slovencev. V izpraznjene turške vasi so deloma naseljevali primorske Slovence, ki so se iz fašistične Italije zatekali v domovino južnih Slovanov. Mogoče so si hoteli naseljenci v daljni Makedoniji urediti svoje domove po slovensko. Pri tem naj bi si pomagali z omenjenim albumom. Zadeva se ni najbolj posrečila, večina se je čez nekaj let vrnila v Slovenijo, kljub temu je menda še najti sledove slovenskega jezika in kulture v nekaterih vaseh na vzhodu Makedonije. Bodi tako

ali drugače, ta tisk je spet v Sloveniji, natančneje na moji knjižni polici. Knjige imajo svojo usodo.

Moški in ženske

Skopje je poleg drugega leta 1963 prizadel še potres. Mile mi je kot znamenitost pokazal skoraj edino lepo starejšo stavbo, ki je potres preživela. Kje naj bi bil center mesta, nisem mogel ugotoviti. Je pa ob Vardarju, ki teče skozi mesto, odprt in širok prostor, ki se zvečer spremeni v eno samo veliko promenado in kavarno na prostem. Hja, sem si mislil, če bi vsi ti mladi in nekoliko manj mladi Makedonci namesto postajanja in posedanja po lokalih pobirali smeti po Makedoniji, bi bil videz te države hitro precej drugačen.

Mladenke v Skopju so povečini skrbno urejene tako, kot to zapoveduje aktualna moda: prekratke majčke, visoke pete, tangice, razgaljeni trebuščki in popki, sem in tja kakšen obroček skozi nos ali ustnice, nekaj smiselne naličenosti in podobno. Njihovi moški spremljevalci so običajno površno napravljeni, neobriti, skuštrani, z mastnimi lasmi, namesto obuvala imajo kakšne šlape, na majicah imajo velike napise v angleščini, nosijo izdelane kratke hlače ali trenirke adidas, obvezna je cigareta. Če se gibljejo, so za korak pred izvoljenkami ali za njimi. Ta vzorec obnašanja sem opazil že na vlakcu; mislil sem, da gre za izjemo, pozneje sem uvidel, da je to skoraj standarden način odnosa med mladimi v gorah Balkana. Nisem ugotovil, zakaj mora biti tako.

Pershingi

Drugo jutro me je Mile odpeljal do Mavrovega, kjer je bilo narejeno veliko umetno jezero s hidrocentralo istega imena. Jaz sem se hotel že iz Skopja odpeljati s kolesom, saj je bilo kolesarjenje osnovni vidik in smisel moje odprave v gore Balkana. Mile se ni dal: »Saj se menda ne boš vozil po avtocesti s kolesom!«. Seveda se ne bi vozil po avtocesti, ubiral bi stranske ceste po vaseh ob avtocesti. Vestno sem si jih zato ogledoval iz avtomobila. V vsaki vasi je stala čisto nova džamija z visokim in ošiljenim minaretom. »V teh vaseh živijo zadnja leta sami Albanci, makedonsko prebivalstvo se je izselilo. Simboli njihovega zavzetja teh vasi so džamije in minareti. Makedonci jih posmehljivo imenujejo albanski pershingi«, je še dodal. In res so od daleč nekoliko podobni tem ameriškim raketam srednjega dometa.

Tetovo

Mile je z avtoceste zavil v Tetovo. Opisana balkanska nemarščina doživlja v tem precej velikem mestu svoje vrhunce. Nekaj sem slišal, da ustanavljajo v Tetovem univerzo. Imeli naj bi tudi fakulteto za arhitekturo. Saj ne vem, najbrž imajo vso pravico, da usta-

novijo tako šolo, pa vendar, pomisel na fakulteto za arhitekturo v Tetovem se mi zdi groteskna. Pred davnimi časi sem bil v Ameriki. Glede na sodobne gradbeniške posege v tej deželi so se mi zdele šole za arhitekturo in arhitekto prav tako brez smisla in odveč. Tam so obsedeni z avtomobilizmom in napravami za avtomobilistični promet. Vse ostalo je nepomembno. Tudi ta vidik je za moje razumevanje podobe dežele vulgaren. Žal je Amerika vzorec in zgled za ves ostali svet. Slovenija ni izjema. Kakšna hiška tu ali tam je lahko velik urbanistični problem, problem je lahko barva sezonske ute za peko kostanja na Tromostovju, avtocesta diagonalno čez starodavna polja in pašnike pa ni. Spet bi moral napisati »na žalost«.

Albanci

Velika večina prebivalcev Tetova so Albanci. Sem in tja se vidi še kakšen sramežljiv napis v makedonščini, vse ostalo se govori, piše in bere po albansko. Omenjena univerza v Tetovu naj bi imela albansko za osnovni učni jezik. Vsa naselja in vasi v okolici so albanska, v bistvu je cela zahodna Makedonija že poseljena z večinskim albanskim prebivalstvom. V makedonski prestolnici je menda tretjina prebivalcev albanskega porekla. Albanci se v Makedonijo množično naseljujejo in v njej tudi množično razmnožujejo. Velike družine so za albansko populacijo normativne. To je znano. Če bo šlo tako naprej, bo čez kakih deset let večinsko prebivalstvo v Makedoniji govorilo po albansko. Že sedaj se slišijo zahteve po avtonomiji zahodne Makedonije, zahtevajo svoje šole, urade, poslance v parlamentu, univerzo sem že omenil, sčasoma naj bi postala Makedonija dvojezična država. Nekateri govorijo o tihi, počasni, a zanesljivi okupaciji Makedonije. Trenja med obema narodnostma so pred leti narasla skoraj do vojaških spopadov. Kakšnega sožitja in strpnega sobivanja v splošnem ni. Naraščanje albanskega prebivalstva v Makedoniji ima tektonske razsežnosti. Če bi bil nekoliko dramatičen, bi lahko zapisal, da pravoslavna in slovanska Makedonija izgineva pri živem telesu. Teoretične rešitve se zdijo oddaljene, praktične še toliko bolj.

»Smetka«

Ob umetnem Mavrovskem jezeru sva z Miletom naročila čorbo in nekaj vina. To je bilo najino slovo. Vsako slovo ima nekaj čustvenih razsežnosti. Plačala sva »smetko«, tako rečejo Makedonci računom. Računi v Makedoniji niso visoki, s smetmi pa jih vendarle ne gre primerjati.

Galičnik

Tisti dan nisem prišel do Struge ob Ohridskem jezeru, kot sem nameraval. Kolesarjem so ozke vijugaste

stranske ceste zmeraj vabljive. Na nekem križišču se je cesta cepila v Galičnik. Po zemljevidu sodeč, naj bi prišel nekam v hribe na konec sveta. Pa ni bilo tako. Prišel sem na začetek Makedonije.

Galičnik je visoko v gorah natančneje 1395 metrov nad morjem. Tudi pod Turki je bil zmeraj naseljen z slovanskim prebivalstvom. Galičnik je bil včasih mesto z menda skoraj 10 000 prebivalci. V okolici naj bi v zlatih časih Galičnika redili 150 000 ovac, po nekaterih pričevanjih celo 300 000. Ta velikanska čreda je bila gospodarska osnova za sorazmerno visok standard in samozavest prebivalstva. V Galičniku se je zidalo velike in kar razkošne zgradbe. V Galičniku se je izoblikovala ideja o samostojnem makedonskem narodu. Menih – zograf Georgij Pulevski je tu leta 1873 v enem od samostanov napisal prvi slovar makedonskega jezika. Galičnik je rojstni kraj makedonskega jezika in državnosti. Vsak pravi Makedonec mora vsaj enkrat v življenju obiskati Galičnik.

Čaleski

Kot Slovenec na zložljivem kolesu sem bil med obiskovalci Galičnika zanimiva prikazen.

Tomo Čaleski je bil in je menda še snemalec za skopsko televizijo. Zabičal mi je, da moram pozdraviti vse pri ljubljanski televiziji, ki so kdaj sodelovali z njim. Takoj na začetku mi je omenil, da so prebivalci Galičnika direktni potomci Aleksandra Makedonskega. Nekaj sem momljajal o grškem poreklu tega velikega vojskovodje. »Kakšen Grk neki, saj se je imenoval Makedonski in mi smo Makedonci, ne? To je menda jasno!« je rekel. Zaupal mi je še razmerje med Makedonci in drugimi bližnjimi narodi: »Najboljši so bili Turki, pod Turki je Galičnik cvetel in se bogatil, pa tudi drugače je bilo najlepše v Makedoniji pod Turki. Grki so »katali«, tako je povedal. Nekako sem razumel, da jih ima za prevarante in goljufe. » Srbi in Bolgari so bili okupatorji« je pribil. Nekoliko nenavadna in celo nestrpna ocena narodov me je presenetila. No, spomnil sem se svojega roditelja, ki je trdil, da je bila stara Avstrija »ena kolosalna« država itn. »Če bi dala svojim narodom več avtonomije leta 1919, ne bi razpadla ...« je večkrat pripomnil.

Debar

Spominjam se, da smo se v šoli učili o Debarski klisuri, ki naj bi bila silno veličastna stvaritev narave. Te soteske ni več. Še v bivši Jugoslaviji je bila narejena elektrarna z jezom, za jezom je nastalo umetno jezero, jezero je potopilo to znamenitost. Pod mestom Debar je sedaj Debarsko jezero. Ja, za napredek je treba tu in tam kaj žrtvovati, kjer se teše bruno, padajo trske, tako so me učili v šoli. Tudi v moji domovini se marsikaj žrtvuje za domnevni napredek. Prepiram se o električnih vetrnicah na Volovji rebri. Jaz sem

na svojih potovanjih s kolesom naletel večkrat na te smešne rogovilaste naprave. Z velikostjo in ropotom plašijo ptice ter kazijo prostor pod sabo in daleč naokrog. Jaz sem zelo nerazpoložen do teh naprav. Ljudstvo naj bo nekoliko bolj varčno z električno energijo, pa nam ne bo treba postavljati vetrnih elektrarn in še kakšna naravna danost nam bo ostala za naše zanamce.

Ko sem bil zvečer v Debru, so imeli na glavnem trgu pod spomenikom Skenderbega tekmovanje pridelovalcev buč. Ugotavljali so, kdo je letos pridelal največjo in najlepšo bučo. Zmagovalna buča je tehtala, če sem prav razumel, več kor 70 kilogramov! Večinsko prebivalstvo v Debru je albanskega porekla in jezika. Sredi mesta so si omislili spomenik svojega albanskega heroja. To je tako, kot da bi namesto Prešernovega spomenika v Ljubljani stal kip Garibaldija, Cavourja ali Wilhelma Tella, če bi nas morda hoteli okupirati Švicarji. Kakšen škandal bi to bil, kaj takega si sploh ne morem predstavljati, v Makedoniji je to nekaj povsem možnega celo samoumevnega,

Velešta

Za kraj prej še nisem slišal. Nahaja se nekako 10 kilometrov pred Strugo. Velešta je eno samo veliko gradbišče. Denar je zdomski. Prebivalstvo Makedonije pečalbari večinoma v Italiji. Zidajo se same hiše velikanke. Očitno gre za lokalni prestiž. Kaj bo, kako bo, čemu bodo služile hiše velikanke, nikogar ne vznemirja. Važno je, da je novogradnja bahata, večja in predvsem višja od sosedove. Podobno razmišljajo tudi mnogi moji rojaki, pa vendar, take pompozne gradnje na vasi, kar Velešta prav gotovo je, si niti najbolj bujna fantazija ne more zamisliti. Vse novogradnje so na debelo opremljene s stebrički, stebri, balustri, oboki, obokci, kipi ... iz cementninarske konfekcijske produkcije. Nomen est omen. Velešta – je gotovo naselje vredno svojega imena.

Struga

Strugo sem poznal po slikah iz knjige arhitekta Dušana Grabrijana Makedonska kuća i put u savremeno. Knjiga so tiskali leta 1959. Dušan Grabrijan je menil, da so tradicionalne orientalske hiše v Makedoniji v bistvu povsem sodobne in v skladu z modernimi težnjami v arhitekturi, le nekaj inštalacij in higienskih naprav bi bilo treba dodati. Tudi novogradnje naj bi se zgledovale po tradicionalnih stavbah. Mislim, da si je Dušan Grabrijan želel in prizadeval, da bi bili osnovni principi gradnje zakonsko opredeljeni. Po knjigi sodeč je bila Struga poleg bližnjega Ohrida eno najlepših makedonskih mest. Od vse te orientalske slikovitosti in lepote ni ostalo dobessedno ničesar; morda ena ali dve stavbi, pa še ti se rušita in sta sami sebi v napoto. Vse ostalo so nadomestili z opisa-

no modernistično gradbeniško vulgarnostjo. Tistega vročega poletnega dne je bila Struga prepolna turistov; kaj naj bi počeli v Strugi, mi ni bilo jasno.

Samostan Svetega Nauma ob Ohridskem jezeru

»Manastir svetega Nauma morate vsekakor obiskati«, so mi svetovali mnogi naključni in manj naključni Makedonci. Ko sem se bližal častitljivemu samostanu, sem se vozil skozi teniška in druga športna igrišča in turistična šotorišča z bifeji, umivalnicami, stranišči in podobnimi stavbami. »To je za samostan precej čudna okolica«, sem si mislil.

In res, samostan že več let ni samostan; predelali so ga v hotel Sv. Naum. Tako ni več eno duhovnih središč Makedonije, temveč osrednja stavba obširnega športno turističnega obrata.

Poleg hotelskih sob obsega bivši samostan še dvorano za fitness, trgovino, različne savne, masažni center, manjšo kongresno dvorano, trgovino, restavracijo, nočni lokal in mogoče sem še kaj pozabil. Receptorko sem vprašal, če premore plešoče Ukrajinke, pa je odvrnila, da o tem razmišljajo, da pa jih zaenkrat še ni.

Samostan sv. Naum ali hotel Sv. Naum, saj ne vem, kako naj napišem, je velika in visoka trinadstropna stavba, ki kot obroč oklepa dvorišče s prelepo starodavno cerkvico sv. Nauma na sredini. Bilo je zvečer, v cerkvici so gorele sveče, dišalo je po kadilu, bilo je precej obiskovalcev in nekateri so se zamaknjeni predajali molitvi. Kljub temu sem imel vtis, da je sveti Naum s sveto Trojico, Devico Marijo, angeli in nadan-

geli ter svetniki že davno nazaj pobegnil iz bivšega samostana svetega Nauma.

Galičica

Galičica je gorski hrbet med Ohridskim in Prespanskim jezerom. Celota je makedonski nacionalni park. Kljub opozorilom in grožnjami s kaznimi je tudi tod vse nasmeteno; najhujše je bilo ob nekem domnevno zdravilnem vodnem izviru ob poti. Bil sem nejevoljen, ljudi, ki so natakali vodo v različno posodje, sem kar nekoliko oštel zaradi omenjene nesnage. Bili so nekoliko užaljeni, oni, tako so rekli, nikoli ne mečejo smeti naokrog, po narodnem parku še toliko manj. Nekoliko sem se pomiril, saj vem: »Krivda je zmeraj neke druge!«

Prelaz je visok spoštljivih 1586 metrov. Tod je prelep in širok razgled na Ohridsko in nekoliko tudi na Prespansko jezero. Vsi smo se ustavljali na prelazu. Pod nami so se s športnimi padali spuščali mladeniči in mladenke. Koliko si dajo opravka s padalom, vrvicami, zaponkami, jermeni in pasovi, preden se poženejo v zrak! Ta šport ni po moji meri. Takole to gre: z avtom gor, s padalom dol, z avtom gor, s padalom dol ... dokler je volja in dokler se dan drži. Podobno je s smučanjem, le da so tam v pogonu namesto avtov vlečnice, žičnice in podobne naprave. Tudi tega športa ne cenim. Meni se zdi vzpon in klanec, ki ga zmorem pri svojih letih, bistvo kolesarstva. Ne morem si predstavljati, da bi me kakšen avto kar naprej vozil na vzpetine zato, da bi kolesaril samo navzdol! Pozanimal sem se: športni padalci so bili iz Ukrajine.

Halil Gibran

Vam vaš in meni moj Libanon

Vam vaš in meni moj Libanon.

Vam vaš Libanon z vsemi njegovimi problemi in meni moj Libanon z vso njegovo lepoto.

Vam vaš Libanon z vsem, kar je v njem, z interesi in razhajanjem, meni moj Libanon z vsem, kar je v njem, s sanjami in upi.

Vam vaš Libanon, in bodite zadovoljni z njim, in meni moj Libanon, tak kot je, in bom zadovoljen z njim.

Vaš Libanon je politični voz, ki ga poskušajo razplesti dnevi, moj Libanon pa so hribovi, ki se dostojanstveno dvigujejo proti nebeški modrini.

Vaš Libanon je mednarodni problem, ki si ga podajajo noči, moj Libanon pa so mirne, čarobne doline, na obrobju katerih odmevata zvonjenje in klopotaenje mlinskih koles.

Vaš Libanon je spopad med človekom, ki je prišel z zahoda, in človekom, ki prihaja z juga. Moj Libanon pa je krilata molitev, ki se spreletava ob svitu, ko pastirji ženejo na pašo svoje črede, in se dviguje ob zatonu, ko se kmetje vračajo s polj in vinogradov.

Vaš Libanon je vlada z nešteto glavami, moj Libanon pa je krotka, strašna gora, ki čepi med morjem in gričevjem, tako kot pesnik, ki kleči med dvema večnostma.

Vaš Libanon je ukana, ki jo uporablja lisica, ko sreča hijeno, in hijena, ko naleti na volka, moj Libanon pa so spomini, ki mi spet in spet pojejo speve deklet v nočeh z mesečino, in pesmi fantov med kaščami in vinskimi kletmi.

Vaš Libanon je šahovnica, razdeljena med verskim vodjem in vojaškim poveljnikom, moj Libanon pa je svetišče, kamor vstopam z dušo, ko se naveličam gledati to mesto, ki potuje na kolesih.

Vaš Libanon predstavljata dva človeka, tisti, ki plačuje davke, in tisti, ki davke prejema, moj Libanon pa je en sam človek, ki se naslanja na roko v senci libanonske cedre in mu ničesar ni mar, razen Boga in sončne svetlobe.

Vaš Libanon so pristanišča, pošta in trgovina, moj Libanon pa je oddaljena misel, so goreča čustva ter vzvišena beseda, ki jo zemlja šepeta vesolju v uho.

Vaš Libanon so uradniki, uslužbenci, delavci in direktorji, moj Libanon pa je moč mladosti, odločnost srednjih let in modrost starosti.

Vaš Libanon so delegacije in komisije, moj Libanon pa so srečanja okoli kresov v nočeh, ki jih obdajajo mogočna neurja in jih krasi čisti sneg.

Vaš Libanon so sekte in stranke, moj Libanon pa so mladinci, ki se vzpenjajo po skalah, tečejo s potoki in brcajo žoge po ulicah.

Vaš Libanon so govori, predavanja in razprave, moj Libanon pa je petje kosov, šelestenje javorovih in topolovih listov ter odmev piščali po votlinah in jamah.

Vaš Libanon je laž, ki se skriva za masko dozdevne pameti in nečimrnosti, v podobi posnemanja in izumetničenosti. Moj Libanon pa je preprosta, gola resnica, ki lahko vidi, če se pogleda v vodo, svoj mirni obraz in svojo sproščeno podobo.

Vaš Libanon so zakoni in členi na papirju ter pogodbe in sporazumi v mapah, moj Libanon pa je prvinska življenjska skrivnost, ki ne ve, da ve, ter hrepenenje, ki se v budnosti dotika robov neznanega in si domišlja, da spi.

Vaš Libanon je starec, ki se namrščen drži za brado in razmišlja le o samem sebi, moj Libanon pa je mladenič, ki stoji kot visok kot stolp in se smehlja kot jutro ter občuti druge prav tako kot samega sebe.

Vaš Libanon se od Sirije ločuje, in se z njo združuje ter slepi zdaj tega, zdaj onega, in tako ni ne prost ne zavezan. Moj Libanon pa se ne ločuje in ne združuje, ne nadvladuje in se ne pokorava.

Vam vaš Libanon in meni moj Libanon.

Vam vaš Libanon in njegovi sinovi, meni moj Libanon in njegovi sinovi.

Kdo pa so, za božjo voljo, sinovi tega vašega Libanona?

Za trenutek prisluhnite, pa vam pokažem njihovo resnico.

Oni so tisti, katerih duše so bile rojene v zahodnih klinikah. Oni so tisti, katerih um se je prebudil v objemu pohlepneža, ki se dela radodarnega. Oni so tiste upogibajoče se veje, ki se povešajo zdaj levo, zdaj desno brez lastne volje. In trepetajo zjutraj in zvečer, ne da bi se tega zavedale. Oni so tista ladja, ki se bori z valovi brez jader in krmila. Poveljuje ji omahovanje in pristaja v votlinah, kjer živijo volkodlaki – kaj ni vsaka evropska prestolnica votlina volkodlakov? Oni so močni in dobri retoriki samo sami med sabo ali drug proti drugemu, pred zahodnjaki pa so nemi in šibki. Oni so svobodni, reformisti, polni zanosa in moči, toda samo v lastnih časnikih in na lastnih govorniških odrih. Pred zahodom pa so nazadnjaške lutke. Oni so tisti, ki regljajo kot žabe, in pravijo: »Končno smo se rešili svojega starega, nasilnega sovražnika.« Medtem pa se njihov stari, nasilni sovražnik še vedno skriva v njihovih telesih. Oni so tisti, ki pojejo in plešejo na pogrebem sprevodu, ko pa srečajo svatbeno povorko, se njihovo petje spremeni v stok in njihov ples v udarce žalosti. Oni so tisti, ki ne poznajo druge lakote, kakor tiste v svojih žepih. Ko pa srečajo koga, čigar duh je lačen, se mu posmehujejo in mu obrnejo hrbet z besedami: »Ta je prikazen, ki živi v izmišljenem svetu.« Oni so sužnji, ki jim je čas namesto zarjavelih verig nataknil bleščeče okove, in mislijo, da so svobodni in prosti.

To so sinovi vašega Libanona. Bi se našel med njimi kdo, ki predstavlja odločnost libanonskih skal, plemenitost in sladkost libanonskih voda, dišeči libanonski zrak? Je med njimi kdo, ki bi si upal reči: »Ko umrem, zapustim svojo domovino boljšo, kot je bila, ko sem se rodil.« Ali je med njimi kdo, ki bi si upal trditi: »Moje življenje je bila kapljica krvi v žilah Libanona ali solza med njegovimi vekami ali nasmeh na njegovih ustnicah.«

To so sinovi vašega Libanona. Kako veliki so v vaših očeh in kako majhni so v mojih!

Še za trenutek postojte in pogledjte, da vam pokažem sinove svojega Libanona.

Oni so kmetje, ki spreminjajo divjino v vrtove in sadovnjake.

Oni so pastirji, ki vodijo svoje črede iz doline v dolino in jih množijo, da vam dajejo meso za hrano in volno za obleko. Oni so vinogradniki, ki stiskajo grozdje v vino. Oni so očetje, ki gojijo murve, in matere, ki predejo svilo. Oni so možje, ki žanjejo žito, in žene, ki zbirajo zrnje. Oni so zidarji, lončarji, tkalci, zvonarji. Oni so pesniki, ki izlivajo svoje duše v nove čaše. Oni so pristni pesniki, ki pesnijo v starih ritmih. Oni so tisti, ki zapustijo Libanon z zanosom v srcu in z odločnostjo v rokah in se vrnejo domov polni dobrot, z lovorovim vencem na glavi. Oni so tisti, ki ganejo vse okoli sebe, kjerkoli se pojavijo, in priklenejo nase srca, kjerkoli se nahajajo. Oni so tisti, ki se rojevajo v kočah in umirajo v palačah znanja. To so sinovi Libanona. To so svetilke, ki jih ne upihne veter, in sol, ki ne skvari čas.

To so tisti, ki gredo s trdnimi koraki proti resnici, lepoti in popolnosti.

Kaj pa bo ostalo od vašega Libanona in sinov vašega Libanona čez sto let? Povejte mi, kaj zapuščate jutrišnjemu dnevu drugega kot napuh, prazne marnje in neumnost? Mar mislite, da čas shrani v svojem spominu pretkanost, goljufijo in prevaro? Mar mislite, da eter shranjuje prikazni smrti in dih grobov? Da življenje oblači svoje golo telo v ponošene krpe?

Povem vam in resnica priča zame, da je sadika oljke, ki jo posadi libanonski kmet, trajnejša od vseh vaših del in dejanj, in leseni plug, ki ga ženejo voli po libanonskih poljih, je plemenitejši od vseh vaših želja in upov. Povem vam, in zavest sveta me posluša, da živi pesem, ki jo poje pobiralka redkvic po libanonskih gričih, dlje od vseh besed najbolj uglednega in najmočnejšega blebetača med vami. Povem vam, da ne stojite na ničemer. Če bi vedeli, da nimate ničesar, bi se moj prezir do vas spremenil v usmiljenje, toda vi ničesar ne veste.

Vam vaš Libanon in meni moj Libanon.

Vam vaš Libanon in sinovi vašega Libanona, pa bodite zadovoljni z njimi, če ste zadovoljni s praznimi mehurji. Toda jaz sem zadovoljen s svojim Libanomom in njegovimi sinovi in v mojem zadovoljstvu kraljujejo sladkost, mir in blaženost.

Iz arabskega izvirnika knjige *Lepi in redki izreki* (1923) poslovenila **Mohsen Alhady** in **Margit P. Alhady**.

Vladimir Frantar

Wagner v Ameriki

Nibelunški prstan v Seattlu

V tako veliki državi, kot so Združene države Amerike, je le nekaj opernih hiš, ki so zmožne uprizoriti Wagnerjevo tetralogijo Nibelunški prstan. Opero so v Seattlu ustanovili šele leta 1963, vendar velja doma in v svetu za eno najboljših in najuspešnejših v uprizorjanju del tega velikega nemškega skladatelja.

Začeli so s Puccinijevo *Tosco*, nadaljevali z Bizetovo *Carmen* in z *Lucio Lammermoorsko* Gaetana Donizettija ter že leta 1965 uprizorili *Borisa Godunova* Modesta Musorgskega. V naslednji sezoni so že postavili svojega prvega Wagnerja – *Lohengrina*. Sledil je *Večni mornar* (1972), za njim pa so uprizorili *Valkiro*, *Siegfrieda* in *Somrak bogov*. V letu 1975 so prikazali svoj prvi celotni *Nibelunški prstan*, ki so ga obnavljali vsako leto do sezone 1984/85 in s tem utrjevali sloves ene redkih ameriških Oper, ki lahko uspeva s predstavami največjih in najtežjih del operne tvornosti. Do letošnjega poletja so v Seattlu pripravili petintrideset ciklov *Nibelunškega prstana*.

Letos ponavljajo postavitev, ki je imela premiero 2001, obnovili pa so jo 2005. Toda tokrat je več kot trinšestdeset procentov pevske zasedbe nove, nekateri iz prejšnjih dveh uprizoritev pa so svoje vloge obnovili. Med njimi je Greer Grimsley v zahtevni partiji Wotana.

Ob predstavah so pripravili tudi vrsto spremljevalnih dogodkov. Vsako dopoldne je bilo predavanje Speighta Jenkinsa, generalnega direktorja Opere v Seattlu, o večerni uprizoritvi; ob zanimivih in bogatih komentarjih o svetovnih postavitvah *Prstana*, ob analizi dogajanja in glavnih oseb je bilo mogoče videti dosti arhivskih posnetkov nekoč znanih interpretov Wagnerjeve tetralogije. Predavanja je Speight Jenkins dopolnil z dosti humorja in osebnih spominov na predstave in pevce.

Seattle je pravzaprav majhno mesto na ameriški zahodni obali, v državi Washington, nedaleč od Portlanda in kanadskega Vancouverja. Z nekaj več kot pol milijona prebivalcev je v svetu znan po letalski industriji (Boeing), po računalništvu, na področju kulture pa je zaslovel po svoji Operi (čeprav ima tudi simfo-

nični orkester) in njenih uprizoritvah Wagnerja, predvsem *Nibelunškega prstana*. Seveda mesto in njegovo zaledje slovita tudi po izbranih vinih, saj trta v okoliških predelih dobro uspeva. Seattle pa je znan tudi po odlični kavi. Prav tako je dobro razvita tudi industrija čokolade.

Opera v Seattlu ne stoji v centru mesta ampak v sklopu Seattle Centra; to je zabavišni in kulturni predel zelo blizu ožjega mestnega središča, kamor je mogoče priti peš, z avtobusom ali s posebnim prevoznim sredstvom, ki ga imenujejo "monorail". Tu so različni zabavišni prostori, naprave za zabavo otrok in odraslih, gledališča, parki, muzeji, privlačne stojnice hitre prehrane, kavarne, slaščičarne, trgovine z raznovrstnimi spominki ... Tu je tudi sloviti Space needle, značilni razgledni stolp; z njegovega vrha je – predvsem ob lepem vremenu –, čudovit razgled.

Impresivna operna zgradba se imenuje Marion Oliver McCaw Hall; v njeni veliki dvorani je prostora za dvatisočpetsto obiskovalcev, manjša (Lecture Hall) pa ima štiristo sedežev. Seveda ne gre brez restavracij, barov, prodajalnih plošč in spominkov, v njej pa deluje še Pacific northwest ballet; primerna je tudi za različne festivale, za gostovanja velikih ansamblov.

Marion Oliver McCaw Garrison je bila velika poznavalka in ljubiteljica umetnosti, predvsem opere; bila je ena od ustanovnih članic odbora seattleske Opere; njeni štirje sinovi so vložili "težke" milijone dolarjev v gradnjo stavbe, ki nosi ime njihove matere – v njen spomin in v njeno čast.

Ni torej naključje, da je Seattle – predvsem v zadnjem času –, v svetu zelo popularno in prepoznavno mesto tudi na kulturnem področju – ne nazadnje zaradi Richarda Wagnerja ter uprizoritev njegovih



Rensko zlato: Wotan (Greer Grimsley) in Fricka (Stephanie Blythe); foto: Rozarii Lynch

oper. Imenujejo ga kar "ameriški Bayreuth" ali "ameriška Wagnerjeva prestolnica". Leta 2006 so ustanovili še bienalno mednarodno Wagnerjevo tekmovanje za mlade operne pevce. Znano je, da v zadnjem času primanjkuje dobrih interpretov Wagnerjevih likov, kar je občutiti celo na festivalih, kot je tisti v Bayreuthu. V Seattlu pa odkrivajo nove talente, mlade pevce, ki bodo v bližnji prihodnosti zmožni upodabljati zahtevne vloge v Wagnerjevih operah. Prihajajo predvsem iz Skandinavije, iz Velike Britanije, Amerike, Avstralije ... pravzaprav od vsepovsod.

Najbolj zaslužna za letošnjo obnovitev *Nibelunškega prstana* v Seattlu sta režiser Stephen Wadsworth in dirigent Robert Spano. V svetu so dandanes znane moderne in avantgardne uprizoritve Wagnerjevih oper, njuna pa je kar precej tradicionalna, standardna; režiserja so predvsem navdahnile lepote pacifiškega severozahoda, zato izhaja iz prelepe narave tega dela Amerike.

Ambicije so vedno znova velike, saj generalni direktor Speight Jenkins pravi: "Vsakokrat, ko pripravljamo Wagnerjev *Prstan*, si prizadevamo, da bi bile predstave še boljše, kot so bile poprejšnje."

V Seattlu s svojimi postavitvami nočejo šokirati obiskovalcev, kot to počnejo dandanes tudi v Wagnerjevem "svetišču" Bayreuthu, hočejo le prepričati in zadovoljiti občinstvo z vizualno in glasbeno podobo predstav. In občinstva v Seattlu nikoli ne manjka. Prihaja iz Amerike in z vsega sveta. Ob meni je sedel gospod, ki je pripeljal skupino skoraj tridesetih Wagnerjevih ljubiteljev z Nove Zelandije. Podatki kažejo, da je na letošnji *Nibelunški prstan* prišlo občinstvo iz devetinštiridesetih držav ZDA in iz triindvajsetih evropskih ter izvenevropskih. Izvedli so tri cikle, ki so bili skoraj popolnoma razprodani.

Tetralogija se seveda začne s prologom – s "predvečerom trilogije *Nibelunški prstan*, odrske in slavnostne igre v treh večerih s predvečerom v štirih slikah". *Rensko zlato* uprizarjajo dandanes povsod kot enodnevno brez odmora, ki traja približno dve uri in pol. To je uvod v razgibano dogajanje, v katerem spoznamo nekatere protagoniste dela in začetno filozofsko nit ter glasbeno bogastvo, ki se iz večera v večer širi ter narašča.

Wadsworthova predstava očara že na samem začetku, ko tri renške hčere kot vodne nimfe plavajo po globinah Rena in izvajajo svoje akrobacije ter nagajajo pohlepnemu in poželjivemu škratu Alberichu, ki se odpove ljubezni in dobi zaklade. Druga slika je postavljena na rob gozda z impresivnimi drevesnimi debli in z Walhallo v ozadju, ki sta jo velikana zgradila za bogove z Wotanom na čelu. Zelo skrivnostno, zanimivo je v tretji sliki "gnezdo" Nibelungov, Nibelheim, kamor odideta Wotan in Loge, da bi prelisičila Albericha in od njega dobila renške zaklade, kar jima končno uspe. Četrta slika se spet odvija na gozdni jasi, od koder se bogovi odpravijo v Walhallo, potem ko je Alberich okraden, Fasolt ubit od lastnega brata, Loge razočaran nad Wotanovo krivičnostjo, renške hčere pa žalujejo za izgubljenimi zakladi. Wadsworth s svojo režijo ne preseneča, vse skupaj je razumljivo, poteka gladko in jasno, mizanscena je dovolj razgibana ...

Pomenljiv je zadnji prizor, ko so že vsi bogovi krenili proti Walhalli, le Fricka, znana kot pravična, a vendar Wotanova ljubeča žena, omahuje. Končno tudi ona odide za njim in za vsemi drugimi, le razočarani Loge jim ne sledi.

Med izvajalci – ob okretnih in blagozvočnih renskih hčerah (Julianne Gearhart, Michele Losier, Jennifer Hines) – najbolj izstopa Greer Grimsley kot možati, glasovno močni, ponosni, a v bistvu pokvarjeni in oblastizeljni Wotan. Richard Paul Fink je v vlogi nepadalnega, pohlepnega in na koncu poraženega, a nevarno maščevalnega Albericha. Kobie von Rensburg je sprva Wotanu vdani, v odnosih do Albericha pa pretkani, spretni in okretni Loge, na koncu pa vendarle poparjen in razočaran nad svojim gospodom. Seveda je zraven še Stephanie Blythe v vlogi krepo-

stne, pravične Fricke. Izkazala sta se tudi Maria Strejffert kot Erda in Daniel Sumegi-Fafner, medtem ko je s svojim kratkim spevom opozoril nase mladi Jason Collins kot Froh.

Orkester pod izkušenim vodstvom Roberta Spana igra dovolj dobro, skoraj brez spodrsaljave, kar je bil dober obet za naslednje, daljše in zahtevnejše večere.

Med vsemi operami tetralogije je *Valkira* največkrat uprizarjana, torej tudi med občinstvom najbolj priljubljena. Vsebuje nekaj bolj spevnih "arij", dogajanje pa je zelo napeto in slikovito. V ospredju je incestna ljubezen med dvojčkoma, bratom in sestro, Siegmundom in Sieglindo, ki privede do tragičnih dogodkov, a tudi do zmagoslavja: Sieglinda bo rodila junaka Siegfrieda. Wagnerjeva mogočna glasba se spaja z odličnim libretom in skupaj ustvarjata posebne učinke. Wotan je v tej operi drugačen kot v *Renskem zlatu*; tu postane oče, je starejši, zrelejši, a vendar v nekaterih odločitvah prenagel. Zato ga nadzoruje stroga in dosledna žena Fricka, ki ima nanj velik vpliv. Wotan kaznuje ljubljeno hčerko Brunhildo, ki je bila neposlušna in je proti njegovi (in Frickini) volji ščitila Siegmunda. Obdana z ognjenim morjem je obsojena na spanje, do nje pa bo lahko prišel le najpogumnejši junak, ki jo bo s poljubom rešil.

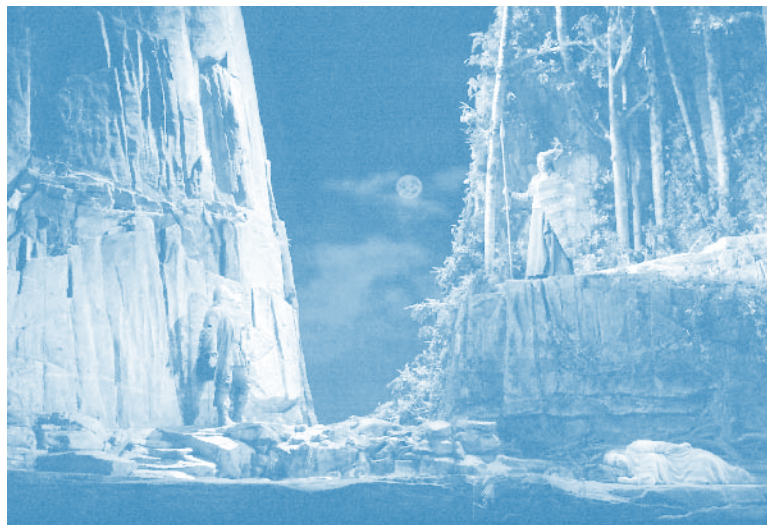
Tudi v *Valkiri* ostaja režiser Stephen Wadsworth tradicionalen. V močno oporo so mu scenograf Thomas Lynch in kostumograf Martin Pakledinaz pa tudi lučni mojster Peter Kaczorowski, ki so ustvarili zelo prepričljivo vizualno podobo predstave. Nastala je slikovita uprizoritev, bolj temačna in resna, ki se je razživela v začetku tretjega dejanja z nastopom temperamentnih valkir. Režiser v predstavi ni iskal bolj ali manj skrivnostnih simbolov, v svoji doslednosti ni dosegel kakšnega Chéreauja ali Kupferja, da ne govorim o še bolj sodobnih, njegov koncept je standarden in preizkušen. Zato je tudi pregleden in razumljiv.

Robert Spano s še z večjimi zamahi vodi orkester, ki se razvname predvsem v drugem delu predstave.

Pevci so odlični. Seattlski debutant Stuart Skelton z lepo obarvanim, močnim tenorjem in s prepričljivo igro podaja Siegmunda; njegova Sieglinda je markantna sopranistka Margaret Jane Wray, ki z vlogo raste od začetka do konca. Greer Grimsley je vnesel nove karakterne značilnosti Wotana, glasovno pa se je razbohotil, saj je v *Valkiri* najbolj izpostavljen. Njegov monolog je ena od osrednjih točk predstave. Imenitno Fricko podaja Stephanie Blythe, pošteno, premočrtno v svoji strogosti in doslednosti, pevsko pa izredno bogato. Hundinga v značilnem slogu in s čvrstim glasom odpoje Andrea Silvestrelli, Janice Baird pa je velika Brunhilda, tako pevsko kot igralsko. Ta vloga je "njena", z njo živi in težko si je dandanes predstavljati pevko, ki bi jo bolje oblikovala. Ni čudno, da z njo obvladuje največje svetovne operne

odre. Tudi skupina osmih valkir nikakor ne razočara; sestavljajo jo same dobro uglasene pevke, glasovno in igralsko usklajene.

Siegfried, tretje delo tetralogije, je zelo dolgo, toda njegov pravi biser, ljubezenski duet Brunhilde in Siegfrieda, se odvije zadnje pol ure. Wagner je pred njim skomponiral *Tristana in Izoldo* ter *Mojstre pevce nürnbergške*; to se seveda odraža v zaključnem duetu protagonistov. Ko grem na to predstvo, vedno čakam predvsem na zaključek, ki je zame nekaj najlepšega, kar je nastalo v operni tvornosti. Prvi dve dejanji sta polni dogajanja, dialogov, preprirov, ubojev, razčiščevanja medsebojnih odnosov, torej sta zelo pisani, a šele v tretjem, na koncu opere, resnično uživam. Že subtilni duet Wotana in Erde nakazuje veličino nadaljevanja, ki se odraža v pogovoru med Siegfriedom in Wotanom (fant dokončno zlomi njegovo moč) in vodi v veličastni finale. *Prstan* bi se lahko končal s "prebujenjem Trnuljčice", s "happy endom", a Wagner je imel kot skladatelj in libretist še toliko povedati in dodati, da je, očitno, morala nastati četrta, najdaljša opera.



Walkira: Siegmund (Stuart Skelton), Brunnhilda (Janice Baird) in Sieglinda (Margaret Jane Wray); foto: Chris Bennion

Siegfried: Siegfried (Stig Andersen) in Mime (Dennis Petersen); foto: Chris Bennion



Siegfried nudi veliko možnosti pevskim pa tudi igralskim interpretacijam. Predvsem Mime se lahko izkaže. Navadno rečejo, da – če je kdo dober Monostatos (*Čarobna piščal*) –, bo lahko tudi odlični Mime. Njegov odnos do Siegfrieda je dvojen: seveda je pokroviteljski (nadomeščal mu je starše), obenem pa se Mime svojega rejenca boji. Vznemirja ga njegova moč, zato se ga hoče znebiti. Njegova strahopetnost se odraža tudi v odnosu do Popotnika (Wotana); kaj ta vsevedni tujec hoče od njega? V svoji nezaupljivosti in dvomljivosti postaja Mime tudi nekoliko komična figura, saj te lastnosti stopnjuje do skrajnosti. A je zelo nevaren škrat, nevarna pa sta tudi Alberich in Fafner, tako da ima Siegfried precej sovražnikov in le njegov pogum ga reši. Wardsworthova postavitve s *Siegfriedom* dobiva nove razsežnosti, čeprav ostaja tradicionalna. Režiser je nazoren v upodabljanju zanimivih značajev in dovolj inventiven v mizansceni. Thomas Lynch je ustvaril realistično scenografijo in njegov gozd v prvem dejanju je z mogočnimi debli skoraj pravljičen. A vso pravljičnost uniči Mime s svojim kovanjem in blebetanjem. Dobro je rešen kočljivi prizor z zmajem, zaključno skalovje z ognjem je znano s konca *Valkire*. Bile so pripombe, da vsemu skupaj manjka nekaj več poetičnosti.

Robert Spano se je tudi tokrat izkazal za glasbenega mojstra, skoraj fenomena. Če opero začneja bolj negotovo in previdno, jo končuje veličastno; v velikem zaključnem duetu smo resnično uživali v dobri glasbi, v lepem petju in v prepričljivi igri. Tenorist Dennis Petersen je odlični Mime, izdelan v vseh pevskih in igralskih podrobnostih. V svoji prodornosti se močno približa Heinzu Zedniku in Grahamu Clarku, ki sta bila do zdaj zame najboljša interpreta te vloge. Danski tenorist Stig Andersen ni več mladenič, a je Siegfrieda spodobno odpel (ne brez vidnih naporov) in radoživo, fantovsko odigral. Seveda ni pravi dramski tenorist, a so mu njegove lirične variante le v prid, ker ima glas, ki je vzdržljiv in topel obenem. Greer Grimsley je kot Popotnik (Wotan) še zmeraj markantna, pevsko in igralsko močna figura, čeprav njego-

ve božanske razsežnosti upadajo, pojemajo. Očarljiva, glasovno in igralsko topla Brunhilda je tudi tokrat Janice Baird; morda so bile njene slavne predhodnice še boljše in prepričljivejše, a v danem konceptu je učinkovala zelo dobro. V vlogah Albericha, Fafnerja in gozdnega ptiča so se izkazali Richard Paul Fink, Daniel Sumegi in Julianne Gerhart, skrivnostna, pevsko globoka Erda pa je bila spet Maria Strejfferd.

Somrak bogov je tragični finale, zadnja in najdaljša opera tetralogije. Videti je, da svet (ki je sicer rešen prekletstva zlata), propada, ne le zato, ker je na koncu uničena Walhalla in z njo moč bogov, ampak predvsem, ker je poražena Brunhilda, simbol pravičnosti, dobrote in lepote. Iz njene sreče se rodi nesreča, ljubljenega Siegfrieda za zmeraj izgubi, zato skoči na gorečo grmado, ki jo je sama pripravila, s prstanom vred. Alberichovo prekletstvo se je uresničilo; ukradeni prstan ni prinesel sreče.

Režiser je dogajanje spet primerno razgibal, dobro je označil odnose med Guntherjem in Hagenom, med obema polbratoma, in Gutruno, med Siegfriedom in Brunhildo; potem, ko on izpije čarobni napitek, se zaljubi v Gutruno in pozabi na vse, kar je doživel lepega z Brunhildo; le-ta ne more prikriti presenečenja, užaljenosti, ponižanja in jeze. Wagner je v to opero vključil tudi zbor, ki se pomembno izkaže v nekaterih prizorih. Ponovno se pojavijo renske hčere, ki hočejo Siegfriedu izpeljati prstan, a ga on ne da, čeprav ne ve za njegovo moč. Poudarjena je zapletena, negativna podoba Hagna, ki sledi Alberichovim napotkom (oče se je sinu prikazal v snu in terjal maščevanje).

Mogočna, čarobna glasba sledi odrskemu dogajanju in ga nadgrajuje. Dirigent je z orkestrom imeniten predvsem v intermezzih, najbolj seveda v žalni koračnici po Siegfriedovi smrti. Pevci so zelo dobri, predvsem spet Janice Baird kot Brunhilda; to je njen pevski vrhunec, obenem pa je bila igralsko prepričljiva in naravnost presunljiva. Na nekaterih mestih spominja celo na Astrid Varnay in na Birgit Nilson, ki sta v tej vlogi veljali za neprekosljivi. Stig Andersen glasovno obvladuje težko vlogo Siegfrieda in ji ne ostaja pravzaprav ničesar dolžan. Zelo opazen je Daniel Sumegi kot Hagen; odlikuje se s prodornim glasom in z odlično karakterno igro. Maria Platte je dovolj dobra v nehvaležni vlogi Gutrone, Stephanie Blythe pa odmevna Waltrauta. Tudi Gordon Hawkins v partiji Guntherja ne razočara.

Uprizoritev celotnega *Nibelunškega prstana* znova dokazuje veličino in kvaliteto Opere v Seattlu, ki tako ostaja ena najboljših v Združenih državah Amerike.

V svojih ambicijah gre – pod vodstvom neutrudnega Speitha Jenkinsa –, naprej. Naslednje poletje bo na sporedu nova postavitve Wagnerjeve opere *Tristan in Izolda* v režiji Petra Kazarasa in pod glasbenim vodstvom Ascherja Fischa.

Somrak bogov: Siegfried (Stig Andersen) in Brunnhilda (Janice Baird); foto: Chris Bennion



Dr. Vladimir Kos

Še zmeraj darvinist?

Koliko problemov lahko razrešuje teorija o izvoru vrst?

A. B. je moj dober znanec, japonski zdravnik. Pred leti me je bil povabil k sebi na večerjo. Pripravila jo je njegova žena; se razume, da je seznam jedi vseboval tudi surove ribe. Kar te zadeva, bi dejal, da je treba najprej videti Japonce, s kakšno slastjo jih jedo; in potem jih posnemati ali v odličnem lokalu ali v zasebni hiši; oboje namreč nudi sveže ribe brez vonja in brez vsakršne umazanije. Če človek je v družbi z ljudmi, ki ob jedi uživajo, jo tudi sam rad je. Po večerji sva z doktorjem zaokrožila dan z B and B: prvi B pomeni benediktinca, se pravi francosko zeliščno žganje; drugi B pomeni »brandy«, se pravi konjaku podobna žgana pijača. Ko B in B dvigneš v klasično kristalnem kozarcu (z nekaj ledu) proti lestencu na stropu, začutiš, da je življenje vredno nasmeška. Potem je sledila kava, ki jo gospod doktor zna tako dobro pripraviti, da je težko potegniti črto med njo in »espressom«.

Ne vem več, kako sva se zapletla v pogovor o darvinizmu. V začetku je za ta način mišljenja uporabljal japonsko besedo »iron«, ki pomeni teorijo. Zaradi problemov, ki jih darvinizem (še) ne more rešiti, sva se na koncu pogovora zedinila, da namesto »iron« rabiva besedo »suisōku«, ki pomeni hipotezo. –

Pa je spet nanoslo, da sva se srečala in me je povabil na večerjo »kot takrat« – pri teh dveh besedah se mu je luč v očeh razlila v nasmešek na ustih. Njegova hiša je skoraj vsa iz lesa. Velika francoska okna nudijo širok pogled v naravo. Sicer je med večerjo rahlo deževalo, a mehka namizna luč in podobno mehke odsev z lesenih sten sta spremenila večer v prijetno domačnost. Če se prav spominjam, je bil kristalni (klasično kristalni) kozarec enako velik (odnosno majhen) kot prej, a »brandy« je bil močnejši, rémy martin, če se hudo ne motim.

»Gospod doktor, ali poznate (vsaj zame) najnovejše z ozirom na darvinizem?« – »Najnovejše? Že dolgo si nisem mogel privoščiti sprehoda v knjigarno – preveč ljudi se iz dneva v dan prehladi, moram jim biti na razpolago.« – »Pravi doktor ste, zmeraj pripravljen tudi, da bolnika obiščete doma,« odkrito izjavim. On pa le z roko zamahne po zraku, kot da mora odgnati vse tisto, kar je bilo v mojem stavku odveč. Radoveden čaka mojo informacijo. »Nedavno sem dobil v roke angleško knjigo z naslovom *Ali je imel Darwin prav?* s podnaslovom *Katoličani in razvojna teorija*. Knjigo je napisal George Sim Johnston. Lahko si čestitava, da sva darvinizem premaknila s teorije na hipotezo.« – »Kdo je ta gospod Johnston?« – »Dobro znan ameriški revijalni novinar. Piše za Harper's, Wall Street Journal, Harvard Business Review in še kam drugam. Posebna odlika te knjige so do-

besedne navedbe iz Darwinovih spisov. Te navedbe razkrivajo, da je Charles Darwin pričakoval potrditev svoje hipoteze od fosilov.« – »Škoda, da nimate knjige pred seboj.« – »Po spominu vam ga citiram, ker ne morem pozabiti njegovih besed odnosno misli.« S krepkim požirkom B in B-ja mi smehljaje prikima. »Velike vrzeli na zemljevidu fosilov so najbolj logičen in najbolj tehten ugovor proti moji teoriji. Če bi kdo lahko dokazal, da so organi, ki so tako komplicirani, da ne morejo biti rezultat številnih, nenehnih, drobnih prilagoditev, bi mojo teorijo enostavno podrli. Kdor se zaveda, kako popoln organ je orlovsko oko, o katerem nimamo nobenih vmesnih členov v obliki (postopnih) naravnih izločanj, se ne sme obotavljati – prevladati mora tovrstno zavest in z umom priznati postopen razvoj.«

Doktor prikima: »Poznam človeško oko. Je nekaj edinstvenega in edinstveno zamotanega. Fosili ne poznajo vmesnih razvojnih členov – človeškega očesa.« – »V isti knjigi sem bral, kako je Darwin v prvem izvodu svojega *O izvoru vrst* (On the Origin of Species) trdil, da zanj ni problema, ko ugotavlja, da se medvedom počasi usta razširijo in telesa tako prilagajajo vodnemu okolju, da iz njih nastanejo – kiti ...« V naslednjih izdajah te Darwinove izjave ni več. »Veste, Darwinova hipoteza zahteva, da se iz krokodilov razvijejo – ptiči.« Doktor se zasmee: »Iz krokodilov – ptiči?« Med smehom posrknem zadnje kapljice v kristalnem kozarčku. »Gospod doktor, ali poznate pisca Normana Macbetha? Če se ne motim, je v sedemdesetih in osemdesetih letih objavil dve knjigi. V eni od teh ugotavlja, kaj vse bi morale vmesne postopne oblike razvoja pokazati: razvoj lusk v ptičja peresa, ki niso nič preprostega; razvoj dihalnih organov, ki delujejo pri krokodilih drugače kot pri ptičih; krokodilov skelet je drugačen, bistveno drugačen od ptičjega poroznega in votlega; tu so še tudi vprašanja zmanjšanja telesne teže, prebavnega sistema za večjo rabo energije, drugačnega živčnega sistema, ki omogoča drugačne možgane in drugačne oči, razvoja v razne vrste kljunov, tehnike gnezdenja in tehnike leta. Fosili o vsem tem molčijo.«

Zdaj pride na vrsto kava; zdi se mi, da je nocoj pravi »espresso«. Prijazna zdravnikova žena doda doma napravljen sladoled – izvrsten je!

Po znani japonski navadi tisti večer pogovora o darvinizmu nisva nadaljevala. Sprememba prepričanja zahteva čas, ki leži blizu srca. Računam z doktorjevim telefonom: »Halo! Ali imate na razpolago večer za nov B in B? Če bodo okoliščine ugodne, ga bom vprašal: »Doktor, ali ste še zmeraj zmeren darvinist?«

Nina Mazi

Samostansko zdravilstvo

Zdravljenje z naravnimi učinkovinami doživlja prerod

Zdravljenje z naravnimi zelišči, ki so ga pred mnogimi stoletji začeli izvajati razgledani menihi in opati, doživlja renesanso in postaja vse bolj priljubljeno. Ker je primerno za otroke, mladino, odrasle in ostarele, ker je lahko dostopno in dokaj poceni, pa tudi brez neprijetnih stranskih učinkov, je priporočljivo, da v primeru težav človek namesto v klasično apoteko najprej pokuka v zeliščno lekarno. Naravna zakladnica zdravja, iz katere je pred 12 in več stoletji začelo črpati že samostansko zdravilstvo, posamezniku z zdravstvenimi težavami ponuja najrazličnejše naravne preparate, ki so na voljo v prijaznih oblikah. Vrsta postopkov in metod, ki so jih s pridom priporočali in uporabljali nune in menihi za samostanskimi zidovi, je zaradi svoje učinkovitosti izredno priljubljena še danes. Zeliščna terapija je običajno prav tako uspešna kot tista s sintetičnimi kemijskimi zdravili, obenem pa organizma dodatno ne zastruplja in ogroža. Naravna zdravila na organizem namreč delujejo podobno kot umetna, sintetična, ne povzročajo pa neugodnih (neželenih ali celo nevarnih in škodljivih) stranskih učinkov. Zelišča vsebujejo eterična olja, grenčine, čreslovino, vlaknine, vitamine, mineralne, zaščitne in balastne snovi, encime, antibiotične, analgetične in antipiretične, antikancerogene in njim podobne prijazne in koristne sestavine.

Samostansko zdravilstvo (medicina, farmakologija in farmacija) je združljivo s sodobno akademsko medicino.

Rezultati najnovejše znanstvene raziskave nemških zdravnikov in farmakologov ter farmacevtov z univerze v Würzburgu pričajo, da so zdravilne substance, ki so jih izdelovali in predpisovali srednjeveški menihi in opati, sredstva t.i. samostanske medicine, kompatibilna s sodobnimi medikamenti.

Že v VIII. stoletju so se nune in menihi v samostanih zavzeto posvečali razmišljanju, preučevanju, preverjanju in preskušanju delovanja različnih naravnih snovi na človeški organizem. Tako so se lahko v živo prepričali in "iz prve roke" izvedeli, katero zdravilo pomaga proti pogostejšim motnjam, boleznim in poškodbam, ki so jim ljudje izpostavljeni še

danies. Pred več kot 1200 leti je v Nemčiji nastal *Lorscher Arzneibuch*, farmakopeja z zbirko medicinskih receptov, kot prvi dokaz obstoja in potrditev razvoja samostanske medicine. Njegov koncept so v času Karolingov (leta 795) izoblikovali benediktinci, nastal pa je na koncu VIII. in na začetku IX. stoletja. Edinstveni medicinski kompendij iz VIII. stoletja je znan tudi kot *Codex Bambergensis medicinalis 1*. Dragocen germanski rokopis na pergamentnem papirju obsega 75 strani znanja, izkušenj in kompetenc, ki s svojo bravuroznostjo daleč presejajo duha časa, v katerem je nastal – je večer, neobčutljiv na zob časa. Znanje, ki ga prinaša omenjeni priročnik par excellence, je uporabno in relevantno še danes.

Lorscher Arzneibuch je najstarejše danes ohranjeno delo samostanske medicine v nemško govorečih

državah. Farmakopeja, ki so jo v času Karla Velikega ustvarili nadarjeni menihi iz benediktinskega samostana Lorsch v kraju Worms, je napisana z občudovanja vrednim rokopisom. Najpomembnejši del prve evropske farmakopeje so zbirke receptov in receptur. Recepti, ki jih vsebuje farmakopeja, so zelo različni: lahko gre za zelo preprosta navodila, nasvete in priporočila, pa tudi za zelo zapletene recepture, v katerih so med sestavinami tudi številne naravne zdravilne snovi z Bližnjega Vzhoda. Poznavalci imajo za zelo zanimiva tudi druga besedila – pesmi, v katerih se pojavljata tudi Kozma in Damjan (mučenca in zavetnika farmacevtov⁹). Po izročilu sta bila ta dvojčka zdravnik – lekarnarja. Bila sta zelo izobražena, živela in delala sta po krščanskih načelih, kar je bilo v tedanjem Rimskem cesarstvu prepovedano, zato so ju pod cesarjem Dioklecijanom večkrat kaznovali z mučenjem. Vse sta junaško in čudežno prestala nepoškodovana, na koncu pa so ju obglavili. Na zaslišanjih sta svojim krvnikom neutrudno razlagala: »Ozdravljala sva bolj z božjo močjo kakor s svojim znanjem. Ni nama za zemeljske dobrine, ljudem želiva le pomagati ...«. Častno mesto pa sta si v prvi evropski farmakopeji prislužila tudi dva najbolj znana in spoštovana antična zdravnik: oče sodobne medicine, starogrški zdravnik Hipokrat, ter rimski zdravnik Galen. Hipokrat, ki je živel v V. stoletju pr. Kr., je zdravilstvo primerjal z umetnostjo. Medicina je bila zanj več kot obrt; naučiš se je lahko s pridnostjo in z disciplino. Pripadal je ugledni kasti zdravnikov svečnikov, verjetno je prav zato zdravilstvu prepisoval tolikšen pomen in poudarjal njegovo veličino. Galen, ki velja za enega največjih zdravnikov starega veka, je s svojimi načeli značilno zaznamoval in vplival na srednjeveško medicino. Bil je velik poliglota, odličen diagnostik in prognostik ter, podobno kot Hipokrat, tudi zelo dober človek. Osnovno sporočilo opisane dvojice antičnih zdravilskih genijev poudarja, da ima vsakdo pravico do zdravja. Zato je treba zdraviti in pomagati vsem – moškim in ženskam, bogatim in revnim, starim in mladim, domačinom in tujcem. Zdravnik mora svoje materialne zahteve prilagoditi finančnim zmožnostim bolnika. Predvsem pa ljudem s težavami ne sme ponujati dragih eksotičnih zdravil in pripomočkov, kadar jim je mogoče učinkovito pomagati z brezplačnimi zdravili z domačih travnikov, gozdov in planin.

O tem, da so redovniki in nune zelo resno obravnavali in opravljali svoje zdravilsko poslanstvo, zgovorno priča načrt samostana St. Gallen. Zahteven samostanski načrt, ki velja za idealnega, naj bi izhajal iz leta 830; na pet pol pergamentnega papirja so ga narisali v samostanu Reichenau ob Bodenskem jezeru. Načrt prikazuje obsežno skupino objektov, ki v sklopu samostana vključuje hišo za zdravnika in medicinsko osebje, bolnišnico, zeliščni vrt, prostore za

pripravo in shranjevanje zdravil, knjižnico itd.

Skupina renomiranih nemških raziskovalcev z univerze v Würzburgu, ki je sklenila vzeti pod drobnogled samostansko medicino, je v času svoje poglobljene znanstvene raziskave naletela na številne primere, s pomočjo katerih sodobna akademska medicina ponovno odkriva dejstva in oživilja resnice, ki so bila znane že pred dobrimi 12 stoletji (v VIII. stoletju). Tako je na primer ribez že takrat veljal za čislano zdravilno rastlino. Olje iz ribezovih pešk, ki vsebuje zdravilno gamalinolensko kislino, so že tedaj uporabljali pri kožnih obolenjih (ekcemi, izpuščaji, luska-vica). Danes pa ga fitoterapevti in dermatologi priporočajo pri nevrodermitisu namesto kortizonskih sredstev za lokalno uporabo – kot blažjo, naravno različico sintetičnih hormonskih zdravil. Samostanski zdravniki so bolnikom pri čirih predpisovali zeliščni prašek iz jesenskega podleska (vsebuje colchicin) – snov, ki je danes zaradi svoje učinkovitosti aktualna v onkološki terapiji. Pri okužbah so priporočali rdečo peso, česen, čebulo in kamilice, ki še danes veljajo za učinkovita sredstva proti okužbam, bolečinam in vnetjem – saj so naravni rastlinski antibiotiki, antivirotski in fungicidi. Bledoličnim, neodpornim posameznikom s krhkimi kostmi so priporočali sončenje – na soncu se v organizmu tvori vitamin D, ki sodi med ključne dejavnike proti rahitisu in osteoporozi. Med številnimi tovrstnimi primeri renesanse srednjeveških zdravil (naravnega izvora) je tudi ekstrakt zelene, ki sodi med najbolj aktivna sredstva proti bolečinam in vnetju sklepov – pomaga celo pri revmatizmu. Ekstrakt vrbovega lubja pa že od nekdaj velja za najboljše naravni aspirin (sredstvo proti vnetjem), ki ga priznava in spoštuje tudi moderna medicina. Zanimiv in večno aktualen je tudi ognjič, ki ni dobrodošel le pri zunanjih ranah, odrgrinah, podplutbah in praskah (v obliki mazila, tinkture, obkladkov), marveč je kot čaj ali tinktura učinkovit tudi pri kašlju, krčih in napadih strahu (anksiozna stanja). Moderno zdravilstvo odkriva tudi imenitne lastnosti jagodičevja, ki je nekoč veljalo za spoštovanja in občudovanja vredno zdravilno sadje. Poleg borovnic, ki slovijo kot naravi antioksidanti, zaščitnice srca in ožilja ter naravnega eliksirja za oči in vid, so vse bolj priljubljeni tudi gozdne jagode, pa seveda bezeg in brusnice, ki so se izkazale za učinkovite pri odpravljanju driske, zdravljenju blažje oblike hiperglikemije oziroma sladkorne bolezni, pomagajo pa tudi pri vnetjih in bolečinah v predelu vratu, zlasti pri vnetju žrela, pa tudi sečnega mehurja. Srednjeveški zdravniki so poznali tudi ugodno delovanje šentjanževke na kožo in psiho. Njen vpliv na dvig razpoloženja in učinkovitost pri odpravljanju (lajšanju) depresije nikakor ne sodi med ugotovitve in odkritja moderne dobe – ta je sprožila le njeno renesanso.

Med priročniki in svetovalci s področja naravnega zdravilstva, ki predstavlja enega temeljev samostanske medicine, sodijo tudi dela priznane nemške zdravnice in opatinje sv. Hildegarde iz Bingna (1098–1179). Poudarjala je predvsem zdravo življenje za zdravje in vitalnost človeštva, pa tudi nevidno vez, ki spaja telo in dušo (psihosomatika) – s tem se danes, 9 stoletij kasneje, intenzivno ukvarja moderna medicina. Načela o zdravem načinu prehranjevanja in življenja, ki jih je v XII. stoletju zapisala sveta Hildegarda, zdravilka, zeliščarka in skladateljica, so mnogim Slovencem že znana. Na podlagi njene »učenosti« je pri nas doslej izšla že vrsta knjig, ki upravičeno vzbujajo precejšnje zanimanje javnosti. Sv. Hildegarda je bila na primer zagovornica posta, ki v krščanskem izročilu, podobno kot miloščina in molitev, sodi med oblike pobožnosti in ljubezni do Boga in do ljudi. Obravnava ga kot prostovoljno odrekanje hrani (in kalorični pijači), ki služi čiščenju, razstrupljanju in razbremenjevanju telesa, posredno tudi duše. Po sv. Hildegardi posta nikakor ni mogoče jemati kot sinonim za stradanje. Post vključuje široko paleto možnosti – od zmerne stopnje občasnega odrekanja hrani pa vse do bolj strogih in radikalnih opcij, ki omogočajo tudi izgubljanje odvečnih kilogramov in zdravljenje določenih bolezni. Spodbuja premišljen, individualen pristop do zdravega življenja, usklajen s potrebami in ambicijami posameznika. Post po načelih svete Hildegarde ni stradanje brez grižljaja hrane; temelji na zmernem uživanju predpisane hrane in pijače. Priporoča predvsem uživanje polnovrednega pražita – pire (že tedaj je slovela kot dietetično in zdravilno sredstvo. Sveta Hildegarda jo je še posebej priporočila pri zdravljenju kroničnih obolenj – za krepitev oslabelega organizma, povečevanje teka in lajšanje prebavnih in presnovnih težav. Njeni nasveti za zdravljenje s piro ponujajo številne napotke za lepše in bolj kakovostno življenje. Sv. Hildegarda je čudežno moč pripisovala tudi lipi in jo svetovala proti kugi, ki je tedaj pustošila po stari celinei. Ognjič je v samostanskem zdravilstvu veljal za »dermatologa z domačega vrta«, potrošnik je opatinja Hildegarda priporočala za zdravljenje jeter. Kresna zel naj bi varovala pred strelo in žalostjo, melisa lahko pozdravi vse bolezni, glog je zdravilo za srčne težave, ki se jim lahko zoperstavimo tudi z zobanjem češenj in pitjem čaja iz njihovih pecljev, pri vnetjih dihal je priporočala bezeg, na piedestal je postavljala trpotec ... Ključne postulate zdravega življenja in skrbi za lastno zdravje in vitalnost danes poudarja tudi moderna, preventivno naravnana medicina.

Med samostani, v katerih se je najbolj razmahnilo zdravilstvo, so najpomembnejši benediktinski in cistercijanski. Večstoletno benediktinsko tradicijo je zaznamovala skrb za bolne in ostarele menihe, ki

se je iz klerikov kmalu razširila tudi na laike. K temu so pripomogli predvsem ljudje, ki so, bolni in onemogli, iskali pomoč pri razgledanih in dobrohotnih benediktincih. Pred devetimi stoletji so tradicijo samostanskega zdravilstva od benediktincev prevzeli cistercijani – tudi oni so se zavzeto posvečali skrbi za telesno in duševno zdravje prebivalcev samostana in drugih ljudi, ki so potrebovali njihov nasvet oziroma pomoč. V času svojega nastanka, pred dobrimi devetsto leti, so se tudi oni posvetili skrbi za bolne menihe in druge ljudi. Ustanovitelj cistercijanov sv. Bernard je bil pravi simbol skrbi za uboge, bolne in trpeče. Benediktinski in cistercijanski samostani tako niso le centri duhovnosti, krščanske kulture, vzgoje, izobraževanja in umetnosti, marveč tudi zibelke samostanskega zdravilstva. Menihi so že od nekdaj znani kot učitelji naprednega kmetijstva, skrbi za naravno okolje in umno gospodarstvo. Trebili so gozdove, izsuševali močvirja in si prizadevali za pridobivanje rodovitne zemlje ter širjenje obdelovalnih površin. Uvedli so železen plug in izboljšali drugo poljedelsko orodje ter uveljavili nove vrste sadnega drevja in žitaric. Gradili, obnavljali in vzdrževali so ceste in mostove ter pospeševali trgovino. Brezdomcem, popotnikom in romarjem so nudili varno bivališče, zavetišče in počivališče. Zavzeto pa so se ukvarjali tudi z zdravilstvom. V Stiški opatiji je delovala vrhunska samostanska lekarna, katere sloves se je širil daleč preko meja naše domovine. Med benediktinci in med cistercijani so živeli posebej usposobljeni menihi bolničarji. Med prvimi omenjajo zlasti cistercijanskega meniha, brata Henrika, ki je živel v XIII. stoletju.

V srednjeveškem obdobju je pomembno vlogo igrala samostanska medicina, ki je poudarjala predvsem religiozni vidik hrane, pijače, sprostitev (molitve in meditacije), preprečevanje in odpravljanje (zdravljenje) bolezni motenj in poškodb ter lajšanje in odpravljanje njihovih posledic. Zanimiv je primer profesorja in zdravnika Lenarta, ki ga je iz zdravstvenih razlogov na začetku XVI. stoletja v Stično poslal opat Wolfgang. Ko je izvedel, da se Lenart v Stični ukvarja tudi z zdravljenjem bolnih klerikov in laikov zunaj samostanskih zidov, mu je to odločno prepovedal in mu zagrozil celo z anatemo. Obenem pa je duhovščini in vernikom prepovedal ukvarjanje z rano celništvom, zlasti še z zdravljenjem bolnih laikov. Lenart opatovega svarila ni upošteval, saj mu je bil dinamični poklic zdravnika bliže kot samostansko življenje v kontemplaciji. Kljub grožnjam je sledil svojemu notranjemu glasu – glasu zdravnika.

Vizitatorji, ki so preverjali redovno življenje v samostanih, so redovnikom nenehno priporočali, naj dobro poskrbijo za svoje bolne sobrate. Vsak samostan je moral imeti svojo bolniško sobo in stalnega bolničarja; skrb za bolne menihe pa so imeli za dolžnost

celega konventa. Opatom in priorjem so naročali, naj bolne sobrate pogosto obiskujejo, jim zagotovijo primerno hrano in pijačo, čisto posteljnino, nego in zdravljenje. Bolni menih pa si brez priorjevega dovoljenja ni smel sam puščati krvi in jemati zdravil. Pospašen razvoj in napredek medicinske znanosti (medicinske fakultete in inštituti) je tudi v samostanih povzročil spremembe.

Stiški samostan je poleg svojega stalnega bolničarja imel tudi lastno prirodno lekarno, v kateri so prevladovala naravna zdravila – zdravilna zelišča. Skrb za dobro preskrbljenost lekarne z zdravili, je običajno prevzel samostanski bolničar. O pomenu medicinskega znanja in vlogi medicinskega izobraževanja priča tudi podatek, da je imela velika stiška samostanska knjižnica na svojih lesenih policah precej knjig s področja medicine. Ob razpustu leta 1784 je bilo v njeni bogati knjižnici med skupno 1827 deli kar 263 s področja filozofije in medicine. Glavnina knjig pa je ob ukinitvi samostana izginila. Podobno usodo kot stiška knjižnica je ob ukinitvi doživela tudi vzorna lekarna. Prevezel jo je ranocelnik Ebert. Ukinitve stiške opatije, uzakonjena s cesarskim dekretom, je v 114 letih najbolj prizadela najrevnejši sloj okoliškega prebivalstva, ki bi samostanu, v primeru težav lahko gotovo dobil vsaj zdravstveno pomoč.

Po obnovi leta 1898 je stiška opatija kmalu ponovno zaživela. Na področju zdravilstva je zablestela po zaslugi cistercijana, legendarnega p. Simona Ašiča. Zdravitelj samouk in zeliščarski strokovnjak, rojen leta 1906, je bil doma in v tujini znan kot zdravnik bolnih teles in tolažnik ranjenih duš. Ljudi je zdravil z zelišči, jim pomagal z nasvetom in jih tolažil z molitvijo. Napisal je tudi več knjig – med njimi so najbolj znane tri, o pomoči iz domače lekarne (izšle so pri Celjski Mohorjevi družbi).

Samostani so dolga stoletja veljali za oazo, v kateri so preučevali in gojili zdravilna zelišča ter preverjali njihovo delovanje na organizem. V času razcveta samostanskega zdravilstva so bili menihi in nune skoraj edini, ki so skrbeli za bolne in trpeče. Široka splošna razgledanost in znanje klasičnih jezikov jim je omogočilo, da so lahko uporabljali obstoječe znanje in izkušnje starih zdravnikov antične dobe: Galena, Eskulapa, Hipokrata, Dioskurida in drugih, katerih podobe se nahajajo v stari stiški lekarni. Nato pa so jih nadgradili in obogatili še s svojimi spoznanji in izkušnjami.

Z razvojem laičnega farmacevtskega izobraževanja in uveljavljanjem sintetičnih zdravil, je začela samostanska medicina izgubljati pomen, marsikje je celo izginila. Kot na primer v Olimju, kjer je po odhodu pavlincev nekoč bogata tradicija povsem zamrla.

France Pibernik

Domoljubje v stihih

Nagovor ob izročitvi cvetnika slovenske domovinske poezije predsedniku republike Danilu Türku, slavnostnemu govorniku na vseslovenskem zborovanju za mir, ki so ga 19. septembra ob nedokončanem spomeniku braniteljem slovenske zemlje na Cerju pripravile domoljubne in veteranske organizacije ter občina Miren – Kostanjevica.

Slovenska pesniška beseda premore izjemno bogastvo tako globoke osebne izpovedi kakor široke eksistencialne refleksije. Iz tega bogastva so v preteklosti nastali številni izbori, najsi je šlo za široke splošne izbore od A do Ž, najsi za generacijske ali tudi tematske izbore, denimo socialne poezije, duhovne, religiozne. Začuda pa med antologijami ne najdemo izbora slovenske domovinske pesmi. In to ob dejstvu, da so se slovenski pesniki vsa obdobja od Valentina Vodnika in njegove pesmi *Dramilo* (Slovenec, tvoja zemlja je zdrava) naprej zavzeto ukvarjali z domovinsko problematiko, s svojo poezijo celo ustvarjali naš narodni program, če omenim samo Prešernovo poezijo, njegov znameniti verz »željé, da zbudil bi slovenščno celo« in njegovo *Zdravljico* »da oblast/ in z njo čast/ kot pred spet naša bosta last«. Pa njihova skrb za našo zgodovinsko usodo, denimo Gregorčičeva *Soči*: »Gorje, da daleč ni ta dan« – »in ti mi boš krvava tekla« ali Župančičev *Zemljevid*: »Kako bo z vami, vi, mejniki štirje: Celovec, Maribor, Gorica, Trst?«

Po prvi svetovni vojni je zlasti glasno udarjala na dan otožna pesem zasedene Primorske: Igo Gruden s svojo *Nabrežino*, Alojz Gradnik – »O, kako daleč si, Medana, ti moja tiha, mila rojstna vas!« in Srečko Kosovel s temnimi bori in s tistimi pretresljivimi verzi: »Pa so padali bolešno, nemo, bor za borom.«. General Maister se je spomnil bridke Koroške: »Od Labuda do Baškega jezera je naša straža stala.« Trdno stojijo pa tudi njegovi *Kraški piloti*.

Poseben značaj je naša domovinska pesem imela v času največje narodove ogroženosti, med drugo svetovno vojno. Izpoved je bila takrat uporniška, kakor jo je napovedal Oton Župančič v pesmi *Veš, poet, svoj dolg?*, poprijel pa Kajuh z znano »Samo milijon nas je«. Pri Mateju Boru se je stopnjevala v udarnost: »Kadar čez vrhove rjovejo viharji,/ drevesa se svojih korenin zavedo.« Tu so še Udovičev »prečuden cvet je v grapi črni,« tragična Balantičeva *Žalostinka*: »da je v meni smrt rodu spočeta«, Hribovškova preroška napoved »ko me slednjič vržejo v jamo«, nepričako-

vano pa jo je sklenil komaj literarno rojeni Ivan Mihnatti v pesmi *Maj ob Soči*: »Spet maj. Viharen maj ob Soči. Srce, ne joči! Zdaj v prsih mi cveto krvave rože in mesto lepih sončnih sanj se rogajo mi v njih prividi izmaličenih lobanj.«

Po maju 1945 – kakor da domovine ne bi bilo več. Desetletje in še čez zaman iščete v slovenski matični domovini kakšno domovinsko pesmi. Ta čas je upodobila Mila Kačič v pesmi *Kako redkokdaj slišiš*: »Kako redkokdaj slišiš besedo DOMOVINA.

Ko da je ni v slovarju, ko da je nad njo anátema izrečena. Sliši se le REPUBLIKA. Te besede se kri drži.«

A se je z nekaj zamika in z mnogimi zadržki spet oglasila, le da so bili njeni toni ostrejši, bivanjsko zakoličeni, denimo v Zajčevi *Jalovi setvi*, v Tauferjevi *Melanholiji drugega ešalona* ali v Šalamunovi *Dumi 64*: »o Slovenci kremeniti, prehlajeni predmet zgodovine«. Predvsem pa je domovinska pesem še vedno odmevala v zamejstvu, na Koroškem v pesmih Milke Hartman, Valentina Polanška, Andreja Kokota in Erika Prunča, na Primorskem v pesmih Vinka Beličiča, Ljubke Šorli, Miroslava Košute in Aleksija Pregarca.

Domovinsko otožje je našlo svoj poseben izraz v poeziji naših izseljencev, razseljenih po daljnih deželah sveta. V Argentini sta najizrazitejša France Papež in Vinko Rode, v Avstraliji pa Bert Pribac, Danijela Hliš in Jože Žohar.

V slovenski domovinski pesmi je zajeta neskončna lepota naših slikovitih pokrajin od Benečije do Prekmurja, od Koroške do Bele krajine, iz nje odmevajo naša narodna zavest, naša nenehna bolečina in skrb za njeno usodo. Seveda so domovino upodabljali tudi naši veliki pisatelji, denimo Ivan Cankar je izpisal najlepše strani, tudi France Bevk, zlasti v *Kaplanu Martinu Čedermacu*, toda največ neposrednega domoljubja je vsekakor v slovenski poeziji.

Domovino smo imeli vedno, a vedno so nam jo tudi jemali. In danes nam jo še vedno jemljejo. Zavedajmo se tega! Če svoje domovine ne bomo res iz srca ljubili, jo bomo prej ali slej izgubili.

Heidelberg 1968

Pogovor z esejistom Jožetom Horvatom

Jože Horvat (1942) je po diplomi iz slovenistike in nemcistike na Filozofski fakulteti ljubljanske univerze služboval pri Delu, Naših razgledih, Jutranjiku in Magu, zdaj pa je sekretar na Ministrstvu za kulturo. Urejal je reviji Kekec in Zvon. Med drugim je objavil zbirko intervjujev in feljtonov Pisatelji, zapise o srečanjih s pisatelji Profili prizorov in knjigo potopisnih zapisov Tihožitje z goro. Že kot mlad novinar se je uveljavil s tehnikami, pogosto esejistično obarvanimi prispevki. Letos je izšla njegova knjiga Dvojni svet, njegova heidelberška zgodba iz let 1967/68, v kateri popisuje svoje bivanje v tem nemškem mestu in sicer v okviru burnih družbenih dogajanj. O tem teče beseda v pogovoru z njim.

V letu 1967 ni bilo lahko priti do mednarodne študijske štipendije: kako ste prišli do nje?

Morala je biti le ena pot, ki pa je tudi najbolj redka: jaz ji pravim, da sem imel *življenjsko srečo*. Na razpis se ni nihče prijavil. Tudi jaz ne, kajti nikjer nisem bil »organiziran«, nikjer imel kakšnih vplivnih prijateljev, zato niti pomislil nisem, da bi bil izbran. Toda čez čas me je poklical moj profesor dr. Dušan Ludvik, pri katerem sem v seminarju o stari visoki nemščini oziroma *Nibelunški pesmi* razmeroma dobro sodeloval, in me vprašal, ali bi šel na nadaljnji študij germanistike v Zvezo republiko Nemčijo, in to za dva semestra s štipendijo Nemške akademske službe za izmenjavo (Deutscher akademischer Austauschdienst – DAAD) – prav ta je objavila razpis, za katerega sem mislil, da ne more biti zame. Presenečen in malo skeptično sem mu dejal, »da bi seveda šel ...«. Videl je mojo zadrego in morda slutil zamolčane besede, a odgovoril je, naj kar izpolnim formular in napišem prijavo z željo po študiju. Priporočal mi je univerzo v Heidelbergu, češ to je izredno lepo in mirno mesto, v katerem bo mogoče zbrano študirati. Storil sem, kar mi je priporočal – in bil sem sprejet. Prepričan sem, da je zaleglo njegovo priporočilo, kajti vedel je, da sem v tistih letih pisal članke o knjigah v študentsko *Tribuno* in revijo *Sodobnost* in se gibal v družini mladih

piscev, študentov. Tako sem mu lahko do danes izjemno hvaležen, kajti brez njega moje velike izkušnje s tujim svetom literature in življenja ne bi imel.

Kakšne so bile vaše študijske obveznosti do inštitucije, ki vas je štipendirala?

V zvezi s tem sem imel najprej manjše težave ... Kot po-diplomec (na germanistiki v Ljubljani sem diplomiral iz Rilkeja) sem si kot glavno polje študija izbral in v prijavi navedel »nemški ekspresionizem«. V resnici me je tudi zanimal, saj so duhovne silnice, ki sem jih čutil v tej poeziji, zelo privlačile. Svoj študijski predmet sem še posebej predstavil kmalu po prihodu v Heidelberg predstavnici DAAD, ki me je tako kot druge štipendiste obiskala; bila je zadovoljna in mislil sem, da sem na dobri poti. Toda ni bilo tako preprosto: jugoslovanske diplome nemška država ni priznavala, tako da sem se na germanistiko (oktobra 1967) formalno lahko vpisal kot začetnik in s tem imel vse študentske bonitete (stanovanje v študentskem domu, poceni hrana v študentski menzi itd.). V germanistični in izredno impresivni Univerzitetni knjižnici bi se lahko nemoteno posvečal ekspresionizmu. Žal – ali pa ne –, mi niso dali mentorja, zato pa svobodo, ki je toliko nisem imel ne prej ne pozneje. Tudi izpitov ni bilo treba opravljati.

Kaj pa predavanja na tej znameniti univerzi s stoletno tradicijo?

Univerza Karla Ruprechta v Heidelbergu je najstarejša nemška univerza, ustanovljena leta 1389. Večstoletno izročilo ji daje poseben značaj, viden že na starodavnih stavbah, v katerih so deloma potekala predavanja ali so se v njih družili študenti. Stavba, v kateri so bila predavanja o nemški literaturi (pa tudi zgodovini in še čem), je sicer novejšega datuma, toda tudi v njej so živele stare študentske navade, zaradi katerih je bil vrvež v njej izjemno privlačen. V tistih letih predavanj o novejši literaturi, torej tudi o ekspresionizmu, ni bilo. Pač pa je bilo več zanimivih profesorjev za nemško romantiko. Med njimi zlasti dr. Henkel in dr. Anton, prvi specialist za Hölderlina, drugi za romantično poezijo. K njima sem začel zahajati na predavanja in seminarje ter kmalu uvidel, da o stvareh, ki sem jih slišal, dotlej nisem vedel dovolj: marsikaj, kar je tvorilo ekspresionizem, se je pravzaprav začelo v zgodnji romantiki, čeprav z drugačnim doživljanjem eksistence. Ta romantika me je dobesedno »potegnila vase« in četudi me je skoraj pekla vest, sem ekspresionizem zanemarjal in vse bolj tonil v Novalisa, Tiecka, Schleiermacherja, Schlegla, tudi Hölderlina idr. Bil je tisti izvorni literarni svet, ki je vseboval, kar se mi je tedaj v spletu emocij in mišljenja zdela »tista prava« literatura. Tedaj je v Heidelbergu predaval tudi znameniti filozof, utemeljitelj sodobne hermenevtike Hans Georg Gadamer (umrl je leta 2002, star 102 leti). Seveda je vse, kar je v sebi čutilo določeno slo po znanju in védenju, »drlo« k njemu, in ne brez razloga; predaval je Platona – in ker že Platon včasih učinkuje kot pesnik – čeprav je pesnike »izganjal« –, so njegovi nastopi bili tudi kakor predavanja iz poetike mišljenja, prepojeni s sodbami o sodobnosti. Pri njem sem prvič slišal, kaj je pravzaprav demokracija.

Tam ste se srečali z mednarodno študentsko skupnostjo: v kolikšni meri ste lahko vzpostavljali medsebojne stike, od kod vse so prihajali študentje?

Ni bilo preprosto, sicer redki »vzhodnjaki«, se pravi iz vzhodne Evrope, pa tudi študentje iz »tretjega sveta« so stežka stopali v nemško družbo, saj v tem smislu ni bila odprta, kot bi si mislil. Vsekakor se je jasno čutilo, da so si domačini (tu ne mislim na osebe univerze, ampak na »civilno« prebivalstvo) s študenti z Zahoda mnogo bližji kot z onimi iz »tretjega sveta« ali z »vzhodnjaki«; Jugoslovani jim v glavnem nismo bili kar *a priori* zanimivi. Nekateri Nemci so me imeli za nevarnega komunista s posebnimi nameni ali nalogami, češ, kako naj bi drugače prišel iz totalitarne države? S tega vidika je bilo življenje naporno ... Vendar sem kmalu prišel v francosko-nemško-angleško študentsko skupino, kjer sem se odlično počutil in po

vsem sodeč bil njenim pripadnikom zanimiv sogovornik. Bila je nepozabna družčina. Še leta »po Heidelbergu« smo mnogi imeli stike. No, v seminarjih, na predavanjih in ekskurzijah ipd. sem se seznanil tudi s kolegi iz Turčije, Irana, Gane, Japonske, ZDA, Indonezije in Formoze ter od drugod: bogastvo, ki ga tedaj še nisem znal dovolj ceniti. Odkrival sem ga šele pozneje: kakor da je iz vsakega izmed njih prešla njihova osebnostna moč tudi vame in me kompletirala ... Šele kasneje se človek navadno hvaležno zave, kako dragocena so tovrstna srečanja s tujci.

V študijskem letu 1967-1968 so mnoge evropske dežele zajele študentske demonstracije: kaj se je dogajalo v Heidelbergu, kdo so bili ljudje, ki so jih vodili?

To je bila tedaj zame velika, a vendar čudna stvar ... Jaz, ki sem izšel/prešel iz gledanja na ljudi in svet, kjer je vsa vprašanja zastavljal komunizem, nanje pa tudi edini in avtoritarno odgovarjal – ki sem se torej znašel v popperjevsko odprti družbi, spočetka nisem mogel dojeti svobode do tolikšne – kot se mi je zdelo –, samovolje in kritike, še posebno, ker je družba živela prej v izobilju kot v krizi. Sicer so se študentski protesti začeli, ko je leta 1967 v Zahodnem Berlinu med demonstracijami zoper obisk iranskega šaha Reze Pahlavija policist ustrelil študenta, pesnika Benna Ohnesorga (šele letos se je odkrilo, da je ta policist v zahodnem Berlinu bil sodelavec *stasija* iz Nemške demokratične republike), toda glavni val upora se je dvignil šele spomladi 1968 in bil najbolj agresiven in množičen v maju, sredi poletnega semestra. Seveda je bil del upora, ki je tistega leta zajel velik del Evrope, tudi Beograd, kajpak različno intenzivno, v tem smislu tudi Ljubljano ... No, Heidelberg še zdaleč ni bil center tega dogajanja v Nemčiji; to sta bila Frankfurt in Zahodni Berlin, kjer je prišlo tudi do najbolj brutalnega dogodka: izvedli so atentat na študentskega vodjo Rudija Dutschkeja, kar je izzvalo dodatne proteste; a tudi »naše« mesto nikakor ni bilo mirno. Med študentarijo je bila najbolj aktivna *Socialistična nemška študentska zveza* (SDS), ki je pripravljala proteste ob vsakršnem vidnejšem javnem dogodku, ob različnih volitvah ali raznih vladnih odločitvah, neusmiljeno je kritizirala oblast in z nacistično preteklostjo obremenjene osebnosti, včasih se je kdo zelo kritično polotil profesorja za katedrom, nakar se je razvila ostra diskusija o avtoritarnosti, nemških razmerah, vietnamski vojni, izkoriščanju tretjega sveta, potrošništvu itd., tém in problemov je bilo brez konca. Neredko so predavanja odpadla, maja je bila splošna stavka, kolone demonstrantov so se odpravile na ulice in diskutirale z meščani ... Teoretski vzornik protestnikov je bil zlasti Herbert Marcuse s knjigo *Enodimenzionalni človek*, aktualni so bili dela kritične teorije frankfurtske šole, na lepkih portreti Che

Guevara, Mao Zedonga, Ho-ši Minha. Demonstracij se nisem udeleževal, kajti DAAD je želel, da njegovi študenti v njih ne sodelujejo, toda s svojo družino vred sem jih spremljal z zanimanjem. Z vodji demonstrantov nisem imel stika, a vedel sem, da je baje bil med njimi študent Joscha Schierer, ki ga je veliko pozneje, ko je nemški kancler postal Gerhard Schröder, njegov zunanji minister Joschka Fischer poklical v svoj kabinet. – Šele v zadnjem času pa se mi je razodela nenavadna vzporednica: vtem ko sem večino časa prebil v germanistični knjižnici in študiral, kot rečeno, zgodnjo romantiko, ki se je končevala okoli leta 1800, se je zunaj odvijalo eno zadnjih dejanj romantičnega gibanja ob koncu XVIII. oziroma na začetku novega stoletja: študentski upor, se pravi leto 1968, je namreč v romantiko kot njeno zadnje dejanje uvrstil sodobni filozof Rüdiger Safranski v svoji imenitni knjigi *Romantik, eine deutsche Affäre*, kajti po njegovem se romantika v Nemčiji ni končala ne s svojim zgodnjim obdobjem pa tudi ne z mlajšo/poznejšo romantiko, ampak s svojimi miselnimi tokovi sega v sodobni čas.

Gre v tej knjigi za »aktualizacijo« romantike?

V *Romantiki, nemški aferi* (založba Hanser, 2007) je avtor zgoščeno rekonstruiral poglavitne filozofske ideje in duhovne silnice, a tudi glavne avtorje (filozofe in pesnike) romantike, in sledil njihovemu odnosu do družbe in vplivu na mišljenje, literaturo/literate skozi dve stoletji. Do romantike ni nekritičen, še manj do »gibanja 68«, a v njem vidi vrsto pojavov, značilnih za romantično mišljenje in čustvovanje. Po njegovem je bilo študentsko gibanje simptom družbenega razvoja, toda spremljajoče in spodbudne analize resničnosti so bile romantične. Protestnike naj bi zlasti vodila vizija, po kateri se človeštvu obeta velik čas sprave in osvoboditev od prisile dela, erotični nagon naj bi se krepil na račun agresivnega ... Za ilustracijo Safranski navaja Marcusejevo misel: »Prebuja se erotična energija narave – energija, ki se hoče osvoboditi: tudi narava čaka na revolucijo,« a misli, da bi »tako lahko rekel tudi Novalis«. Med drugim pripominja, da je romantično: fantastično, iznajditeljsko, metafizično, imaginarno, polno skušnjav, preobloženo, prepaddno ... pri tem pa ni treba, da išče konsenz in služi družbi, niti ne življenju. Lahko je zaljubljeno v smrt ... Vse to je bilo različno intenzivno čutiti med protestniki 68, v resnici pa ni kaj prida uporabno za politiko, misli Safranski. Romantično ljubi ekstreme, pametna politika pa kompromis. A potrebujemo oboje: pustolovščino romantike in treznost politike, piše avtor.

Eno študijsko leto ni veliko, pa vendar: kaj vam je narvrglo srečanje s Heidelbergom?



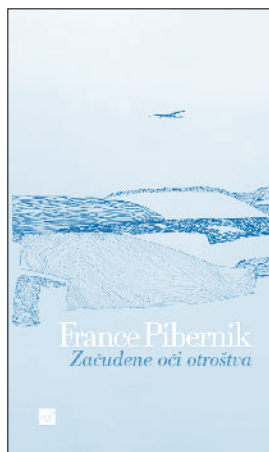
Najkrajše rečeno: Heidelberg je moje največje kulturno doživetje ... Tu sem se srečal in se seznanil z izviri svetovno pomembne literarne struje, v kateri je mogoče srečati številne, še vedno aktualne, tudi protislovne duhovne prvine. Obiskoval sem različne umetniške prireditve in bral svobodno publicistiko ter seveda imel priložnost za debate s tujci. Ob tem, da sem študiral, sem prevajal Wittgensteina, Marcuseja (esej o kulturi) in Musila za tedaj v Ljubljani ustanovljeno revijo *Objave* (ki je žal po petih številkah zamrla), spremljal sočasno ustvarjalnost Grassa, Johnsona, Weissa, Beckerja ... ter videl, kako literatura nastaja in živi absolutno avtonomno, neodvisno od filozofije in politike – na podlagi njene zgodovine in sodobne produkcije pa sem si skušal oblikovati svoj nazor o njej ... Priznam, da se pri tem nisem povsem ubranil vplivov takratnih zelo aktualnih mislecev o literaturi (Adorno, Benjamin, Barthes idr.), kar je razvidno iz daljšega eseja, ki sem ga nato leta 1970 objavil v *Sodobnosti*. Sicer pa sem prvič doživljal protislovno, burno, spektakularno funkcioniranje odprte družbe, v zvezi s katero sem na podlagi Gadamerjevih predavanj o Platonovih dialogih izvedel za pravi značaj demokracije: da resnice ne odkriva ali jo ima v posesti en sam, ampak se do nje prihaja na podlagi dialoga dveh ali več različno mislečih – in ta model velja tudi za družbo, ki naj do konsenza prihaja po poti dialoga različnih družbenih skupin. V luči tega sem spoznal, da je treba, če hočeš biti aktant v svetu, krepiti svojo identiteto in si izboriti svobodo za svojo dušo.

Kaj vas je ob vrnitvi iz demokratične dežele čakalo v socialistični Ljubljani, kako je bilo z vašo zaposlitvijo?

Ah ... V Ljubljani in seveda drugod po tedanji državi je vladal »revolucionarni humanizem«. V njegovi senci so ljudje sicer dobivali delo, a njegovo kadrovske cedilo je bilo zelo gosto. Ker nisem bil marksist in ne imel njegove izkaznice in zato tudi ne »moralno-političnih« kvalifikacij, ki bi mi odpirale vrata do službe, sem bil nekaj časa brezposeln, potem pa so me jeseni 1970 sprejeli v službo na *Delu*, in sicer na podlagi mojih prispevkov v *Sodobnosti* in *Tribuni*: razpisno komisijo je o moji usposobljenosti prepričal Jože Snoj, tedaj član kulturne redakcije. Najprej sem bil kot novinar pripravnik v lokalni »ljubljski«, nato v kulturni redakciji. Ker sem bil s pisanjem dokaj uspešen – med drugim sem pisal kolumne o kulturi v tedanji *TT*, a so me šefi po nekaj mesecih ustavili – mi je glavni urednik Mitja Gorjup kmalu ponudil dopisniško mesto v Bonnu. Da bi me pridobil na svojo stran? Ne vem; a še danes mislim, da je bil, čeprav se z njim »idejno-politično« nisem strinjal, najboljši glavni urednik do današnjih dni na *Delu*; vedel je, kdo

med novinarji je zmožen lastne presoje ter ustrezne pisave. Ko sem mu tedaj v zvezi z njegovo ponudbo rekel, da nisem »organiziran«, je odvrnil: »Oh, ja, pridite k meni in v treh dneh bova to uredila.« Nisem prišel, seveda pa tudi nisem bil poslan v Bonn. Pozneje sem se sam nekajkrat prijavil za dopisnika v tujini, a sem bil vsakokrat zavržen; kot je v podobnih primerih bilo značilno, tudi meni kadrovske odločevalci nikoli niso navedli resničnega razloga za negativen odgovor, a je vsakdo vedel, da je bila zavrnitev prav zaradi pomanjkanja omenjenih »kvalifikacij«. Že ta nepomembni primer kaže, kako daleč je bil naš svet – in je v mnogočem še zdaj –, od odprte družbe. Slovenska družba se je odpirala zelo počasi, privilegije na določenih področjih pa so njeni dediči med tranzicijo znali ubraniti in ohraniti. Zato skoraj dvajset let po preobratu zlasti na ravni tiskanih občil še vedno ni medijskega pluralizma, ki je eden bistvenih pogojev za funkcioniranje moderne demokracije. Ta primanjkljaj jih ne skrbi – ampak to je že druga zgodba.

Pogovarjal se je **Jure Polc**



France Pibernik: ZAČUDENE OČI OTROŠTVA

Celjska Mohorjeva družba, 2008

Literarna beseda Franceta Pibernika se pričinja leta 1960 s pesniško zbirko *Bregovi ulice*, nakar se je posvetil eseju, literarnozgodovinskemu preučevanju sodobnikov, kritiki, ne da bi opustil vezano besedo. Širšo javnost je pritegnil s korespondenco z domačimi pesniki; v razčiščevanju problematike med tradicijo, modernizmom, avangardo je z dokumentarnostjo prispeval k analitični osvetlitvi poezije, proze in dramatike. Posebna raziskovalna in predstavljena razčlemba je bila namenjena Francetu Balantiču in zamolčanemu krogu književnikov. Prav zadnja leta je izšlo presenetljivo število Pibernikovih literarnozgodovinskih in sorodnih del, knjigami izstopa monografija o Jožetu Udoviču. Seveda so vmes tudi Pibernikove pesniške zbirke in drugo.

Tokrat pa je France Pibernik z *Začudenimi očmi otroštva* izjemoma posegel v svet svojih spominov. Segel je od detinstva v Suhadolah do gimnazijskih začetkov v Ljubljani in pričetkov II. svetovne vojne in okupacije pri nas. Memoarski zapisi imajo logično kronologijo podoživljanja vsega, kar se je zasidralo v spomin, na srečo brez datumske obremenitve suhe dopovedljivosti. Praviloma se drži načela objektivnega poročanja, njegovo podajanje ni suhoparno, odrazil ga je s srcem in z odkritostjo.

France Pibernik prične z utrinki iz detinstva, privede do predšolske dobe ob spoznavanju domačije, domačih in drugih v rodnih Suhadolah, preide v širše, samoumevno spoznavanje oseb, iger in okolja. Seva otroško radoživost v sprejemanju za otroka idiličnega ali vsaj idealiziranega sveta v brezskrbni igri, potepanju, novih spoznanjih. Šele šola prekine svobodno prosto vsakodnevno in ga primora v utirjen red. France Pibernik ob dokumentarni jasnosti ohranja prepričljivo spominsko bazo.

Še močnejšo begavost je doživel kot dvanajstletnik v Ljubljani, z vpisom na klasično gimnazijo. Ob okupaciji Ljubljane (in Slovenije) je doživel pretres skrajnosti in negotovosti, kot jo je naznanjala začetna podoba vojne pri nas.

Pibernikovi spomini so spontani, odprti do vsega, kar je v taki mladosti doživljal kot novo, spoznavno, etično.

Preseneča spomin na toliko množino prijateljev, znancev, sošolcev in drugih. Pri okolju in naravi ostaja tipičen narturni občudovalec življenja, naj gre za svoje, druge osebe, ali za živo naravo in okolje. Pripovedno je jasen, odkrit do sebe in drugih. Za avtorja je dragocena spominska resnica, za bralce pa seznanjanje s pozabljenim ali neznanim svetom preteklosti. *Začudene oči otroštva* so povsem nekaj drugega, kot smo vajeni iz Pibernikovega dosedanjega razvejanega dela. K noviteti se prilegajo samostojne risbe sina, Andreja Pibernika. Za knjižno opremo pa je poskrbel Jure Jančič.

Igor Gedrih



France Pibernik: KJE, DOMOVINA, SI?

Celjska Mohorjeva družba, 2009

To je pomembna, tudi lepo oblikovana knjiga – s podnaslovom *Antologija slovenske domovinske pesmi*. Pripravil jo je pesnik, esejist, literarni zgodovinar, urednik France Pibernik, opremil pa Jure Jančič. V njej je 76 pesnikov s fotografijami, večidel pa so predstavljeni s po več kot samo eno pesmijo. Z informativno uvodno besedo dr. Joža Mahničja *Razvoj slovenske domovinske pesmi* in z zaključnimi bio- in bibliografskimi Pibernikovimi zapisi o avtorjih obsega 240 strani. Imen pesnikov zaradi številčnosti tu niti ni mogoče navajati, povedati pa velja, da so v njej predstavljeni avtorji od Valentina Vodnika do sodobnikov, najmlajši med njimi je Tone Rode (letnik 1969).

Pomen te knjige, katere naslov je verz iz *Dume* Otona Župančiča, je za današnjega bralca izredno aktualen in instruktiven. Iz nje je razvidno, kaj so slovenski pesniki – njihove stvaritve pa so po neki prepričljivi teoriji izraz čutenja naroda –, mislili o svojem ljudstvu in kako so doživljali njegov položaj ter presojali njegovo ravnanje. Vse to se je skozi dobri dve stoletji dramatično spreminjalo, od začetnega Vodnikovega *Dramila* (1795), kjer je brati hvalnico na račun slovenske delavnosti, razumnosti, prizadevnosti. Pri drugih pozneje srečujemo resnico in sanje o svobodi in enakopravnosti, o nepriznani zgodovini, o lepoti lastne dežele, o zunanji nevarnosti, kritiko na račun domače inertnosti, o boju zoper sovražnike, o domovini

v izgnanstvu in zdomstvu ... do pesmi avtorjev zlasti v zadnjih dveh desetletjih, kjer so upesnjeni povsem drugi motivi kot nekoč; po katastrofalnem razkolu med drugo vojno in po njej in v neodvisni državi gre ob drugem za iskanje nove kohezije med Slovenci in smiselni obstoj v novih razmerah. Približno o tem je v glavnih črtah v uvodu spregovoril Joža Mahnič (verjetno gre za enega zadnjih njegovih besedil). A kakorkoli se danes zaradi usodnih lastnih napak in neznosnih težav ob vztrajanju pri slovenstvu zdijo perspektive črne, pa ta antologija kaže, da domovina ostaja nekaj, kar ni in ne more biti zamenljivo. Še tako radikalna kritika pojma narod oziroma domovina je prej videti izraz ljubezni do nje kot njene negacije. Zahteve po samoukinitvi pač nihče ne izpoveduje ... Vsekakor bi bilo nadvse zanimivo konkretnije raziskati odnos naših avtorjev do Slovencev in njihove domovine. Tedaj bi videli, kako smo nad obojim, Slovenci in domovino, bili prizadeti ali navdušeni in tudi ponosni, kako smo nad vsem dvomili, bili preroški ali obupani, kako smo klicali ali spodbujali k uporabi, iskali nove možnosti, se krvavo spopadali z zunanjim sovražnikom, se pobijali, iskali spravo, ostali nezadoščeni. Skratka, videli bi osrednji, eksistencialno in eksistenčno nepogrešljivi motiv slovenskega zgodovinskega obstoja: slovensko narodno čustvo, iz katerega so izvirale ideje in ideologije, se pravi orodja za tvorno, a tudi krvavo ravnanje v določenih situacijah. Dobro je, da so pred nami stvaritve predstavnikov vseh v preteklosti in sedanjosti izrazitih nazorov o narodu. Njihove pesmi tako kažejo, kaj in kakšni smo bili in smo kot narod, kako se skušamo opredeliti in zakaj moramo imeti svoj prostor in čas v prihodnosti. To je védenje, brez katerega naše zlasti intelektualno in posebej še politično delo ostaja brez ene najbolj bistvenih utemeljitev. Knjigo bi zatoj morali poznati vsi učitelji v šolskem sistemu in vsi politiki.

Je pa tu še ena stvar; tudi domovinska pesem je namreč lahko umetniški dosežek, ne samo dokument ali pričevanje o kom ali čem. In kot umetniške stvaritve figurirajo mnoge pesmi, ob drugem v primeru, ko je pesnikova drža nepristranska in skladna z objektivnim stanjem stvari, njena izpoved pa je v svoji pretresljivosti univerzalna in zato sprejemljiva za bralca, ne glede na njegovo pripadnost. Menim, da temu idejno-estetskemu okviru ustreza naslov antologije: namesto edino sprejemljivega odgovora o domovini ponuja vprašanje o njej (čeprav sam vprašaj ni eksplicitno zapisan). Njena intencija torej ni enoznačna/soglasna trditev, kje, kako, kakšna itd. je domovina, ampak prej ponudba različnih izpovedi; če pa bi že iskali kakšno bolj splošno, bi jo našli v *Dumi* (ki je, kot rečeno, dala naslov temu izboru), kjer Oton Župančič ponuja misel, da – če se izrazim v prisposodbi –, domovina ni samo v naši dolini, ampak tudi v tujini, kolikor je odprta in v njej nismo brez korenin ... Kar je že svojevrsten »globalizirani« vidik domovine, ki je morda aktualen v današnjem času, času migracij in komaj preglednih oblik sožitja različnih državljanov v isti državi. Nastavki tega vidika pa so očitni že pri Prešernovi *Zdravljici* ... Pesmi v antologiji večidel seveda niso napisane v tem duhu; nosijo bodisi občutja tragičnosti, bojevitosti, obto-

ževanja, skepse ali še nedoseženih ciljev (sprava, resnična svoboda, pokončna drža) idr., nikoli pa v današnjem smislu pogosto citirane nestrpnosti ali šovinizma. Na tej točki pa si bralec na omenjena vprašanja lahko odgovori, kot to sugerira naslov antologije.

Jože Horvat



Marijan Tršar: RAZMIŠLJANJA OB PALETI

Celjska Mohorjeva družba, 2009

Izšla je knjiga slikarja in teoretika likovne umetnosti Marijana Tršarja *Razmišljanja o paleti* s podnaslovom *Izbrani listi iz slikarjevega dnevnika*. To so besedila, ki so bila napisana v osemdesetih letih prejšnjega stoletja, oziroma pred dobrimi dvajsetimi leti in predstavljajo predvsem razmišljanja o likovnih vprašanjih o novejši umetnosti.

Avtorja poznamo kot enega izmed redkih umetnikov, ki se zna izražati tudi v pisni obliki. Namreč za likovnike je predvsem značilno, da uporabljajo vizualni jezik, zato med njimi ni mnogo dobrih retorikov in še manj piscev. Zato so pa prav tisti, ki znajo dobro predstaviti svoja stališča o likovnem, pa naj gre za lastna dela ali splošna razmišljanja, toliko bolj zanimivi in jih velja brati, saj ne gre za običajne teoretične prispevke o umetnosti, pač pa mnogokrat ali celo največkrat za opise postopkov, ki jih omenjeni avtorji uporabljajo. Seveda gre ločiti njihove teoretične prispevke, ki imajo leksikografski oziroma znanstveni značaj, od takšnih besedil, ki imajo bolj izrazito literarno zgradbo.

Omenjeno Tršarjevo knjigo lahko postavimo med tiste, ki vsebujejo predvsem lastna razmišljanja, dozorela v zanj značilnem obdobju. Zato imajo precej osebnih stališč, ki niso neposredno v povezavi z njegovim slikarstvom, hkrati pa gre za besedila, ki so povsem osredotočena na posamezno likovno vprašanje. Ker gre za slikarja, ki ima svoje pomembno mesto v naši nacionalni kulturi poznega modernizma, so zaradi tega zanimiva predvsem njegova opažanja in mnenja, ki jih podaja v tem okviru.

Besedila bi lahko razdelili nekako v enoto, kjer slikar piše o svojem umetniškem delovanju, in naslednjo, kjer opisuje svoja opažanja o drugih slikarjih. Pri tem teh razmišljanj ne moremo neposredno ločevati, saj se stalno dopolnjujejo. Poleg tega knjiga nima značaja študije, pač

pa gre za besedila, ki so nastajala spontano in zato v bolj nezavezujoči literarni obliki.

Razmišljanja so usmerjena predvsem k vprašanjem, kaj je tisto bistveno, kar daje posameznemu delu status umetnine, v čem se razlikuje od ostalih in kako so avtorji uspeli doseči posamezne likovne učinke. Marijan Tršar piše o risbi, slikarstvu, barvnih tonih, likovni zgradbi, razmerju med figuraliko in abstraktnim, posameznih smerih v umetnosti, predvsem v dvajsetem stoletju, in seveda o tem, kako on oblikuje svoja dela. Čeprav se lahko zdi, da je knjiga namenjena predvsem slikarjem, saj zajema predvsem vprašanja, ki izhajajo iz te likovne discipline, pa je njegov način dojetja tega področja vendar precej širši. Kajti poleg izključno likovnih razmišljanj so tu še njegova stališča o kulturi v širšem pomenu, poleg tega piše

o slikarstvu na način, ki ni namenjen le likovnikom, pač pa vsem, ki jih to področje kakorkoli zanima. Zlasti so zanimive njegove primerjave med starejšo umetnostjo in modernizmom, saj mnogi med temi zgodovinskimi obdobji ne prepoznajo kakšnih sorodnosti. A vendar so mnogi, predvsem najbolj inventivni slikarji modernizma, mnogokrat preučevali starejše slikarstvo in iz njega povzemali določene dosežke, ki jih posredno lahko prepoznamo tudi v njihovih delih. Knjigo dopolnjujejo Tršarjeve risbe, tako da ga prepoznamo tudi s tega vidika in lahko iščemo vzporednice med njegovim teoretičnim prispevkom in likovnimi deli. Poleg tega je v knjigi še prispevek Milčka Komelja, enega večjih poznavalcev slovenskega likovnega dogajanja, ki predstavi avtorja in njegov pomen za novejšo slikarstvo in teorijo likovnega pri nas.

Boris Gorupič



Nataša Konc Lorenzutti: JEZIK MOLKA

Celjska Mohorjeva družba, 2009

Jezik molka je "zbirka zgodb, namenjenih odraslim" – sedma knjiga pripovednice Nataše Konc Lorenzutti, ki piše tudi za otroke. Njena proza *Ravno prav velik* z ilustracijami Ane Zavadlav je bila leta 2007 nominirana za nagrado Izvirna slovenska slikanica. Spremnno besedo k *Jeziku molka* je napisal Blaž Lukan.

Avtorica izrecno vzpostavlja stik z bralcem – na ovitku knjige ogovarja odraslega, v kratkem uvodu pa napiše: /.../poudarjam, da so vse osebe v zgodbah izmišljene, njihove lastnosti pa občečloveške". Razpoznavni avtobiografski snovi s tem določi fiktivni status besedila, istočasno pa se osvobodi odgovornosti za podobnost med osebno življenjsko zgodbo in fiktivno resničnostjo. S prvim delom trditve podeli bralcu prijetno svobodo pri interpretaciji prebranega, z drugim delom pa mu zaukaže intelektualni napor in distanco do dogajanja in lastnosti literarnih likov.

Prozno besedilo *Jezik molka* sestavlja 12 krajših pripovedi. Lahko jih beremo posamič, saj so samostojne in zaključene, najverjetneje pa je, da bomo knjigo prvič prebrali od začetka do konca. V celoto povezane kratke

pripovedi sestavljajo zgodba o tričlanski družini – kako nastane, diha, živi. To je pripoved o ljubezni med moškimi in žensko, iz katere se rodi težko pričakovani otrok; družina se vključuje v skupnost, v sedanji prostor in čas. Povezujejo se v dva snopa – osem jih ima skupni podnaslov *Jezik molka*, naslednje štiri pa *V pomanjkanju pravljic*. V prvem snopu družina nastaja, rodi se deklica Suzi; v drugem si družina ustvarja dom in se vpenja v obdajajočo jih vaško skupnost.

Pisateljica je suverena gospodarica časovnih razmerij v besedilu, zato se bralec varno premika med njimi, čeprav si zgodbo podajajo različni pripovedovalci, tretjeosebni in prvoosebni, zdaj moški zdaj ženska. Tako se pripovedovani svet pred bralca razpostavlja skozi različne zorne kote in je sporočilo *Jezika molka* večznačno in pomensko odprto. Dogajalni čas od prve do zadnje pripovedi je nekaj let, pripovedovani čas pa precej daljši – Magdalena in Matevž prinašata v družino vsak svoje spomine, na sedanje dogodke se odzivata iz minulih izkušenj.

Družina v *Jezika molka* je srečna, vendar posebna. Zanj vsekakor ne velja izjava Leva Nikolajeviča Tolstojca, napisana na začetku romana Ana Karenina. "Vse srečne družine so si podobne, vsaka nesrečna družina pa je nesrečna po svoje."

Zakaj to družino doživljam kot srečno? Nobenega dvoma ni, da Magdaleno, Matevža in hčerko Suzi povezuje ljubezen. Le-ta se bolj kot z besedami izraža s pogledi, skrbjo za drugega in prizadevanjem za medsebojno razumevanje. Magdalena in Matevž se ne bojita čustev ne soočanja s preteklostjo, ne izogibata se polemičnim in konfliktnim pogovorom. Molk je lahko tudi zlato, kadar npr. Matevž molči o nasilnem očetu in ga s tem pozablja, med možem in ženo hitro postane *gost, razredčen, napadalen* ... v večini primerov pa je zaradi njega prekinjeno razumevanje med njima: "A ne razumeš, da jaz ne razumem, kaj ti misliš, če jaz nekaj rečem, ti pa nič ne odgovoriš?"

V medsebojnem odnosu je v ospredju ljubezen, drugo, nič manj opazno čustvo pa je strah, opisan tako prepričljivo, da bralca vznemiri in prisili, da razmišlja o njem. Razmerje med njima je takšno, kot ga v pesmi otroštvo

opiše Rainer Maria Rilke: " / ... / Strah, ki ga zaupanje prežene, o globokost brez dna." Opisan je tako prepričljivo, da bralca vznemiri in prisili, da razmišlja o njem. Opisana družina ni sodobna samo po načinu življenja, temveč tudi občutju tujosti v svetu. Magdalenini strahovi so konkretni: kaj vse se lahko zgodi otroku, Matevž se lahko ponesreči, prvoosebna pripovedovalka se spominja, kako je v tujem velikem mestu vstopila na napačen vlak ... Civilizacija sicer postavlja varovalno ograjo med posameznika in življenje, istočasno pa prinaša s seboj nevarnosti, ki jih nekoč človek, tesno obdan s skupnostjo, ni poznal.

Družina je srečna zaradi medsebojne ljubezni in skrbi, s katerima se zoperstavljajo odtujenosti in strahu. V čem so torej posebni, saj se jim ne zgodi nič drugega kot vsem nam? Enako kot mi hodita v službo, otrok v vrtec, kuhajo, jedo, otrok je bolan, sosedje jim ne dajo miru ... Enkratni so oni sami, njihovo doživljanje in odzivanje na dogodke, in sicer zato, ker se so tako dobro in enkratno oblikovani. V ospredju je lik Magdalene – sodobne žene in mame. Dogodki so večinoma predstavljeni skozi njeno optiko, velikokrat pa ona pogleduje skozi moževe in hčerkinine oči. Zapleti v posameznih zgodbah so čustveni

ali miselni, torej lirski, oblikovani pa so v razgibanem, dramatičnem dialogu.

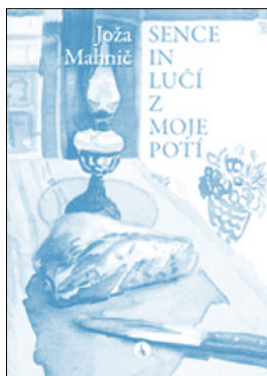
Menim, da je v prvem snopu v žarišču komunikacija v družini, v drugem pa odnos z okoljem.

" / ... / Vi ste prefini, gospa! Vi ste najbrž mislili, da boste tukaj komandirali! Pa ste se zmotili! Pri nas so psi vedno srali in bodo še naprej srali. Če mestni psi ne serjejo, gospa, pa pejte nazaj, od koder ste prišli. / ... /"

Pokaže nam, kako se družina spreminja in prilagaja, vloge v njej niso stereotipno razdeljene na moške in ženske. V razmerju z okoljem je zanimivo to, kako hitro in bolje se vanj vrašča otrok. Užaljena starša se pogovarjata o selitvi v drug kraj, Suzi pa jima odločno pove: "Jaz ne grem nikamor / ... / Jaz sem tukaj doma."

Navedeni primeri nakazujejo, kako spretno je v *Jeziku molka* oblikovan dialog. S povečevanjem napetosti v dogajanju se pripovedovalka umakne in spregovorijo literarni liki. V sorazmerno kratkem besedilu (80 strani), ki se (samo) zdi preprosto napisano, je pravo izobilje različnih govoric, prepletanje različnih tem, kot so bivanjska, socialna, moralna in poetološka, predvsem pa bo bralec v njem našel marsikaj, o čemer bo še razmišljal.

Marija Mercina



Joža Mahnič: SENCE IN LUČI Z MOJE POTI

Slovenska matica, Ljubljana, 2009

To je, menda lahko zapišem, posthumna knjiga slavista, literarnega zgodovinarja, srednješolskega in univerzitetnega profesorja, urednika, dolgoletnega predsednika Slovenske matice (1994-2008) – skratka, pomembne osebnosti zlasti na literarnem in društvenem področju. To so v prvi vrsti spomini, ki jih je Joža Mahnič napisal pred iztekom svojega plodovitega in dolgega življenja (1918-2009), pri čemer jim je dodal nekaj svojih zadnjih, izmed njih več doslej še neobjavljenih prispevkov o delih in spomenikih slovenske književnosti. Tako naslov *Sence in luči z moje poti* ne zajema samo spominov, pač pa v drugem – krajšem –, delu tudi literarno zgodovinske zapise, a ki zanimivo osvetljujejo tisti del njega samega, ki ponavadi ni le »predmet« spominjanja. Mahničevi spomini so sicer v veliki meri izpoved o njegovem zasebnem življenju, v katerem ni manjkalo krivic in odrekanih,

tj. vsega tistega, kar imenuje »sence ... z moje poti«, in se nekatere proti koncu odkrivajo kot tragični trenutki njegove družine. »Luči« so po drugi strani predvsem za poklicne uspehe, ki jih kljub ne zmerom naklonjenim razmeram in ljudem ni bilo malo.

Vendar prvi del knjige – *Spomini* –, niso le izpoved o zasebnem življenju, ampak so tudi pričevanja o velikih zgodovinskih dogodkih in ljudeh, pa tudi kritika političnega ravnanja po drugi vojni, ravnanja, ki je bilo za Joža Mahniča v številnih zadevah razočaranje: nekdanji »zarjan«, pripadnik levega krila krščanske intelektualne mladine, pozneje somišljenik OF, je ogorčen nad izključevanjem drugače mislečih. Vseskozi je dejavni privrženec svobode in demokracije za posameznika in narod – in z grenkobo, sicer dovolj zastrto, se ustavlja pri poklicnih kolegih, ki so ga zlasti iz političnih nagibov neredko blokiral pri delu in napredovanju, vendar tudi v teh primerih do njih nikoli ni oster ali žaljiv (Anton Ocvirk, Dušan Pirjevec ...). Do svojih učiteljev in prijateljev je spoštljiv in hvaležen (Ivan Pregelj, Anton Slodnjak, Boris Pahor ...), priznanja izraža kulturnikom doma in v zamejstvu, pri vrednotenju posameznih dosežkov je umirjen, do manj uspešnih del kritičen, a prizanesljiv. Lastno pisanje opisuje prej skromno kot obširno, a večkrat se dlje ustavlja pri svojem osrednjem delu: dolgoletnem raziskovanju Župančičevega opusa, pripravi knjig o njem, pri svoji bržčas osrednji literarnozgodovinski študiji o slovenski moderni, uredniških izdajah del več piscev, pri izkušnjah s profesorom na gimnaziji itd. Posebno ljubeč odnos kaže pri opisu svojega rodu, od staršev, brata in sestra ter do članov njihovih družin. Razumljivo je, da se tak odnos zrcali tudi do okolja, skozi katero so tekle njegove življenjske poti: od Bohinja, kjer se je rodil, prek Bleda in drugih življenjskih postaj do Ljubljane, kjer je živel večino časa, ustvarjal in

opravljaj vrsto funkcij, od predsedovanja Matici do vodenja Slavističnega društva idr. Tako je mogoče zapisati, da bralcu ne razkriva le sebe, večidel neznanega in izredno delavnega raziskovalca in literarnega zgodovinarja, ampak tudi vrsto nadrobnosti in dogodkov med literati in v slovenski kulturnopolitični zgodovini v burnih več kot zadnjih 50 letih.

V drugem delu, naslovljenem *Zapisi*, je objavljenih dvanajstero krajših besedil, nastalih v zadnjih letih in jih večina še prav tako ni bila objavljena. To so recimo tekst o Valentinu Vodniku in njegovi *Iliriji oživiljeni*, spis *Bergsonove pobude pri Župančiču* (v povezavi z veliko filozofsko monografijo *Henri Bergson, intuicija in misel* Andreja Capudra), pa *Cukrarna – kulturni spomenik*. Preostali so večidel analize okoliščin, v katerih so nastala ali izšla ta ali ona dela, značajske poteze umetnikov ali literarnih zgodovinarjev in spet spomini na sodobnike ali prijatelje: na literarne zgodovinarje Antona Ocvirka, Lina Legišo in An-

tona Slodnjaka, ali na pisatelja Izidorja Cankarja, pa znova na Otona Župančiča.

Ta knjiga je sklepni avtoportret literarnega zgodovinarja in raziskovalca z izjemno človeško odprtostjo in toleranco, pa tudi z literarnozgodovinskim znanjem kot posledico znanstvene akribije. Šele z njo se, kolikor lahko presodim, dopolnjuje Mahničeva celovita podoba, ob kateri je reči, da je bil tisti ustvarjalec, ki nas je s svojim pisanjem in urednikovanjem desetletja seznanjal z umetniškimi vrednotami pomembnih slovenskih literatov; pri tem sam ni bil pisatelj ne sopotnik ekstremnih struj ali »šolk»; izhajal je iz resničnih dejstev, preverjenih v duhovnem izročilu, in iz občutka, ki ni stvar le trenutnega razpoloženja: zato je mogoče zapisati, da bo literarna zgodovina z uredniškim delom dr. Joža Mahničiča vred vedno dragocena za naše razumevanje slovenskih avtorjev in mišljenje o njih. Knjigo je opremila *Lučka Pavare*.

Jože Horvat



Miroslav Košuta: SPOMINI ANGELA KATICE

ZTT EST, zbirka Mornik, Trst 2009; 222 strani

Miroslava Košuto, uglednega slovenskega književnika in kulturnega delavca iz Križa nad Trstom širša javnost pozna predvsem kot pesnika. Objavil je 12 pesniških knjig, poleg tega je doberšen del življenja posvetil radiu in gledališču, uveljavil pa se je tudi kot mladinski avtor, esejist, publicist in prevajalec. V zadnjih nekaj letih je svoj bogati opus dopolnil in zaokrožil še s tremi proznimi deli; v najnovejšem nastopa kar v trojni vlogi – kot urednik, soavtor in avtor.

Spomini Angela Katicice, ki jih je Miroslav Košuta označil za skoraj družinski roman, so namreč svojevrsten preplet različnih žanrov in dveh pisav. V ospredju so za knjižno objavo nekoliko prirejeni spomini očeta, ki jim sin kot prepisovalec in urednik sproti dodaja svoje komentarje in dopolnila ter dokumentarna dokazila, vseskozi, zlasti v drugi polovici knjige, pa se čedalje bolj zgoščeno vrstijo tudi njegova zrcalna videnja v očetovih spominih omejenih in mnogih drugih sočasnih dogodkov. Najprej iz »žabje perspektive« otrocka, pozneje pa iz zornega kota v vrtincih vojne in političnih prekulic dozorevajočega fanta.

Z namenom, da je že na pogled jasno, kje teče pripoved prvega in kje drugega, oziroma kje se spomina razhajata in spet srečujeta, je besedilo natisnjeno izmenoma v pokončnem in poševnem stavku.

Zamisel za knjigo se je sinu porodila, ko je po atovi smrti dobil v roke dva zvezka njegovih v okorni mizarški pisavi zapisanih spominov; eden je bil »živo rdeč, drugi z zelenkastimi platnicami in zamegljeno podobo objetega para ...« Vsebina obeh je bila, presenetljivo, skoraj enaka, »pisava je bila enotna, nekateri vrtniki pa črkovani z muko, ko da je izpoved prekinila bolezen«. Sklenil je njegov nedokončani načrt spopolniti s svojimi doživetji očetovega življenja ter, kot še pravi, povezati »teh nekaj drobcev o preteklosti ene od naših vasi na edini že stoletja slovenski obali, o usodi družine, iz katere je zrasla tudi moja, o boju generacije, ob katerem se je kalila tudi naša«.

Oče, Jožef Košuta, po domače Katica, osrednja postava v sinovi knjigi, najprej oriše svoj rod in pri tem seže na začetek minulega stoletja. V družini, ki se je kar naprej selila, se spominja in jedrnatop zapiše, nas je bilo sedem: »oče, Mati, tri sestre, dva brata, ljubili smo se zmerom, posedovali nismo ničesar«. In še: »Mati je nosila prodajat ribe od morja peš do Trsta in še dlje, jaz in Matilda pa sva pospravila doma in skuhala kavo ... Oče je delal zmerom, a vseeno ni bilo obilja.«

Sam Angel – ata –, v poklicu ni sledil dedu kamnoseku, bil je mizar in tesar v Gorici, Trstu in drugod. Zaradi svojega levičarskega prepričanja je bil že od najstniških let sumljiv vsem oblastem, ki so ga nadzorovale in preganjale. Fašisti so ga na primer pred vsakim prvim majem in drugimi prazniki preventivno za nekaj dni vtaknili v zapor.

Angel Katica je izkusil gospodarsko krizo z brezposelnostjo, begunstvo, ilegalno in izgnanstvo ter z dobroto in zvestobo tudi poniglavost in izdajstvo bližnjih. Iz konfinacije se je s prekomorci vrnil osvobajati domače kraje in k svoji družini. Po sinovih besedah je postal predsednik Zveze primorskih partizanov, sestankoval, popival, gradil slavoloke in skrbel za postavitev spominskih obeležij, zbi-

ral denar za skupni spomenik – in sredi vseh teh opravil nehal beležiti svoja doživetja ...

To novo delo Miroslava Košute je poleg družinske tudi literarizirana kronika ene največjih, še zdaj večinsko slovenskih kraških vasi v dobri prvih polovici prejšnjega stoletja. Njegov svojčas tudi ribiški Sveti Križ, čeprav ždi visoko nad obrežjem, je tako razpotegnjen, da sodi v tri občine tržaškega zaledja, a ima kljub temu eno samo skupno zgodovinsko usodo. Večstoletno avstrijsko oblast je končala prva svetovna vojna. Fašizem, ki se je bohotil le dobri dve desetletji, se je v glavnem zrušil po italijanski kapitulaciji leta 1943. Le nekaj povojnih mesecev ob resoluciji kominforma – prav v prelomnem času, ko so zmagoviti zavezniki odločali o usodi Slovencev v coni A Svobodnega tržaškega ozemlja –, pa je bilo dovolj za globok

razdor med dotlej proti tujim gospodarjem in osvajalcem složnimi sosedi. Pisatelj se spominja, da mu je ta ideološki razkol, ki ni razbil le vasi, ampak tudi veliko družin, zastrupil otroštvo. Tudi Angel Katica se še tik pred smrtjo ni mogel sprizniti s spremenjenim razmerjem političnih sil v novi demokraciji, zlasti ne s prelevitvijo oslabljenih komunistov in preostankov njihove partije, ki ji je pripadal od fantovskih let, v bolj mlačne leve demokrate.

Besedilo spremljajo zanimive dokumentarne fotografije na čelu vseh poglavij, na koncu pa ga pojasnjujejo še izčrpane opombe s prevodi in razlagami teže razumljivih odlomkov. Pogoste narečne posebnosti, med njimi stari ribiški izrazi, s katerimi avtor ohranja avtentičnost in barvitost očetovih ter posredno tudi svojih zapisov, so razložene na koncu.

Iztok Ilich



Franc Drolc: TRENUTKI TIŠINE ZA PREŠERNA

Gorenjski muzej v Kranju, 2009

To je knjižica o Francetu Prešernu in njegovi poeziji. Vendar zelo posebne vrste – podobnih najbrž ni. Sestavlja jo 21 kratkih nagovorov pri Prešernovem grobu v kranjskem Prešernovem gaju na večere pred slovenskim kulturnim praznikom, torej datumom pesnikove smrti. To so slovesni trenutki večje ali manjše skupine ljudi, ki se zbere ob teh dogodkih, Franc Drolc jim vsako leto (od leta 1989 naprej) točno ob 17.30 spregovori o velikem pesniku, uvodoma pa jih pozdravi zmerom enako: *Spoštovani ljubitelji Prešerna! Sledi njegova refleksija, vsakokrat približno enake dolžine (morda poldrugo stran).*

Težko je kratko povzeti vsebino teh refleksij, kajti zelo je zgoščena. Toda kdor bo besedila skrbno prebral, bo uvidel, da gre v njih za zelo samosvoj razmislek o Francetu Prešernu kot osebi in njegovi poeziji kot poeziji – s celo vrsto poudarkov, ki opozarjajo na duhovno stanje sodobnega časa in presunljivost pa tudi živost »sporočila«, to je pesnikove izpovedi za ta čas. Drolčev razmislek je v glavnem postavljen med izhodišči, ki ju srečamo že v prvem nagovoru in s katerima je omejen prostor refleksij: na eni strani Prešernovo privatno življenje, polno trpljenja, samote, zavračanj – na drugi njegove genialne pesniške stvaritve. Med tema dejstvoma teče govoreča

misel o postajah pesnikove usode, zaznamovane bodisi z žensko, domovino ali s kulturnimi, političnimi idr. značilnostmi njegove dobe, in o izpovedih njegovih pesmi, med katerimi so pretežno upoštewane osrednje, npr. *Slovo od mladosti, Sonetje nesreče, Sonetni venec, Krst pri Savici, Neiztrohnjeno srce*. Pri vsem tem pa ne gre toliko za nova odkritja bodisi v biografiji ali poeziji, kot za opozarjanje na njihovo težo v širšem kulturnem kontekstu in naših razmerah brez pravih vrednot in duhovne orientacije. V tem smislu bralec ne bo srečal tistega »novega branja« Prešernove poezije, ki bi prinašalo njeno radikalno novo razlago; »spoznanja« o njej niso ravno te vrste – toda nova sta artikulacija njenega doživetja in seveda izbor njenih motivno-tematskih polj ter njihova umestitev v evropski kontekst: tu pa je govornik izjemen.

Franc Drolc je slavist, bil je lektor v Krakovu, Zagrebu, Trstu, Celovcu, nato je dolga leta vodil študijsko knjižnico v Kranju, sodeloval pri organizaciji Srečanj slovenskih pesnikov v Kranju idr. Je pesnik, avtor strokovnih člankov, literarnih ocen, prevodov. Že to govori o njegovi temeljiti izobrazbi, očitno pa je, da mu ne manjka senzibilnosti, potrebne tako za kreacijo kot tudi dojemanje umetniških tekstov. Oboje je razvidno iz te knjižice (82 strani): teksti so napisani z veliko razgledanostjo po svetu kulture, estetsko občutljivostjo in moralno ter intelektualno ostrino oziroma strogostjo. Očitno je samo s takšnim doživljajskim aparatom mogoče Franceta Prešerna ustrezno dojeti.

S tega vidika je ta publikacija, ki jo je uredila Beba Jančič, spremno besedo pa je napisal France Pibernik, posebej dragocena. Kolikor vemo, se kulturni dan malokje obhaja z zbranim razmišljanjem o Prešernovi človeški in literarni usodi, kakor ga izpričuje ta knjižica. O tej usodi, piše France Pibernik v omenjenem uvodu in »o najglobljih problemih Prešernovih poezij nam je sleherni tak slovesen večer s posebnim odnosom do njih pronicljivo spregovoril prof. Franc Drolc ... Njegova jedrnata izbrana beseda nam je vedno neustavljivo pričarala veličino Prešernovega duha, njegovo globoko razumevanje človeka in zgodovine. Vse skupaj se je zlivalo z glasovi akademskega pevskega zbora v nepozaben večerni ave.«

Dogodki te vrste so najbrž največje bogastvo kulturnega praznika.

Jože Horvat

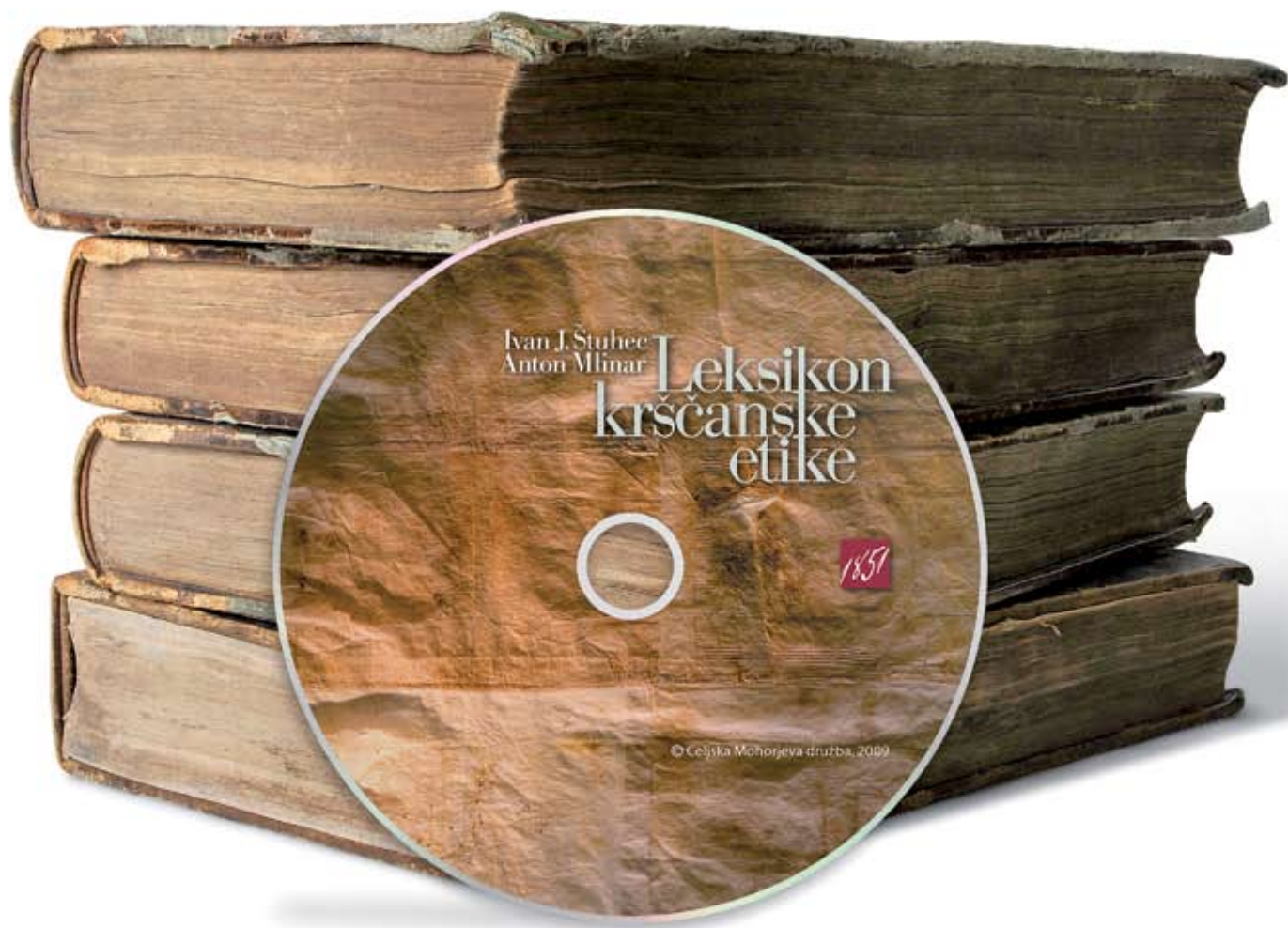
vadeMecum
na kratek



1851

CELJSKA MOHORJEVA DRUŽBA
Prva slovenska založba

Pravkar izšlo



1851

CELJSKA MOHORJEVA DRUŽBA
Prva slovenska založba